Spoljna politika Srbije:
VETROKAZ U OLUJI

Nauka Željka Mitrovića:
IMA LI PILOTA U LETEĆEM AUTOMOBILU

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

01515
9 770353 802002

VREME

broj 1550

17. septembar 2020.

INTERVJU: DRAGOLJUB BAKIĆ

URBANISTIČKI TERORIZAM NA DELU

Rasipništvo i kič: GORAN VESIĆ PROTIV BEOGRADA;
Spomenik Stefanu Nemanji: VIDIKOVAC U RUPI;
Prodaja "Beograđanke": LAKU NOĆ, BEOGRADE

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

BROJ 1550
17. septembar 2020.

04 Spoljna politika Srbije:
Vetrokaz u oluji

08 Vojska, politika, diplomatija:
Strategija kreni, stani

09 Intervju: Zdravko Ponoš

11 **Navigator:**
Zašto kažeš Huavej, kada misliš na Huavej

14 Srbija i Donald Tramp: Sve neuzvraćene ljubavi su tužne

19 Nuspojave: Nema smeha u paklu

20 **Intervju: Gojko Perović**

24 Parada rasipništva i kiča:
Goran Vesić protiv Beograda

29 Spomenik Stefanu Nemanji:
Vidikovac u rupi

30 Prodaja "Beograđanke":
Laku noć, Beograde

32 Intervju: Dragoljub Bakić

36 Nauka Željka Mitrovića:
Ima li pilota u letećem automobilu

39 TV Manijak: Apsolutno relativno

40 Religija i pandemija:
Pomažete li bližnjem svom

42 Exit u borbi za planetu Zemlju

KULTURA

44 **Bitef-Prolog 2020:**
Glumci su otišli, sire

47 In memoriam:
Ronald Harvud (1934–2020)

49 Roman: Noćna strana srca

50 Novi album:
Bill Callahan – Gold Record

SVET

52 Svetska ekonomija:
Doba nereda

MOZAIK

56 Esej: Velike ideje i male utopije

59 Predubeđenje: Koji si znak?

62 Vreme uživanja: Rukopis

Razvoj mobilnih telekomunikacija bio bi sporiji i skuplji ako se sporazum iz Vašingtona bude sprovodio onako kako se sada tumači. A to znači da se ne nabavlja oprema kineskih kompanija koje su trenutno superiorne i kvalitetom i cenom. Naravno, račun na kraju plaća krajnji korisnik, a to smo svi mi

ZORAN STANOJEVIĆ

"Skoro da više nijesmo imali argument koji bi ljudima na vlasti sugerisao njihovu prolaznost, ograničenost..."

RAZGOVARALA: JELENA JORGAČEVIĆ

Ove godine smo zbog veoma specifične situacije imali specifičan Bitef to jest Bitef-Prolog koji se odvijao u Bitef teatru i na Skveru Mire Trailović od 12. do 14. septembra

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Fotografija na naslovnoj strani: **Marija Janković**

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

VETROKA

Kako će se iz galimatijasa obaveza iz Vašingtona vlast u Srbiji izvući, a da se nikome ne zameri i nikoga ne slaže, verovatno ni ona sama ne zna. Poznajući njen način promišljanja stvarnosti i sveta, i njene sposobnosti, jedino je sigurno da će cenu eventualnih teških posledica plaćati svi građani ove zemlje

Foto: Tanjug/Instagram/Buducnostsrbijeav

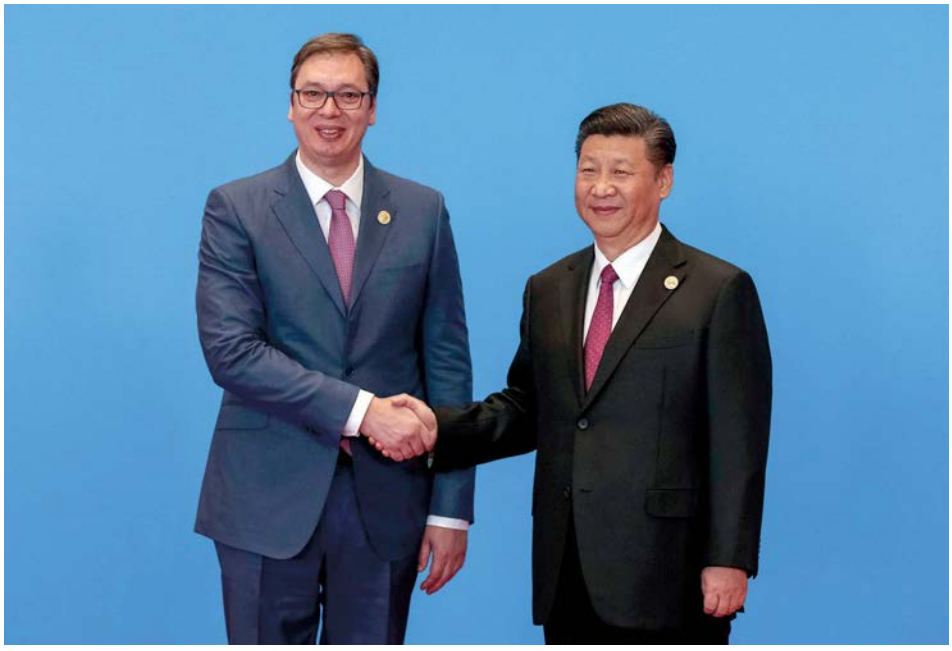

Foto: AP

Politički zemljotres koji je protresao Srbiju i Kosovo posle sastanka u Vašingtonu se još ne stišava. Jedno od ključnih pitanja je da li je Srbija poremetila svoju odavno proklamovanu politiku oslonca u spoljnoj politici na četiri stuba (Evropsku uniju, SAD, Rusiju, Kinu), da li je okrenula leđa Rusiji i Kini nekim odredbama sporazuma, a orijentisala se mnogo više ka Americi, pristajući čak i da, u sklopu Trampove predsedničke kampanje, utera prst u oko i islamskom svetu (i EU) i preseli ambasadu u Izraelu iz Tel Aviva u Jerusalim.

Srpski političari i režimski mediji reaguju na uobičajen način – proglašavaju pobedu, veličaju Vučićevu mudrost i odlučnost, tvrde da je saradnja sa Amerikom nikad bolja, a da sa ostalima nije narušena. Ove reakcije ponekad dobijaju tragikomične razmere, kao kada Vučićeva savetnica za medije Suzana Vasiljević kaže da su komentari arapskih zemalja na najavu preseljenja ambasade u Jerusalim uglavnom pozitivni, ali na stranu domaći jad, mnogo je zanimljivije kako na sve ono što se desilo reaguju pomenuti "stubovi".

AMERIČKI SPEKTAKL

Ivan Vujačić, bivši ambasador Srbije u Vašingtonu, za "Vreme" kaže da su se dolaskom Donalda Trampa mnoge stvari promenile i u spoljnoj politici SAD, navodeći primer Srbije i Kosova. "Dolaskom Džona Boltona je došlo do nagoveštaja da bi moglo da dođe do neke razmene teritorija u okviru nekog sporazuma, i da su to dogovorili Tači i Vučić. Naravno, svi to negiraju, ali ima dovoljno podataka, uključujući i Boltonove memoare, u kojima tvrdi da je to tako bilo. Amerikanci su to prepustili obema stranama u smislu 'hajde da vidimo šta možete da se dogovorite i da li mi to možemo da podržimo'.

Protivljenje Evrope je bilo veliko, očigledno je došlo do razlaza SAD i EU, ne

Z U OLUJI

Foto: Darko Vojinović /AP

PRIJATELJSTVO IZNAD SVEGA: Aleksandar Vučić sa Donaldom Trampom, Vladimirom Putinom, Si Đipingom i Angelom Merkel

Foto: AP

samo po ovom pitanju nego po mnogim drugim stvarima. Onda je taj proces odlaskom Boltona nekako zamro, ali su Tramp i Grenel pokrenuli priču da bi pokazali svoje prisustvo i da bi iskoristili to za neke svoje potrebe, koje su sada vidljive. Suštinski, ovaj sporazum je agenda Amerike za njene unutrašnje izbore i njenu spoljnu politiku na Bliskom istoku."

Vujačić misli da nije došlo do radikalnog zaokreta u spoljnoj politici Srbije, jer EU i dalje insistira da bude glavni nosilac ovog procesa, a pitanje je i šta će biti posle predsedničkih izbora u SAD 3. novembra.

"Neću mnogo da spekulišem šta bi se desilo ako pobedi Bajden, ali činjenica je da će on gledati da se više koordiniše sa Evropom, da se stavovi približe i da će ovi nesporazumi oko raznih tema, od kojih je Kosovo samo jedna, polako nestajati. Mislim da će se ceo proces vratiti u Brisel i da tu neće biti velikog odstupanja.

Ovo ne vidim kao veliki zaokret, jer još uvek ne vidim ni supstancu ekonomskog dela, tako da mislim da se nije desilo ništa sem jednog velikog spektakla koji je, čini mi se, bio pre svega namenjen publikama u svim zemljama učesnicama tog događaja u Beloj kući. Ceo sporazum nije naišao na skoro nikakve komentare u velikoj svetskoj štampi, više se povodom sporazuma pričalo kako će se međusobno priznati Kosovo i Izrael i o Bliskom istoku nego o odnosima Prištine i Beograda."

KINESKA TEHNOLOGIJA

Aleksandar Novačić, dugogodišnji dopisnik iz Kine, misli da sporazum nema snagu državnog ugovora i da zato Srbija ima dosta prostora da i dalje balansira između raznih svetskih centara moći kao što i mnoge druge zemlje, i u Evropi i šire, balansiraju i snalaze se, kao i da neće bitno uticati na spoljnu politiku Srbije.

Što se tiče odredbe sporazuma koja se odnosi na 5G mrežu i koja očigledno cilja na kinesku kompaniju Huavej (opširnije o tome na narednim stranicama "Vremena", u tekstu "Zašto kažeš Huavej, kad misliš na Huavej"), Novačić kaže: "Kina je suviše veliki, a Srbija suviše mali igrač da bi to nešto bitno poremetilo u odnosima. Vučić je posle toga primio kinesku ambasadorku Čen Bo i saglasili su se da dugoročna strateška saradnja između dve zemlje ostaje, da se razvijaju svi projekti koji su potpisani, uključujući i telekomunikacije. Ne vidim neke velike šanse da Srbija odustane od saradnje oko razvoja 5G mreže sa Kinom i mislim da će to gotovo sigurno biti jedna od tačaka sporazuma iz Vašingtona koja neće biti sprovedena u život.

»

Niko još nije dokazao da Huavej radi nešto što nije u skladu sa propisima. To je kompanija koja je najviše puta proveravana u svetu. Iz Huaveja kažu 'nemojte da nam verujete, proverite nas'. Srbija uvek može da kaže da nema dokaza da je Huavej nepouzdan dobavljač", smatra on.

Sa druge strane, Novačić veruje i da će ono što je potpisano u Vašingtonu u budućnosti sigurno biti korišćeno u američkoj politici pritisaka prema Srbiji, nekad više, nekad manje, "kao paljenje američke ambasade i slučaj braće Bitići, koji se zadržavaju kao stalno sredstvo pritiska".

RUSKI GAS

Jedna od tačaka Vašingtonskog sporazuma je i da će Srbija diverzifikovati svoje snabdevanje energijom. Sa jedne strane, reklo bi se da tu nema ništa sporno, i u svetu i kod nas se razvijaju obnovljivi izvori energije. Osim toga, Balkanski tok koji je u izgradnji otvara Srbiji novi pravac snabdevanja gasom, a direktor Srbijagasa Dušan Bajatović kaže: "Na LNG terminalu u Aleksandropolisu gde treba da počne gradnja, Srbija je rezervisala na 10 godina 500 miliona metara kubnih. I to je ono što smo mi procenili da nam je dovoljno iz tog pravca, bilo da je to LNG iz uljnih škriljaca iz Amerike ili iz Katara ili možda i Rusije, zašto da ne."

Jasno je, međutim, da između redova u sporazumu piše da bi Srbija trebalo da se oslobodi zavisnosti od ruskog gasa, što može da se protumači i kao svojevrsno okretanje leđa Rusiji, koliko god odredba ne bila precizna, i da to može biti razlog prvobitne žestoke reakcije Rusije, uz ponižavajući performans u Beloj kući.

Jelica Kurjak, bivša ambasadorka Srbije u Rusiji, za "Vreme" kaže: "Energetski problem sukoba interesa na evropskom tlu između Amerike i Rusije nije tajna. Američka strateška pozicija je da pokuša da odvoji veće zemlje Evrope od vezanosti za ruske energente, pre svega gas, i da Evropi bude snabdevač tečnim gasom. Mi u tom sklopu nismo veliki igrač, ali je činjenica da je Gasprom kupio NIS u Srbiji i da je Srbija zemlja preko koje se sada mnogo toga dešava i prelama. Moguće je da je takva poruka poslata preko Srbije velikim igračima, poput Nemačke, koja je blizu završetka Severnog toka. Nemačka želi da postane centralni evropski hab koji će snabdevati ruskim gasom sve evropske zemlje, uključujući i nas, Balkan.

To svakako Americi ne ide u prilog, pa je i ta tačka ubačena da se zna da smo se i mi na neki način obavezali da ćemo imati Ameriku kao partnera za gas. Nije to ugovor međunarodnog karaktera, ali obavezuje potpis. To je velika sila koja sutra može da se pozove na to.

Rusiji je to poznato i ona to pomno prati, da vidi kako će se dalje situacija odvijati. Bez obzira na nesmotrenost i malu vrstu provokacije poslatu od strane Marije Zaharove, portparola Ministarstva spoljnih poslova Rusije, posle toga je objavljeno da je naš predsednik razgovarao telefonom sa predsednikom Rusije Putinom, da je Vučić razgovarao sa ruskim ministrom spoljnih poslova Lavrovom, da su mu se izvinili i da je, što je važniji momenat u celoj priči, Rusija rekla da ostaje na svojim pozicijama poštovanja Rezolucije 1244 u vezi s Kosovom, i na svojoj poziciji oko Srbije uopšte.

To znači da je i Rusija poslala poruku: U redu, mi razumemo šta vi želite, razumemo put koji je predsednik Vučić obavio u Americi, razumemo i vaš interes ovde, ali ne zaboravite da i mi tu imamo značajnu ulogu i određene interese'. Kako god okrenuli, Rusija je članica Saveta bezbednosti, ako ćemo ostati dosledni da je Kosovo prema Ustavu deo Srbije, moramo imati jakog partnera i prijatelja u Savetu, a to su za sada Rusija i Kina."

IMA LI JASNE POLITIKE

Spoljna politika jedne zemlje, naročito male i slabe poput Srbije, jeste umetnost mogućeg, uključujući i promene kursa, ali Jelica Kurjak se pita da li Srbija ima jasnu spoljnu politiku preciziranu u taktici i strategiji. "Šta je naša strategija u spoljnoj politici? Ovo nije vreme nesvrstanosti gde mi volimo da koketiramo sa svima, niti smo u poziciji da koketiramo sa svima, jer smo započeli proces pridruživanja Evropskoj uniji.

Već godinama, vadeći se na Kosovo i obrazlažući time što imamo problem nerešene teritorije, zapravo ne radimo ništa u pravcu približavanja EU. To ne znači da eliminišem i odgovornost EU, koja takođe koristeći poziciju nerešenog pitanja Kosova i neodlučnost Srbije, nije mnogo radila i uradila, ali mi imamo jako mnogo sporazuma postignutih sa EU koji upravo znače korak bliže ka Uniji. Takvih koraka i sporazuma nemamo ni sa Kinom, ni sa Rusijom, ni sa Amerikom. Mi smo evropska zemlja i stalno se ponavlja da želimo u EU, ali pričekajmo još malo, ili Evropa kaže 'pričekajte još malo', pa se dogodilo da i Evropa, kada je imala Bregzit, gotovo ništa godinu dana nije radila u pravcu sređivanja situacije oko Kosova i u vezi s približavanjem EU.

Da, Rusija jeste tradicionalni partner, odnosi sa Rusijom prepuni su emocionalnog, mitološkog naboja vezanog za naše korene, slovenstvo, sličnost jezika, istorije, pa i kulture itd. To stoji, to je neosporno, i nama ta zemlja jeste tako bliska, ali šta mi hoćemo? Nas obavezuju neki potpisani papiri sa EU, i u odnosu na Rusiju. Jednog dana nas će pitati da se približimo evropskoj politici i u odnosu prema istočnoj Ukrajini, Krimu, Belorusiji itd.

Koketiramo sa evroazijskim strukturama koje su okupljanje zemalja bivšeg SSSR, a istovremeno to isto radimo sa EU, a to su nespojive stvari. I nama će biti postavljeno pitanje, kao što je sada Amerika postavila pitanje, ili kao što je rečeno: ili vojna vežba u Belorusiji sa Rusijom, ili hoćete u EU.

To je stvar našeg opredeljenja, naše definicije spoljnopolitičke pozicije. Ako želimo što pre da uđemo u EU, moramo požuriti. Očigledno na tom putu stoji i taj momenat priznanja Kosova kao države. Na koji će se način to ostvariti, videćemo u narednom periodu, ali imam utisak da je došlo vreme popuštanja strpljenja i EU i velikih zemalja sa kojima sarađujemo, i kojima smo mnogo toga obećavali da ćemo uraditi."

JOŠ UVEK PO STAROM

Svi sagovornici "Vremena" misle da ipak neće biti drastične promene spoljnje politike Srbije ni posle sastanka u Vašingtonu, kao ni drastične promene odnosa "velikih igrača" prema Srbiji, bolje reći njenom predsedniku.

"Mislim da sve ovo neće imati uticaja na neko razmišljanje Kineza o Vučiću", kaže Aleksandar Novačić. "Kinezi sigurno dobro znaju ko je Vučić i kakva je njegova vlast. Oni će sarađivati sa bilo kojom vladom, oni imaju geoekonomske interese u svetu, a ne geopolitičke. Prema tome,

MINISTAR SPOLJNIH POSLOVA NA ZADATKU: Ivica Dačić
Foto: Tanjug

njih mnogo ne interesuje kakva je vlada u nekoj zemlji. Sarađivali su sa Titom, Milošević, u isto vreme sa Tuđmanom, Izetbegovićem, pa i s onima posle Miloševića. Bilo ko da dođe na vlast, oni će opet sarađivati. To važi i za Srbiju, i za bilo koju drugu državu."

Ivan Vujačić misli da ono što se desilo, i kako se desilo u Vašingtonu, ne može u budućnosti imati ozbiljne posledice na međunarodni položaj Srbije, pre svega zato što je Briselu, Vašingtonu, Moskvi, Pekingu sve jasno odranije. "Nije ovo ništa novo za nekoga, ovo je samo drastična manifestacija toga, permanentnog okretanja i nebalansiranog odnosa, makar u pojedinim izjavama", smatra Vujačić.

To ipak ne znači da nikakvih posledica neće biti. "Mi ne znamo da li je to sporazum ili pismo o namerama. Drugo, ne vidim sa kim smo ga to potpisali. Sporazum se obično potpisuje sa dve strane. Mi i oni smo dali jednu izjavu u prisustvu predsednika Amerike. Nigde nije zapisan pravi ugovorni način, bilo šta, u tom papiru koji je potpisan", kaže Vujačić.

"Međutim, to ne znači da izjave političara ne obavezuju, čak nije mnogo važno da li su formalno-pravno obavezujuće ili neobavezujuće. Kada izjavite 'ja ću da preselim ambasadu u Jerusalim do sledećeg jula', od vas se očekuje da to uradite. Ako izjavite 'ja ću da završim prelaz u Merdaru', očekuje se da to uradite. Bilo šta što kažete u prisustvu nekog tako moćnog, očigledno je obavezujuće makar u nekom moralnom i političkom smislu, i ima posledice. Drugim rečima, ni arapski svet neće tako lako da pređe preko te činjenice ako se stvarno ambasada preseli u Jerusalim, a neće ni EU.

Ako dođe Bajden, biće sklon da eliminiše mnoge stvari koje je Tramp radio na skoro svim frontovima u spoljnoj politici. Mislim da će ostati jedna stvar kao problem, odnosi sa Kinom, u smislu jednog novog tehnološkog rata. Pitanje 5G mreže će ostati kao problem ne samo između SAD, već i Evrope i Kine. Mislim da sve ovo ostalo može da se revidira."

Posledica će biti, možda ne tako vidljiva, i svojevrsno blamiranje institucija Srbije, i gubljenje kredibiliteta.

"Kod nas su i spoljna i unutrašnja politika koncentrisane u jednoj grani izvršne vlasti, a to je predsednik. Nama ne rade institucije, mi smo parlamentarna demokratija, a Skupština ne radi, ne postoje ministarstva ni službe koji su zaduženi da rade neke poslove. Kod nas na sve sastanke ide predsednik sa svojom pratnjom koju je on izabrao, i ja ne znam kako to tretiraju njegovi sagovornici, ali to se ne radi tako. Nemoguće je bilo ovakav sastanak odraditi bez ministra spoljnih poslova, ambasadora, protokola, to se tako ne radi", smatra Jelica Kurjak.

"Gubi se kredibilitet. Cela ideja zaklinjanja u prijateljstva, vrednosti, prijateljske lične odnose, to nije dobro, to je šou-program. Nažalost, svetska politika je postala taj šou-program. Ali ne možete jednog dana da pričate, kao kada se dešavalo sve ovo sa koronom, 'Evropa ništa, a Kina i brat Si sve', pa se sutra izvinjavate u Evropi, danas da potpišete za ambasadu u Jerusalimu, sutra da objašnjavate zašto je to bilo, jedan dan prijateljstvo sa Trampom, drugi sa Putinom. U politici ne postoje lična prijateljstva, a ako postoje, ne treba da se eksploatišu na takav način. Ako se vrtite kao vetrokaz na krovu, gubite kredibilitet ", kaže Ivan Vujačić.

Pitanje je, doduše možda i najvažnije, kako rezultate vašingtonskih dogovora tumače Aleksandar Vučić i oni koji sa njim dele vlast. Sa gledišta Vučićeve politike "od danas do sutra", koju je do sada uspešno rabio i na domaćoj i na spoljnoj sceni, on je kupio još godinu dana "zamrznutog" statusa Kosova, koje neće tražiti priznanje u međunarodnim organizacijama, na prvi pogled je ispeglao odnose sa Kinom obećavajući da se neće ništa menjati, sa ruske strane se, opet na prvi pogled, čuju pomirljivi tonovi posle prvobitne burne reakcije, čak je i palestinski ambasador u Beogradu izjavio da je "nesporazum usaglašen". A posle, šta bude.

A to "šta bude" može, na primer, da se čita između redova u komentaru (koji nekako zvuči i kao upozorenje) ruskog "Komersanta", kada piše da ćemo konačan zaključak o zaokretu u srpskoj politici moći da donesemo uskoro, nakon raspodele ključnih uloga prilikom formiranja nove vlade, naročito u Ministarstvu energetike. "Ako oni ne budu proruski nastrojeni, zaokret će biti ozbiljan", kaže "Komersant".

No, upozorenja stižu, manje ili više uvijeno, i sa drugih strana. Kako će se iz galimatijasa obaveza iz Vašingtona vlast u Srbiji ispetljati, a da se nikome ne zameri i nikoga ne slaže, verovatno ni ona sama ne zna. Poznajući njen način promišljanja stvarnosti i sveta, i njene sposobnosti, jedino je sigurno da će cenu eventualnih teških posledica plaćati svi građani ove zemlje. ¶

MOMIR TURUDIĆ

BILO NEKAD U SRBIJI: Vojnici Srbije, Belorusije, Rusije na zajedničkoj vežbi
Foto: Marija Janković

Strategija kreni, stani

Na osnovu otkazivanja učešća na vojnoj vežbi "Slovensko bratstvo 2020" ne treba izvlačiti nikakve dugoročne zaključke poput najave okretanja Zapadu ili distanciranja od Moskve. Srbija je kupila još šest meseci za svoju strategiju "ni Istok ni Zapad" pod uslovom da takva strategija uopšte postoji

U popodnevnim satima 9. septembra, Vlada Srbije donela je odluku da u narednih šest meseci prekine sve vojne vežbe i sve vojne aktivnosti sa svim partnerima. Dakle, svega četiri dana pre nego što je trebalo da vojnici Rusije, Belorusije i Srbije, na poligonu u Brestu, još jednom isprobaju zajedničku vojnu silu ali i da iskažu i neizmernu slovensku ljubav. Ministar odbrane Aleksandar Vulin je uz poslovično melodramatičan ton komandovao "voljno", uz poruku "ni Istok ni Zapad".

"Od nas se traži da po cenu napuštanja naše evropske budućnosti i po cenu još većih pritisaka na našu politiku, ali i naš narod na Kosovu i Metohiji i u Republici Srpskoj, napustimo planirane vojne vežbe sa Belorusijom", zavapio je Vulin, posebno naglasivši da se Srbija nalazi pod "strašnim i nezasluženim pritiskom Evropske unije".

Samo dan pre Vulinovog oglašavanja belorusko Ministarstvo odbrane objavilo je informaciju na društvenoj mreži Telegram da će se održati vojna vežba "Slovensko bratstvo 2020" u kojoj učestvuju oružane snage Rusije, Belorusije i Srbije: komanduju oružane snage Belorusije na poligonu u gradu Brestu, a da se dolazak učesnika očekuje između 10. i 15. septembra.

Inače, Srbija od 2015. godine učestvuje u zajedničkim vojnim vežbama Rusije i Belorusije "Slovensko bratstvo", a 2016. i 2019. godine je bila i njihov domaćin.

Vašingtonsku "razmenu pismena" Vulin nije spominjao", ali u vazduhu je ostalo da visi pitanje da li je nešto zaškripalo među slovenskom braćom ili je reč o još jednom manevru, ovog puta političkom, koji ima za cilj nastavak strategije istovremenog sedenja na nekoliko stolica.

ODMERENE REAKCIJE

Reakcije Rusije i Belorusije su oprezne i odmerene. Marija Ignjatijević, istraživačica Beogradskog centa za bezbednosnu »

Rikošet politika

"Srbija pod Vučićem će nastaviti da leluja od nemila do nedraga, a primicaće se bliže onome ko Vučiću, u tom trenutku, za opstanak na vlasti ponudi bolju cenu koju može da plati nacionalnim interesima. Trenutno su ga opčinili obećanja i đinđuve iz Bele kuće. Dokle će i da li će i posle 3. novembra, videćemo"

"VREME": Kako ocenjujete postupak Vlade Srbije i Ministarstva odbrane u vezi sa otkazivanjem učešća na vojnoj vežbi "Slovensko bratstvo 2020" neposredno uoči početka?

ZDRAVKO PONOŠ: Stanje u Belorusiji, gde Lukašenko ubrzano evoluira iz autokrate u diktatora, takvo je da je sasvim neprimereno da se tamo upućuje vojska Srbije na nekakvu zajedničku vežbu. Tu vežbu je trebalo otkazati mnogo ranije, a najkasnije 11. avgusta, kada je Srbija podržala deklaraciju EU o izborima o Belorusiji. Umesto pravovremenog otkazivanja te vežbe, imali smo izjavu iz vrha države da se nadamo da nam Lukašenko neće zameriti zbog priključivanja deklaraciji EU. Ne bi me čudilo da je ponovo neko morao da zove i Minsk i Moskvu i moli za nezameranje zbog otkazivanja učešća u vežbi dan pred njen početak.

Foto: Bojan Stekić

Može li se pretpostaviti kakva će biti reakcija Belorusije i Rusije na naše otkazivanje učešća na vežbi "Slovensko bratstvo 2020"?

Lukašenko nije u prilici da se podrobnije pozabavi čvrstinom svog prijateljstva sa Vučićem. Izvesna je komplikacija oko isporuke četiri polovna aviona MIG 29 iz Belorusije koja bi trebalo da se realizuje početkom 2021. u vidu donacije. Kao i u ostalim sličnim aranžmanima, svakolika cena ove donacije poznata je samo Vučiću. Ako se ikad realizuje, biće skupo, čak i za njegov ležeran način baratanja državnim parama i interesima.

Rusija neće vući nagle poteze, ali poznato je da Moskva ima vrlo ažurno spoljnopolitičko knjigovodstvo. Kao i svaka druga sila, Rusija nije spremna da knjiži negativan bilans u odnosima sa manjim partnerom. U taj bilans ulazi i tačka o energetskoj diverzifikaciji na papiru iz Vašingtona, a ući će i podela resora u novoj vladi Srbije.

Vulin je rekao da je otkazano učešće zbog toga što se Srbija nalazi pod "strašnim i nezasluženim pritiskom Evropske unije". Šta to praktično znači?

To znači pre svega da Vulina ne treba puštati u medije da obrazlaže bilo šta što ima veze sa spoljnom politikom. Po njemu, postoje i zasluženi pritisci na koje bi Srbija još hitrije reagovala, i tada ne bi morao da se pravda domaćoj javnosti. Ipak, najvažnije je priznanje da je ova vlast podložna međunarodnim pritiscima, da ima rikošet spoljnu politiku koja Srbiju pretvara u brod sa pijanim kormilarom koji svaki nalet vetra razbija o hridi. U konkretnom slučaju, režim se zamerio Evropi srljajući na prelo u Beloj kući i potpisujući neke stvari koje nisu ni blizu usaglašene spoljne politike EU. U pokušaju da amortizuje packe zbog toga, otkazao je vežbu u Belorusiji dan pred održavanje.

Vulin je rekao da će naše učešće u mirovnim operacijama biti posebno razmotreno i prema potrebi suspendovano. Zašto su u ovaj paket ušle i mirovne operacije i kakve mogu biti posledice?

Ta najava i eventualna suspenzija angažovanja u UN mirovnim operacijama nema nikakve veze sa Belorusijom. To je samo traljav i ponovo štetan pokušaj kontrole štete koja je učinjena nerazumnim i rizičnim pristajanjem u vašingtonskom papiru da Srbija, ničim prozvana, tretira Hezbolah generalno kao terorističku organizaciju. A Hezbolah je snažan faktor, ne samo politički, u Libanu gde Srbija ima vojsku u UN kontingentu. Režim, da bi smanjio rizik po bezbednost naših vojnika, a koji je sam izazvao, sprema se da napravi novu štetu. Ovaj put štetu za ugled Srbije u UN, naprasno suspendujući naše planirano učešće u mirovnim operacijama.

Da li će sporazum iz Vašingtona imati i strateške posledice na vojnom planu kad je u pitanju Srbija?

Vašingtonski papir je namenjen da pruži scenski doprinos Trampovoj izbornoj kampanji. Svakako ne da reši odnose između Beograda i Prištine.

Ako pitate da li Vašingtonski sporazum trasira put Srbije iz vojne neutralnosti u NATO, odgovor je – ne. Ne kažem da Vučić u aktuelnom trenutku ne merka i tu opciju. Ali za nešto takvo potrebne su odgovarajuća politika, istrajnost, ogromna promena raspoloženja javnosti u Srbiji. Srbija pod Vučićem će nastaviti da leluja od nemila do nedraga, a primicaće se bliže onome ko Vučiću, u tom trenutku, za opstanak na vlasti ponudi bolju cenu koju može da plati nacionalnim interesima. Trenutno su ga opčinili obećanja i đinđuve iz Bele kuće. Dokle će i da li će i posle 3. novembra, videćemo.

Neretko se u analizama vašingtonskog sastanka mogu čuti i ocene da je Srbija učinila strateški zaokret ka Americi. Da li je takav zaokret moguć i na vojnom planu?

Ne može da se zaokrene nešto što nema nikakav kurs. Jasno je da Srbija ne ide ni ka EU, a Tramp niti zna niti ga interesuje gde je Srbija. Srbija pod Vučićem ne ide nikud. Pluta. ¶

V. OBRADOVIĆ

OVE GODINE NIŠTA: "Slovensko bratstvo"
Foto: Marija Janković

» politiku, naglašava da se Rusija već oglasila i izrazila poštovanje prema odluci Srbije da prekine sve vojne aktivnosti sa partnerima. Ilustrativno je, dodaje ona, da je samo dan nakon usvajanja odluke o suspendovanju aktivnosti, ruski ambasador u Srbiji ministru odbrane Aleksandru Vulinu uručio priznanje, upravo kao rezultat uspešne bilateralne vojnotehničke saradnje. Minsk je samo istakao da Srbija nije na vreme zvaničnim kanalima obavestila o otkazivanju dolaska na vežbu.

"Čini se da u ovom trenutku neće biti oštrijih reakcija, ali svakako ostaje da se vidi kako će vojna saradnja izgledati nakon šest meseci prekida. Zanimljivo je obratiti pažnju, recimo, na koji način će stopiranje svih aktivnosti uticati na donacije koje Ministarstvo odbrane i Vojska Srbije dobijaju od partnera, kako sa Istoka tako i sa Zapada", objašnjava Ignjatijević.

Podsetimo, Belorusija je Vojsci Srbije donirala četiri polovna aviona MiG 29, koji su u februaru 2019. predstavljeni u Belorusiji. Letelice bi, prema ranijim najavama zvaničnika, Srbiji trebalo da budu isporučene početkom 2021. nakon remonta i modernizacije.

Nikola Lunić, izvršni direktor Saveta za strateške politike, sa druge strane, smatra da se može naslutiti da je Srbija, prvi put u istoriji, na pragu da definiše spoljnopolitičke prioritete i da u skladu sa njima sledi sopstvenu viziju budućnosti. To u ovom trenutku znači da svoju politiku postepeno usklađuje sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU, a otkazivanje učešća na vojnoj vežbi "Slovensko bratstvo 2020" predstavlja pozitivan pomak u tom smislu, smatra Lunić.

"Ukoliko pokušamo da definišemo naše stvarne nacionalne interese, kao i spoljnopolitičke ciljeve kojima bi ostvarivali takve interese, onda nam se nameće činjenica da moramo imati strateški pouzdane odnose sa Zapadom. Takvi odnosi bi trebalo da značajno unaprede i vojnu saradnju. Ipak treba naglasiti da je Vojska Srbije u dugom vremenskom periodu bila oslonjena na rusku tehniku, kako u operativnom tako i u tehnološko-proizvodnom kontekstu. Nasleđe vojnog iskustva i znanja u održavanju, remontu, obuci i proizvodnji izvorno ruske tehnike treba sačuvati i eventualno unapređivati. Zbog toga nije jednostavan i nije moguć iznenadan zaokret na vojnom planu. Osim toga, jednostavno nije ni ekonomski isplativ", objašnjava Lunić.

On reakciju Moskve sagledava u okviru "imperijalnog ponašanja" Rusije. Osim nesmotrenih tvitova visokih zvaničnika, tvrdi Lunić, ne treba očekivati službenu reakciju Moskve, ali se može pretpostaviti da će otkazivanje učešća u vojnoj vežbi biti signal za još veći pritisak, sofisticiranim hibridnim metodama, na vlast u Beogradu. Cilj tog pritiska nije strateški uticaj Moskve na Balkanu, već ekskluzivno pravo Rusije da na svetskoj geopolitičkoj pijaci trguje tim uticajem, smatra Nikola Lunić.

Ni Marija Ignjatijević ne veruje da će odluke iz Vašingtona uticati na strateško orijentaciju Srbije jer na vojnom planu već ima veoma razvijenu saradnju sa SAD, koje su jedan od najvećih donatora sistema odbrane poslednjih godina i sa kojima Vojska Srbije redovno organizuje različite bilateralne aktivnosti.

Oboje sagovornika se, međutim, slažu da bi povlačenje naših ljudi iz multinacionalnih operacija moglo da bude daleko problematičnije od obustavljanja vojnih vežbi. Lunić ističe da svaka država gradi deo svog kredibiliteta i spoljnopolitičkog uticaja na učešću svojih oružanih snaga u multinacionalnim operacijama. Zbog toga je druga misija Vojske Srbije, dodaje Lunić, nezaobilazan element spoljne politike jer tako širimo spoljnopolitički uticaj, ali istovremeno unapređujemo i naše operativne sposobnosti i jačamo interoperabilnost.

DRŽAVNI INTERES

"Potpuno je nejasno zbog čega je Vulin u razmatranje uključio i multinacionalne operacije, ali suspenzija učešća u njima definitivno nije u državnom interesu. Imajući u vidu ograničenje resursa, angažovanje u multinacionalnim operacijama treba stepenovati prema nacionalnim prioritetima. Međutim, izostanak interresorskih analiza rizika i benefita u misijama, sa posebnim osvrtom na učešće u zajedničkim kontingentima, često za posledicu ima izostanak kapitalizacije učešća u spoljnopolitičkom kontekstu. Jer zajednička učešća su najsigurniji način generisanja pouzdanih partnerstava i eventualno iskrenih savezništava", ističe Nikola Lunić.

Učestvovanjem u misijama, naglašava Marija Ignjatijević, države slede svoje spoljnopolitičke interese, grade međunarodni kredibilitet, zajednički odgovaraju na bezbednosne izazove, ali i ostvaruju finansijske benefite.

"Ministar odbrane nije precizirao koje će to sve partnerske aktivnosti pored vojnih vežbi biti zaustavljene, ali one mogu obuhvatiti širok spektar mehanizama saradnje kako sa Rusijom tako i sa zemljama članicama NATO-a u okviru Partnerstva za mir i zemljama iz regiona sa kojima Vojska Srbije intenzivno sarađuje. Pored multinacionalnih operacija postoje razne druge aktivnosti koje potencijalno mogu biti obuhvaćene ovom odlukom kao što su obuke i kursiranja, razmene instruktora, zvanične posete, bilateralni i multilateralni sastanci, konferencije i slično", pojašnjava Marija Ignjatijević.

Očigledno je da Vulinovo "voljno" ne predstavlja deo koherentne strategije iz koje bi se moglo zaključiti u kom će se pravcu Vojska Srbije, ali i cela država, kretati kada za šest meseci stigne komanda "pokret". U ovom trenutku, jedino što je sigurno, barem sudeći po ovoj sekvenci sa "Slovenskim bratstvom 2020", vojna strategija nam sve više liči na državnu. A to bi se u najkraćem moglo definisati da je naša strategija da nemamo strategiju. ¶

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Zašto kažeš Huavej, kad misliš na Huavej

Poseban problem je to što bi razvoj mobilnih telekomunikacija bio sporiji i skuplji, ako se sporazum iz Vašingtona bude sprovodio onako kako se sada tumači. A to znači da se ne nabavlja oprema kineskih kompanija koje su trenutno superiorne i kvalitetom i cenom, po mišljenju većine analitičara u svetu. Naravno, račun na kraju plaća krajnji korisnik, a to smo svi mi

KOGA BRIGA ZA AMERIKANCE: A. Brnabić i Čen Bo otvaraju Centar za inovacije i digitalni razvoj kompanije Huavej.
Foto: Vlada Republike Srbije/FONET

Ko god da je poslovao sa američkom administracijom poslednjih meseci morao je dobro da obrati pažnju na njihov odnos prema tehnologiji, a prema 5G mreži naročito. Trampov kabinet, osim predizborne, u velikoj je kampanji ubeđivanja drugih država da dobro razmisle s kim će razvijati mobilnu mrežu nove generacije, a to ubeđivanje se obično završi potpisivanjem sporazuma u kojem se odbacuje mogućnost saradnje sa dobavljačima i proizvođačima kojima se ne može verovati.

Takve sporazume sa SAD do sada je potpisalo šest zemalja, Poljska, Češka, Letonija, Estonija, Rumunija i krajem avgusta Slovenija, svuda uz veliku polemiku u javnosti. Treba reći i da se ne radi o tipskom sporazumu, već se sa svakom zemljom pravi poseban. Razlike postoje, ali je suština ista. Ne uzimati 5G opremu od dobavljača (vendor) koji su nepouzdani (untrusted, non-trusted, to su izrazi koji se koriste), ali ne u smislu tehnološkog kvaliteta.

Da bi se Srbija i Kosovo (koje SAD priznaju kao nezavisnu državu) dodali na taj spisak, morao bi da postoji sporazum između ovih država ili teritorija sa SAD. Tu se otvara pitanje ko je šta i sa kime potpisao 4. septembra u Vašingtonu, jer predsednik Srbije tvrdi da je sporazum potpisao sa SAD, dok američki posrednik Ričard Grenel govori kako su sporazum potpisali Srbija i Kosovo pod nadzorom Donalda Trampa.

Tekst sporazuma objavljen je na društvenim mrežama na engleskom jeziku, i do sada nismo videli zvaničan prevod, pravnovaljan, a kod ovakvih sporazuma svaka reč i znak interpunkcije su važni. Zbog toga je moguće i da ga mi ovde pogrešno tumačimo, ukoliko neko proceni da smo ga loše razumeli.

KO JE NEPOUZDAN

Za ovu priliku bavimo se samo jednim članom, onim koji se odnosi na ograničenja u razvoju 5G mreže. Ovako on glasi, preveden sa engleskog jezika, nezvanično: "Obe strane se obavezuju da će zabraniti korišćenje 5G opreme sumnjivih dobavljača u svojim telekomunikacionim mrežama. Tamo gde »

je ta oprema već prisutna, obe strane se obavezuju na njeno uklanjanje i druge oblike posredovanja u razumnim vremenskim rokovima."

Pod "obe strane" misli se, verovatno, na Srbiju (Beograd) i Kosovo (Priština) kako piše u zaglavlju sporazuma. Dobavljači kojima se ne može verovati, sumnjivi odnosno nepouzdani, nazvani su "untrusted vendors".

Najinteresantniji je segment koji govori o drugim oblicima posredovanja (other mediation efforts). Ako SAD nisu deo sporazuma, možda bi mogle da se pojave u ulozi medijatora koji pomaže u definisanju ko jeste, a ko nije sumnjiv, odnosno kome se ne može verovati. U suprotnom, o tom poverenju odlučuju sami Beograd i Priština, koji jedni drugima mogu da ukažu da su se upustili u sumnjivu nabavku i da zahtevaju da se taj posao obustavi i vrati u pređašnje stanje.

Interesantna su tumačenja sporazuma koje su SAD potpisale sa pomenutih šest država. Oni su mnogo detaljniji nego ova jedna tačka koju su Beograd i Priština potpisali u Vašingtonu. Sporazumi se ocenjuju kao pravno neobavezujući, ali politički snažni. Nigde se ne spominje ko su ti sumnjivi vendori, ali niko ne sumnja da se misli na kineske kompanije, pre svih na Huavej i ZTE. Naročito Huavej, koji je poznatiji kod prosečnog korisnika mobilne telefonije.

U tim sporazumima nepouzdani dobavljač je onaj čije poslovanje i veze sa državom nisu transparentni, koji ne poštuje intelektualna prava i korporativnu etiku i nije otvoren za međunarodnu inspekciju, ali više u smislu pravne procene poslovnih veza nego puštanja nekih inspektora u pogone. Ovo poslednje se odnosi na optužbe da kineske kompanije posluju i sa državama i režimima koji su pod međunarodnim ili američkim sankcijama, što Kinezi odlučno demantuju.

Inače, kineski mediji, barem oni na engleskom jeziku, nisu se bavili ovom tačkom sporazuma koji su potpisali Tramp, Vučić i Hoti, mada je sam taj događaj značajno propraćen u Kini. Takođe, kineske kompanije ni na koji način u javnosti ne reaguju na američku inicijativu, to jest borbu protiv sumnjivih dobavljača. Oni su odlučili da se u tome jednostavno ne prepoznaju, sve dok ih neko lično ne pomene. Za sada ih pominju baš svi koji sporazume analiziraju i baš niko od onih koji ih potpisuju.

SKUPLJE I SPORIJE

Za nas je interesantno "šta bi bilo, kad bi bilo", kako bi se sporazum sprovodio i kakve bi bile posledice za Srbiju, njen tehnološki razvoj i dobrobit korisnika mobilnih mreža i svega ostalog što nudi 5G.

Nezavisna konsultantkinja za nove tehnologije Natali Delić, koja je u IKT poslovima duže od 20 godina, kaže da domaći mobilni provajderi nikada ništa ne uzimaju od "sumnjivih dobavljača", niti je ikada u svojoj karijeri čula i videla opremu koja se neobično ponašala.

"U svom dosadašnjem radu nisam se srela sa opremom koja je imala instalirane neke sumnjive komponente za koje nije jasna namena, a jako je bitno da se razume da postoje i jasno definisane procedure i beleži se svaki pristup bilo kom delu tehnološke opreme u mreži, tako da su mobilne mreže po svom dizajnu zaštićene od neovlašćenog pristupa i zloupotreba bilo kakvih podataka. Teoretski, svaki proizvođač opreme mogao bi da instalira neki hardverski ili softverski deo koji bi mogao da ima neku dodatnu funkciju, ali primenom naprednih bezbednosnih tehnika tako nešto bi se sigurno vrlo brzo otkrilo."

Ako se u sporazumu zaista misli na kinesku opremu, veliki problem bi napravila obaveza da se ona koja je već ugrađena u Srbiji deinstalira. Jedan od tri mobilna provajdera u velikoj meri koristi opremu baš kompanije Huavej, a drugi je koristi široko u svojoj fiksnoj mreži. Sve bi to moralo da se skida i menja, što podrazumeva ogromne troškove koje bi država morala da plati. Jer u trenutku nabavke nije bilo govora da je ta oprema neprikladna, naprotiv, država je svojim sporazumima sa Kinom podsticala takvu saradnju. Radi se o stotinama miliona evra, bliže milijardi.

"Ako operator A ima 4G mrežu jednog kineskog proizvođača, čak i ako ne uzme 5G tehnologiju od istog proizvođača, u praksi će taj operator kombinovati 4G i 5G tehnologiju i na taj način nuditi napredne 5G usluge, što znači da će signal tih usluga prolaziti i kroz delove telekomunikacione infrastrukture koja je nekog kineskog proizvođača. Slično, s obzirom na to da signal od baznih stanica treba preneti do nekih centralnih tačaka gde se vrši obrada i kontrola signala, da li i delovi opreme koji se koriste za transport signala bilo putem mikrotalasne tehnologije ili putem optičke infrastrukture smeju da budu od kineskih proizvođača? Šta sa opremom u data centrima, opremom koju zovemo jezgrom mobilnih mreža gde se signal obrađuje? To su sve pitanja po kojima je potrebno razjasniti postojeći sporazum", kaže za "Vreme" Natali Delić.

Poseban problem je što bi razvoj mobilnih telekomunikacija bio sporiji i skuplji, ako se ovaj sporazum bude sprovodio onako kako se sada tumači. A to znači da se ne nabavlja oprema kineskih kompanija koje su trenutno superiorne i kvalitetom i cenom, po mišljenju većine analitičara u svetu. Naravno, račun na kraju plaća krajnji korisnik, a to smo svi mi.

"Kao i u svim drugim segmentima, diversifikacija proizvođača opreme omogućava bolji kvalitet samih proizvoda i bolje cene za one koji te proizvode kupuju. Ograničavanjem tržišta za telekomunikacione operatore, može doći do povećanja cene njihovih investicija jer će imati manji izbor ponuđača opreme, a to direktno može da utiče na brzinu investiranja i krajnje cene usluga za korisnike", objašnjava Natali Delić.

Ona veruje da bi odbacivanje Kine kao "nesigurnog" partnera imalo još jednu neželjenu posledicu, posebno nepovoljnu za zemlje koje ne mogu same da plate sopstveni visokotehnološki razvoj.

"Kina prednjači u implementaciji 5G tehnologije sa planom da do kraja godine ima instalirano više od 500.000 baznih stanica. To znači da će oni ozbiljno krenuti sa korišćenjem ove tehnologije u industriji i za potrebe pametnih gradova, a to će im dati veće iskustvo, pokazati šta funkcioniše kako je i bilo predviđeno a šta ne, pa će moći brže da unapređuju postojeće protokole i opremu kako bi zaista ostvarili pun potencijal 5G mreže. Polarizacija u ovom polju može da uskrati deo sveta za najnovija iskustva i znanja."

BEOGRAD: Huavej svuda
Foto: Marija Janković

RAT BEZ MILOSTI

U svetu informaciono-telekomunikacione tehnologije sve je binarno, ili jeste ili nije, nema sredine. Ova tačka sporazuma je sve suprotno, može da se tumači prema potrebi ili političkim okolnostima, ne zna se ni ko je sumnjiv niti ko je taj ko će da kaže da je neko sumnjiv, niti je jasno kakva je kazna predviđena za onoga ko odbije da se povinuje potpisanom dogovoru. Prevedeno na prost jezik, ne zna se koliko će to što je potpisano da košta ako se primeni ili ako se odbije jer, kako pomenusmo, rešenje može da bude samo binarno.

SAD su sa kineskim kompanijama "zaratile" pre nešto više od dve godine, kada je ZTE optužen za saradnju sa Iranom i Severnom Korejom uprkos međunarodnoj zabrani. Kompanija je pala pod američke sankcije, američkim kompanijama je zabranjeno da sa njima rade i prodaju im tehnologiju, pre svega čipove, što je dovelo u pitanje opstanak ZTE-a. Vrednost na berzi im je drastično pala, a stvar se razrešila uz posredovanje kineskog predsednika Sija i na kraju je ZTE platio kaznu od milijardu dolara i smenio kompletno rukovodstvo, ali se nije u potpunosti oporavio.

U januaru 2019, kanadske vlasti su po nalogu SAD na aerodromu u Vankuveru zadržale Meng Vanžu, finansijsku direktorku kompanije Huavej, uzgred i ćerku njenog osnivača Ren Zengfeja. Ona je od tada u kućnom pritvoru pod optužbom da je umešana u kršenje sankcija prema Iranu, i preti joj deset godina zatvora ako je Kanada izruči SAD. Teško je naći reči da se opiše gnev kineske kompanije i države zbog ovakvog postupka, ali to je bio tek početak.

Ubrzo je svim američkim firmama naloženo da prekinu svaki posao sa Huavejom. Zbog američke tehnologije u čipovima ugrožena je proizvodnja mobilnih telefona, a zbog izbacivanja iz Guglove android prodavnice za aplikacije ugrožena je njihova prodaja. U međuvremenu su ove mere malo ublažene, ali su u Huaveju shvatili da su od sada "viši prijatelji", razvili su sopstveni čip bez američkih patenata i napravili sopstvenu prodavnicu aplikacija, koju sada naveliko promovišu.

Na pritisak administracije, američki telekomunikacioni operatori odrekli su se kineske opreme, tačnije opreme koju nude kineski vendori jer se mnogo "američkih" uređaja proizvodi u Kini. Uključujući i ajfon. Motorola je u međuvremenu postala kineska kompanija, to jest njen deo koji proizvodi mobilne telefone, te je sva ta zbrka kada odete u kupovinu još veća. Teško je utvrditi da li je to što kupujete kinesko ili nije i da li je sumnjivo kinesko ili prihvatljivo, da li će postati neupotrebljivo jer je doneta takva odluka.

Najlakše je da se opredelite za nešto što sa Kinom nema veze i mnogi u tome vide prave razloge američko-kineskog tehnološkog sukoba, a ne u kršenju sankcija. Kina tehnološki odmiče kada je 5G mreža u pitanju, a SAD to ne žele da dopuste.

Američka administracija pritisla je smesta i sve svoje partnere, posebno one koji su u NATO-u, te je jedan broj razvijenih zemalja priključio otkazivanju saradnje sa Huavejom u razvoju 5G mreže, mimo onih šest koje su potpisale sporazum na tu temu. IKT oprema tako poprima značaj naoružanja. Ako si u NATO-u, očekuje se da koristiš samo ono što NATO odobri, jer u suprotnom ugrožavaš nacionalnu bezbednost i bezbednost saveznika. Sada to važi i za mobilne mreže.

Oni koji sarađuju sa kineskim kompanijama i koriste njihovu tehnologiju, neće spavati u utorak 3. novembra, kada se bira sledeći američki predsednik. Rašireno je verovanje da je sukob sa Kinom samo Trampova pizma i predizborni štih, i da će svi ovi sporazumi biti trenutno zaboravljeni ukoliko on na izborima izgubi.

Što se Srbije tiče, samo deset dana po potpisivanju u Vašingtonu odlazeća (a možda i buduća) premijerka Ana Brnabić prisustvovala je otvaranju Huavejovog centra za inovacije i digitalni razvoj u Beogradu. Ono što bi novinari uobičajeno nazvali "protokolom", postalo je politički događaj međunarodnog značaja.

Osvrnula se na Vašingtonski sporazum i tačku koja se odnosi na 5G mrežu, samo da bi potvrdila da Srbija sa Huavejom priprema projekte koji će biti vidljivi tek za godinu-dve. Najavila je saradnju i u oblasti školstva i pametnih gradova, dodajući da će tender za 5G mrežu biti otvoren i transparentan, po međunarodnim standardima, baš kao što sporazum iz Vašingtona podrazumeva. Reklo bi se da nikakvih prepreka za saradnju nema. "Ni mi nismo zainteresovani za nepouzdane tehnologije", naglasila je premijerka pred ambasadorkom Kine u Srbiji i predstavnicima Huaveja.

Uostalom, u sporazumu se ta kompanija nigde i ne spominje, zar ne? ¶

Sve neuzvraćene

Slabo zanimanje predsednika SAD za Srbiju i "srpska pitanja" nikada nije bilo razlog da ovdašnji štampani i elektronski tabloidi prestanu da – evo već godinama – informišu, i to iz pouzdanih izvora kako Tramp troši mnogo svog predsedničkog vremena kako bi pomogao Srbima a napakostio "Šiptarima" i Hrvatima, zbog čega su ovi potonji baš onako zdravo očajni. Niti su bile razlog za umanjenje simpatija koje dobar deo ovdašnje javnosti gaji prema prvom čoveku SAD

U onom, većinskom delu naše javnosti koja predsednika SAD Donalda Trampa prepoznaje kao neočekivanu silu koja će pomoći Srbiji i Srbima da reše "nacionalno pitanje" i zaleče frustracije prouzrokovane gubitkom ratova devedesetih, nije bilo odveć prostora za interesantnu vest koju su objavili zapadni mediji pre dve godine. Kontroverzni Tramp sastao se, naime, u aprilu 2018. godine sa liderima tri baltičke zemlje, Letonije, Estonije i Litvanije, i napravio jedan od brojnih gafova karakterističnih za njegovo evo skoro već četvorogodišnje stolovanje na čelu najmoćnije zemlje na svetu.

Elem, Donald je troje predsednika – Daliju Gribauskajte, Raimondsa Vejonisa i Kersti Kaljulaid – iskritikovao zbog toga što su početkom devedesetih "započeli ratove koji su doveli do raspada Jugoslavije". Baltički lideri su se međusobno zgledali, i tek posle izvesnog vremena su shvatili da je predsednik Amerike zapravo pomešao Baltik i Balkan. I nije to jedini put kada je Tramp iskazao nedostatke za nijanse kada su istorija i geografija u pitanju: jedared je pobrkao Austriju i Australiju, jednom je za bombardovanje luke Perl Harbor optužio Nemce, a u govoru u Ujedinjenim nacijama je, po ugledu na pisce epske fantastike i Aleksandra Šapića, izmislio novu afričku državu, "Nambiju". Bela kuća je kasnije izdala saopštenje u kojem je precizirala da šef nije mislio ni na Zambiju, ni na Gambiju – već na Namibiju.

Svakako da nije dobar primer poznavanja geografskih i geostrateških prilika u svetu ni Trampov tvit koji je odaslan nakon vašingtonskog susreta sa Aleksandrom Vučićem i Avdulahom Hotijem. Muku je zadao ovdašnjim, vlasti sklonim, spoljnopolitičkim analitičarima da racionalno objasne Trampovu tviter-tezu kako "razmena pismena" u Beloj kući predstavlja "veliki dan za mir na Bliskom istoku". A bogami i ono što su zabeležile kamere prilikom potpisivanja u kožne fascikle ukoričenih debelih papira nije pouzdan dokaz da je Trampu bilo najjasnije ko su ti ljudi – Vučić i Hoti – koji sede sa njegove desne i leve strane. Valjda je stoga pitanja novinara "presaldumljivao" svojim saradnicima.

Ali, ovo ne baš respektabilno Trampovo zanimanje za Srbiju i "srpska pitanja" nikada nije bilo razlog da ovdašnji štampa-

ljubavi su tužne

IMA NEKA TAJNA VEZA:
Populistička demagogija bez granica
Foto: Sava Radovanović/ Tanjug

ni i elektronski tabloidi prestanu da – evo već godinama – informišu, i to iz pouzdanih izvora kako Tramp troši mnogo svog predsedničkog vremena kako bi pomogao Srbima a napakostio "Šiptarima" i Hrvatima, zbog čega su ovi potonji baš onako zdravo očajni. Niti su bile razlog za umanjenje simpatija koje dobar deo ovdašnje javnosti gaji prema prvom čoveku SAD.

Nije Donald Tramp, kažu istoričari, prvi američki predsednik koji ima negativne osobine, ali neki od njih će reći da je on jedinstven jer je u sebi uspeo da objedini skoro sve neslavne karakteristike prethodnika: i siledžijsko ponašanje Lindona Džonsona, i nezainteresovanost za intelektualne stvari Ronalda Regana, i prevrtljivost Bila Klintona, i paranoične napade Ričarda Niksona i skoro neverovatne omaške Džordža Buša Mlađeg. Njegova spoljna politika je različita od politike koju su SAD vodile poslednjih stotinak godina, a koju je uspostavio Vudro Vilson i koja se otprilike može kvalifikovati kao promovisanje liberalnog svetskog poretka pod vođstvom SAD. Trampovi nazori se zasnivaju na ksenofobiji, izolacionizmu, političkom autizmu, kao i na, zapravo, demagogiji kako će takva politika dovesti do mira u svetu. Ali, sve njegove nesavršenosti se ovde u Srbiji nekako već pretvaraju u neporecive kvalitete, što i nije preterano čudno s obzirom da je reč o državi u kojoj je sve postavljeno naopačke. Tramp nikada nije i nikada neće doseći ovdašnju slavu Vladimira Putina, ali je među Srbima svakako najomiljeniji američki predsednik "u novijoj istoriji".

RAZLOZI ZA LJUBAV

Dok je dobar deo sveta, pre četiri godine, pobedu Donalda Trampa na američkim predsedničkim izborima doživljavao kao ostvarenje distopija iz dela Džordža Orvela, Margaret Atvud ili Filipa Rota, Srbi su trijumf republikanskog kandidata dočekali uz euforiju, kao da je, božemeprosti, novi predsednik SAD postao neko poreklom iz Merošine. Trampove političke poruke pronalaze plodno tle tamo gde dominiraju nacionalizam i ksenofobija, a najnovija istraživanja konstatuju njegovu veliku popularnost među desničarskim i populističkim strankama i pokretima širom sveta. Može se reći da je Tramp postao jedan od lidera renesanse populističke politike širom Zemljinog šara. Treba li podsećati koliko ovdašnji živalj voli populizam, i koliko je sklon nacionalizmu i ksenofobiji?

Interesantno je da pomenuta istraživanja pokazuju i da je Tramp popularan i u onim ne baš presrećnim državama kojima vladaju autoritarci sa kojima predsednik Amerike ima dobre odnose i koje s vremena na vreme – pohvali. U tom smislu zasigurno je da će aktuelno američko tapšanje Vučića po ramenu i pohvale koje mu Trampovi saradnici šalju dovesti do dodatnog rasta popularnosti predsednika SAD u onom delu biračkog tela naklonjenom SNS-u i njegovim trabantima. Kao što će, sa druge strane, dovesti do razočaranja u američku spoljnu politiku kod onih zapadno orijentisanih građana koji ne mogu, iz dobro poznatih razloga, Vučića da gledaju očima.

Ne treba otpisati tvrdnju da srpska naklonost prema Trampu ima veze i sa time što ovaj političar svojim istupima i »

Tramp – mešavina Vojislava Šešelja i Bogoljuba Karića

Spoljnopolitički analitičar i programski direktor organizacije Novi treći put Dimitrije Milić smatra da među Srbima, pre svega zbog ratova devedesetih, postoji "neprijateljski stav prema estabilišmentu demokrata i politici iz tih godina". "Kandidatura Trampa protiv Hilari Klinton, kao simbola tog establišmenta, definitivno je podigla njegovu popularnost među Srbima. Takođe, njegove političke pozicije kao što su društveni konzervativizam, spoljnopolitički izolacionizam i antielitistička retorika jesu nešto što je i vrednosno blisko većinskom biračkom telu u Srbiji. Uz sve to, i njegov ekscentrični i agresivni politički stil jeste nešto što je Srbima simpatično, i što predstavlja mešavinu Vojislava Šešelja i Bogoljuba Karića. Srbi učitavaju da politički autsajder Tramp može da promeni tradicionalnu američku spoljnu politiku, koju Srbi shvataju kao nepovoljnu po sebe", kaže Milić u razgovoru za "Vreme".

Nekadašnji zaštitnik građana i protivkandidat Aleksandru Vučiću na izborima 2017. godine Saša Janković kaže za "Vreme" da "naš narod voli ideju borbe protiv Golijata i lako se identifikuje sa Davidom, jer je naša istorija puna borbe sa velikim i nadmoćnim neprijateljima. Mnogi vide Trampa kao savremenog Davida koji se suprotstavio najmoćnijem savezu u istoriji ljudske civilizacije – savezu 'duboke države' i blaziranog globalnog političkog establišmenta koji je od demokratije i ljudskih prava napravio svoj biznis. Time je Tramp osvojio simpatije ljudi koji veruju da taj savez ne voli našu državu i naš narod. Samo, to je ekstremno pojednostavljivanje stvari. Američka politika nije kaubojski film, a Tramp nije usamljeni jahač, niti Robin Hud koji uzima od bogatih da bi dao siromašnima. Konačno, ni njegova spoljna politika, naravno, nije lišena ideje o primatu Amerike u svetu", kaže Janković.

Dobar poznavalac međunarodnih odnosa i bivši ambasador SFRJ u Velikoj Britaniji Živan Berisavljević podseća čitaoce "Vremena" da je Tramp "jedan od najkontroverznijih američkih predsednika", koji je "za kratko vreme naneo ogromnu štetu vlastitoj zemlji i suštinskim vrednostima američke subcivilizacije, kao i onom globalnom međunarodnom poretku koji su decenijama mukotrpno gradile Ujedinjene nacije i napredne demokratske snage sveta". Trampova popularnost u Srbiji je, po njemu, posledica frustracija delova srpske elite koji nisu ostvarili ciljeve "ratoborne politike". "Postsocijalistička Srbija te ciljeve nije uspela da ostvari ni ratom, a ni posle uz pomoć Rusije, Kine i pojedinih zemalja EU. Sada ih pokušava realizovati tražeći oslonac na nepredvidivoj, pa i brutalno avanturističkoj politici Donalda Trampa. Svesni toga da je Kosovo stiglo do svoje nezavisnosti zahvaljujući prvenstveno bezrezervnoj političkoj, vojnoj i diplomatskoj podršci SAD, ti delovi srpske političke elite poslednjih godina pokušavaju da ublaže izraziti neprijateljstvo SAD prema srpskoj državnoj politici na Kosovu", smatra Berisavljević.

Profesor na londonskom UCL i stručnjak za Balkan Erik Gordi, inače rođen u SAD, ukazuje da Donald Tramp nije popularan samo u Srbiji, nego i širom Balkana. Podseća da su njega snažno podržavali ljudi iz okruženja bivše predsednice Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović, a da je u Albaniji jedan grad nazvao bulevar Trampovim imenom. "Sasvim je moguće da njegov stil autoritarnog populiste ima pozitivan efekat kod ljudi u regionu koji podržavaju političare i stranke tog profila u domaćoj politici. Moglo bi se reći da je Trampov običaj da koristi neformalne mreže i da traži dobit za sebe od svoje političke funkcije prepoznatljiv za građane svih balkanskih država", kaže Gordi u razgovoru za "Vreme".

»

retorskim "igrarijama", a pomalo i izgledom, podseća na duhovnog i političkog oca Aleksandra Vučića, Vojislava Šešelja, koji je – zašto ne priznati – dobrom delu javnosti i dalje simpatičan lik. Izreka da se "sličan sličnom raduje" jedan je od razloga što su radikali u susret predašnjim predsedničkim izborima u Americi snažno podržavali Trampa, noseći majice sa njegovim likom na svojim ne baš atletski građenim torzoima.

BIĆE SKORO PROPAST AMERIKE

Naravno da se podrška koju Tramp uživa među Srbima temelji i na tome što se bombardovanje Srbije odvijalo za vladavine Demokratske stranke u SAD, kao i zbog toga što je aktuelni američki predsednik Rusima i rusko-srpskom superstaru Vladimiru Putinu slao pomirljive poruke. Generalno se ovde smatra da nam Amerika decenijama zagorčava život, da se meša u naše poslove, da ne dozvoljava da se rapidno razvijamo i da nas sprečava da nametnemo svoju volju ostatku regiona, na šta, jelte, imamo pravo jer smo najbrojniji i najpametniji. Drugačija Amerika, bliska sa Rusijom, mniju mnogi, omogućila bi da se "srpski snovi" ostvare.

Setimo se i toga da su razni "stručnjaci" tokom devedesetih sa opskurnih televizijskih kanala kuražili građanstvo – u kontekstu hiperinflacije, gladi i praznih rafova u prodavnicama – da se malo strpi jer će Amerika, samo što nije, uskoro propasti, a Srbija će potom procvetati. Možda neki srpski nacionalni trudbenici, makar podsvesno, podržavaju Trampa jer misle da će ovaj gospodin urnisati najmoćniju zemlju na svetu, u šta – kad smo već kod toga – veruje i dobar deo liberalne i demokratske Amerike. Po jednom istraživanju koje je obavljeno među američkim istoričarima, Tramp je najgori predsednik SAD *ever*.

Srbija je 2016. volela Trampa i zbog toga što je njegov protivkandidat na izborima bila Hilari Klinton, ovde neomiljena jer je supruga Bila Klintona koji nas bombardova onomad, a i zbog toga što je, kako izveštavahu ovdašnji eksperti, "antisrpski nastrojena". Godine koje su usledile pokazuju međutim da je veza između Srba i Trampa mnogo temeljitija od mržnje prema Hilari i demokratama. Naslovnice ovdašnjih tabloida vrve što od Đilasa, koji se "bahati" i pokušava od Srbije da napravi Zombilend, što od Trampa, koji je "otpisao Šiptare", koji traži "kreativnu podelu Kosova", koji "podržava Srbe i SPC", koji je "velika šansa za Srbe"... Da je nekom na svetu bitno šta pišu srpski tabloidi, verovatno bi Trampova administracija malo-malo morala da šalje demantije, kao što je onomad njegov izborni štab opovrgao da je ikada dao intervju jednom ovdašnjem nedeljniku u kojem se navodno izvinio Srbima za sva nepočinstva koja im je Amerika priredila. Verovatno bismo i dan-danas živeli u uvere-

Gordi tvrdi da ne treba mnogo očekivati od organizacije "Srbi za Trampa 2020" i ističe da je uobičajeno da tokom političke kampanje u SAD sve stranke ohrabruju osnivanje organizacija za podršku iz raznih demografskih grupa. "To naročito važi za Republikansku stranku, koja je počela da kultiviše imigrantske grupe iz istočne Evrope već pedesetih godina prošloga stoleća pod znakom antikomunizma. Uglavnom te organizacije nisu više aktivne, a druge i treće generacije imigrantskih porodica sve manje glasaju kao blok, i nisu naklonjene tvrdoj desnici kao što su bili njihovi preci. Inače, trenutno u Americi postoji i organizacija 'Albanian Americans for Trump', a mogu se kupiti i majice sa tekstom 'Hrvat za Trampa'", kaže Gordi.

On ukazuje da čak i kada bi svi Srbi glasali za Trampa, to ne bi mnogo značilo za rezultate izbora, pošto po popisu iz 2010. godine u SAD živi, kako kaže, tek 187.738 onih koji se deklarišu kao Srbi. "Čak kada bi im se dodalo 328.547 onih koji se deklarišu kao Jugosloveni, to je neznatan deo populacije države koja ima 309 miliona stanovnika. Jednostavno, neće niko pobediti ili gubiti na izborima zbog toga što su se Srbi izjasnili za jednu ili drugu stranku. I neće svi Srbi jednako glasati jer je u pitanju raznovrsna grupacija i u klasnom i u geografskom smislu", kaže Gordi.

Berisavljević smatra da je organizacija "Srbi za Trampa 2020" osnovana pod uticajem onih beogradskih krugova koji misle da će uz pomoć Trampa ostvariti svoje "nacionalne ciljeve". "Ne vodi se računa o tome koliko štete trajnim interesima američkih Srba može naneti otvoreno protrampovska izborna kampanja", kaže Berisavljević.

Dimitrije Milić kaže da je, ukoliko se imaju u vidu rejtinzi i elektorska matematika, Bajden trenutno u "solidnoj prednosti". "Ukoliko Tramp tu prednost do 3. novembra ne sustigne i Bajden pobedi, verujem da ćemo svedočiti gomili konspirativnih objašnjenja o 'zaveri duboke države' i 'krađi glasova'. Ako Bajden pobedi, trebalo bi očekivati blagu korekciju američke spoljne politike u pravcu tradicionalnog pristupa, jer potpuni povratak više nije moguć, zbog globalnih promena koje su se u međuvremenu dogodile", kaže Milić.

Saša Janković sumnja da je svrstavanje aktuelne srpske vlasti deo nekakve strategije i podseća da je Aleksandar Vučić na prethodnim američkim izborima "najotvorenije politički i finansijski podržao Hilari Klinton". "Ako ipak postoji strategija, onda se ta strategija zasniva na verovanju da će, zbog Trampovog navodnog fokusa na unutrašnju politiku, Beograd imati više prostora da ostvari svoje ciljeve sa Kosovom. Samo, to što joj nismo visoko na listi prioriteta ne znači da će se američka diplomatija saglasiti sa rešenjima koja su suprotna davno zacrtanim, strateškim interesima SAD u ovom delu Evrope. Slogan Trampa je 'America first', dakle interesi Amerike pre svega. Moju ocenu potvrđuje i sadržaj nedavno potpisanog sporazuma u Vašingtonu, u kojem je Kosovo u potpunosti tretirano kao nezavisna država, čak bez zvezdice u nazivu", kaže Janković i dodaje da bi pobeda Bajdena verovatno dovela do male promene američke politike koju bi ovdašnja javnost doživela kao veću naklonost Albancima na Kosovu, iako se zapravo "američki stav ne bi bitno promenio".

Berisavljević ukazuje da Tramp, koliko god pokušavao da povlači krupne političke poteze samovlasno, ipak nije, "za razliku od predsednika Vučića, uspeo da uspostavi demokraturu i ličnu despotiju nad najvažnijim institucijama sistema, niti da suvereno opredeljuje ciljeve i značajnije poteze američke spoljne politike. Verujem, otuda, da je i aktuelna ofanzivna politika SAD u cilju ubrzavanja procesa pregovora radi postizanja trajnog rešavanja kosovskog problema, i uopšte prema regionu Balkana, izraz dugoročne i nacionalno usaglašene američke politike daleko više nego što je izraz Trampovih vlastitih pogleda i opredeljenja", kaže Berisavljević. N.S.

SLIČNO SE SLIČNOM RADUJE: V. Šešelj

Foto: Sava Radovanović/ Tanjug

nju da se Tramp izvinio Srbiji da agencije nisu prenele akcente iz ovog izmaštanog intervjua, koji su potom obišli ceo svet.

Analitičari bliski naprednjačkoj vlasti tvrde da bi eventualna pobeda Trampa na predstojećim izborima bila džinovski korak za Srbiju i njene interese. Pre par sedmica u SAD je osnovana i organizacija "Srbi za Trampa 2020", koja ima za cilj da ubedi, kako kažu, milion Amerikanaca srpskog porekla da glasaju za aktuelnog američkog predsednika. Nije baš najjasnije kako će prikupiti to milionče kada prema popisu iz 2010. godine u ovoj zemlji živi tek oko 190.000 koji se izjašnjavaju kao Srbi. Kako bilo, ova organizacija definitivno ima podršku Beograda, što se najbolje vidi po ovdašnjim medijskim napisima.

Na kraju, srpskom rodu je Tramp drag možda i zbog toga što je njegova politika prepuna demagogije, što je neka vrsta planetarne kombinacije Vučića i Dragana Markovića Palme. I ove poruke koje smo čuli nedavno iz Bele kuće, kako će u našem regionu procvetati bratstvo i jedinstvo kada se izgrade putevi i razvije biznis, deluju pomalo kao "šuplja priča". Za vreme Ante Markovića, imali smo razvijene biznise i dobre plate, pa nas to nije sprečilo da se međusobno pokoljemo. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Raiffeisen banka

Prva metalna Visa kartica u Srbiji

Raiffeisen banka je klijentima u Srbiji ponudila uslugu privatnog bankarstva, pridruživši se tako drugim bankama u grupaciji koje već nude ovu ekskluzivnu bankarsku uslugu

Prva metalna Visa kartica nosi naziv osnivača banke, Fridriha Vilhelma Rajfajzena, a podrazumeva privilegovanu uslugu zasnovanu na želji da se sa klijentima grade dugoročni odnosi koji garantuju potpunu privatnost, sigurnost i transparentnost. Individualnost u pristupu, investiciono savetovanje, planiranje ličnih finansija klijenta, te traženje sveobuhvatnih finansijskih rešenja – odlike su koje privatno bankarstvo Raiffeisen banke razlikuju od ostalih na našem tržištu.

Proizvod koji se posebno ističe u bogatoj lepezi usluga privatnog bankarstva jeste apsolutna novina na našem tržištu – prva platna kartica izrađena od metala! Reč je o *Visa Infinite* debitnoj kartici, kreiranoj u saradnji sa kompanijom Visa, koja predstavlja jednu od najprestižnijih kartica u svetu.

Visa Infinite kartica omogućava sigurna plaćanja na prodajnim mestima u zemlji i inostranstvu, kao i na internetu. Među specijalnim pogodnostima koje kartica nudi izdvajaju se: putno osiguranje za vlasnika kartice i članove njegove porodice, pristup aerodromskim ložama u preko 450 gradova širom sveta, pristup brzom prolazu i privilegovanom ček-inu na više od 270 aerodroma, specijalni popusti i VIP tretman u više od 900 hotela širom sveta, kao i popust za kupovinu na brojnim prodajnim mestima. Uz sve to, ova kartica obezbeđuje i dodatna osiguranja vezana za neovlašćeno korišćenje i krađu kartice, gubitak i kašnjenje prtljaga i sl.

Pored navedenih benefita za vlasnike *Visa Infinite* kartice, posebno treba izdvojiti takozvanu uslugu konsijerža koju banka pruža u saradnji sa kompanijom Visa, a koja obezbeđuje pomoć u organizaciji putovanja i rezervaciji smeštaja u luksuznim hotelima, podršku pri kupovini karata za različite manifestacije, pa čak i prilikom organizacije raznih događaja, porodičnih i ostalih proslava... Usluga konsijerža je korisnicima dostupna 24 časa, 7 dana u nedelji.

Više informacija o usluzi privatnog bankarstva, kao i pogodnostima za korisnike Visa Infinite kartice može se pronaći na stranici: *https://fwr.raiffeisenbank.rs/privatno-bankarstvo*

TEOFIL PANČIĆ

Nema smeha u paklu

Gledajući nervozni, popujući Tiodorovićev nastup setio sam se one da "svaka vlast kvari, a apsolutna vlast kvari apsolutno"

Kad se na sajtu jedne komercijalne televizije pojavi vest o nečemu što se dogodilo u programu druge, konkurentske komercijalne televizije, teško je izbeći da vam to privuče pažnju: ipak je to posredna "reklama" za konkurenciju, a to se radi samo kad je u pitanju nešto izuzetno.

Tako sam dumao dok sam na EON-u tražio jutarnji trenutak u kojem dr Branislav Tiodorović, jedan od vodećih srpskih antikoronskih vitezova Kriznog štaba, "drži predavanje" famoznom jutarnjem voditeljskom paru Jovana & Srđan s TV Prva (a o čemu sam čitao na sajtu TV Nova). I nisam se pokajao: prizor je zaista bilo šteta propustiti.

Scena je otprilike sledeća: Jovana i Srđan ćeretaju s dve gošće o letovanjima u obližnjem inostranstvu u kontekstu tzv. korona krize, gde i kako se može ići, a pre svega šta turiste čeka po povratku u Otadžbinu, hoće li biti karantinirani i tome slično. Onda se u program, uživo iz Niš (epidemiolog ima simpatično koloritni niški naglasak), javlja dr Tiodorović, Jovana bi nešto da ga pita, ali on je već vidno iznerviran onim što je prethodno slušao i počinje da popuje, tj. da ironiše kako je "sve to baš veselo i prijatno", ali "neka pitaju kolege po kovid bolnicama, rodbinu obolelih i umrlih od korone" kako je njima, i sve to u onom stilu koji dobro poznaje i moja i mnoge druge SFRJ generacije: "pojeo si celu čokoladu, a deca u Africi gladuju". Koristi od ovakve primedbe nema – naročito ne za gladnu decu Afrike – tako da je jedina njena svrha da ti čokolada presedne, a i da ti se život pomalo smuči. Kako god, voditeljka je pokušala da se razložno suprotstavi ovom iritantno kvazimoralističkom nastupu govoreći da "lepo raspoloženje u studiju nije znak neozbiljnosti", ali dr Tiodorović nije odustajao, štaviše, zapretio je da će ustati sa stolice i odšetati negde izvan fokusa ako mu ne daju da kaže što je naumio. Dali su mu. Gde da mu ne daš, jbt, on je danas vlast nad vlastima?!

I stvarno, pre samo pola godine ni Jovana i Srđan, ni vi ni ja, nismo imali pojma ko je dr Tiodorović Branislav. Retki među nama su znali za doktorku Kisić-i-još-nešto, a i za potpukovnika Kona. Živeli smo u blaženom bezbrižju i neznanju, a oni su živeli tu, među nama, čekajući da zablistaju. Samo nekoliko dana kasnije, ti ljudi su postali doslovno vlasnici naših života: određivali su nam čak i kad smemo (i da li uopšte smemo!) da izađemo iz kuće. Da li je bilo koji političar ikada imao takvu vlast nad nama, uključujući diktatore i tirane? Ne, ni približno.

I tako je to od marta do danas, uz izvesne varijacije. Ono predizborno "popuštanje mera" bilo je izuzetak, i ja znam da je politički korektno grditi mrsku političku vlast (a i "struku") zbog toga, ali ono je jedino barem ličilo na život dostojan čoveka. Jedino što se, predvidljivo, pokazalo da je samo intermeco, uvod u drugi, naizgled manje drastičan, ali dugotrajniji i mnogo više iznurujući čin meritokratske "tiranije dobrih namera", kojoj je kovid-19 svojevrsni *casus belli*.

I, kako je živeti u prijateljski i pokroviteljski nastrojenom paklu (u ovom slučaju medicinske) meritokratije, u kojoj "stručnjaci rade sve za naše dobro" ograničavajući i potkresujući na svoju zamišljenu meru ama baš svaki vid naših života, i teško nama ako im se u tome nađemo na putu? Pa evo kako, vidimo to svugde oko nas, pa čak i u tom malom jutarnjem televizijskom okršaju... Gledajući nervozni, popujući Tiodorovićev nastup setio sam se one da "svaka vlast kvari, a apsolutna vlast kvari apsolutno". Zašto baš toga? Naravno da je vlast dr Tiodorovića i njegovih kolega u osnovi simbolička, da im je dodeljena od političke vlasti koja u svakom trenutku može i da im je oduzme. Pa ipak, korozivnost vlastovanja se već može osetiti: niški doktor bi već da određuje *ton* kojim se govori na televiziji, *način* na koji se neka tema obrađuje, on je već nabusito nezadovoljan (i preti simboličkom odmazdom u vidu uskraćivanja sebe) ako ne bude po njegovom!

Ništa od ovoga nije ni lični, ni lokalni problem. Jedan od aspekata Velikog Poremećaja (globalnih dimenzija) koji se još mučimo da opišemo, ali svakako osećamo njegovo prisustvo, jeste i *zapanjujuća invazivnost* kojom se obnoć uletelo u same epicentre naših života, i odakle se od nas doslovno zahteva ovo ili ono, preti nam se, grdi nas se kao nedorasle klipane. Zvaničan povod zvuči prihvatljivo ("šta ćeš, pandemija"), ali sve je više nas koji osećamo da tu nešto fundamentalno nije u redu, da možda dolazi do tektonske promene u pravcu autoritarnosti, i da je mnogo šta od naših samopodrazumevanih sloboda možda i trajno ugroženo. Poslušajte samo apostole Korona Sveta kako govore o "novoj normalnosti", lukavo normalizujući i ustaljujući nenormalno i patološko (tzv. socijalnu distancu i slično), i znaćete o čemu govorim. Trenutno je, doduše, znatna većina još isuviše preplašena od zvaničnog neprijatelja ("korone"), pa joj ova vrsta opasnosti nije toliko vidljiva, ali ni to neće trajati doveka. Ali dok je tako, na žalost, barjak pobune protiv tiranskog aspekta "antikoronskih mera" drže kojekakvi desničarski lunatici, ravnozemljaši, antivakseri i slična zabludela čeljad, i sve dok je tako, status kvo je miran. Ali, ako u najskorije vreme svi zajedno ne pronađemo nekakav pouzdan izlaz iz iznurujućeg korona ćorsokaka, pobuna će se širiti prema mejnstrimu i tako dobijati na legitimitetu. U protivnom, tražićete dozvolu od (metaforičnog) dr Tiodorovića za svaki osmeh. Na zagrljaj ni ne pomišljajte. ¶

Sekularno društvo j

“Skoro da više nijesmo imali argument koji bi ljudima na vlasti sugerisao njihovu prolaznost, ograničenost. Sve su, godinama, završavali i kontrolisali – što u malobrojnom crnogorskom građanstvu i nije bilo tako teško – a budući da, većinom, nijesu ljudi koji razumiju Božije postojanje, pretpostavljam da ih ništa nije moglo spriječiti da sebi i svojoj vlasti, makar podsvjesno, pripišu božanska svojstva. Zato su, vjerujem, tako lako posegli da temu odnosa Crkve i države riješe na način kako su rješavali pitanje demokratije, medija, privatizacije i ekonomije. A to znači: jednostrano i nekompetentno”

Premijer Crne Gore Duško Marković je, u svom govoru neposredno pred izbore, izjavio da nikad više, nakon 30. avgusta i ubedljive pobede Demokratske partije socijalista, u Crnoj Gori za SPC neće biti isto. “Srpska pravoslavna crkva i njeni sveštenici će se vratiti u manastire i crkve. Neće ih biti više u političkim povorkama”, rekao je, između ostalog, dodavši da će one “koji žele da sahrane Crnu Goru” vratiti njihovim kućama, odakle su došli.

Ako ne dođe do krajnje neočekivanog političkog preletanja, pre će biti da za DPS tj. za čelne ljude Crne gore, posle 30. avgusta i 30 godina, više ništa neće biti isto

Uloga Mitropolije crnogorsko-primorske u rušenju režima Mila Đukanovića tema je o kojoj se mnogo govori – jedni slave Crkvu i njene predstavnike, vladike i sveštenstvo, koji su uspeli da izbegnu politizaciju, iako su ovoga puta bili uvučeni u sferu političkog i koji su, tokom prethodnih meseci, u najvećem broju slučajeva, pokazali retko viđenu odmerenost i dostojanstven način otpora. S druge strane, nemali broj predstavnika građanske opcije u regionu, proređimski tabloidi iz Srbije, desničarski portali su, takoreći, udruženi u kritici Crkve i tu se neretko ne biraju reči.

Sa sveštenikom Gojkom Perovićem, rektorom Bogoslovije Svetog Petra Cetinjskog na Cetinju, razgovaramo o proteklima izborima u Crnoj Gori, o ulozi Mitropolije, o pomenutim kritikama, o odnosu Crkve i države i odnosu nacionalnog i verskog, o identitetima i budućnosti Crne Gore. Otac Gojko Perović je bio hvaljen kao glas razuma, pozivao je na praštanje i pomirenje. Oni koji ga poznaju kažu da živi ono što govori.

“VREME”: Šta mislite da je bilo presudno da 30. avgusta toliki broj ljudi izađe da glasa i da, sudeći do sada, dođe do promene vlasti? Šta se sve prelomilo u ljudima?

GOJKO PEROVIĆ: Istorija je jedan neopisiv splet Božije volje i ljudskih nastojanja. Zato, ako kažem da je presudila Božija volja, neću pogriješiti. A ako kažem da je Gospod čuo “viku naroda”, da je uslišio “molitve ljudi”, i da je pogledao na to što se narod ujedinio oko nekih bitnih vrijednosti, neću protivrječiti ovoj prethodnoj istini. U crnogorskom društvu se i ranije mogla konstatovati opšta potreba građana da promijene vlast. Ali nedostajao je neki pokretački faktor, nešto što bi tolike ljude motivisalo da tu promjenu vlasti shvate kao zajednički posao.

Ujedinjenje ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost, oko bitnih vrijednosti. To je presudilo.

Kako vi vidite ulogu Mitropolije crnogorsko-primorske u padu režima Mila Đukanovića?

Položaj Crkve u odnosu na neograničenu zemaljsku vlast jednog čovjeka ili grupe ljudi – ta tema je pomogla da se stvari razbistre. S jedne strane, skoro da više nijesmo imali argument koji bi ljudima na vlasti sugerisao njihovu prolaznost, ograničenost. Sve su, godinama, završavali i kontrolisali – što u malobrojnom crnogorskom građanstvu i nije bilo tako teško – a budući da, većinom, nijesu ljudi koji razumiju Božije postojanje, pretpostavljam da ih ništa nije moglo spriječiti da sebi i svojoj vlasti, makar podsvjesno, pripišu božanska svojstva. Svojstva neprolaznog i vječitog. Zato su, vjerujem, tako lako posegli da temu odnosa Crkve i države riješe na način kako su rješavali pitanje demokratije, medija, privatizacije i ekonomije. A to znači: jednostrano i nekompetentno. I tu su sami sebi napravili problem koji nijesu mogli da riješe. S druge strane, aktuelni Zakon o slobodi vjeroispovjesti je do te mjere kontradiktoran, konceptualno loš i u sukobu sa ovdašnjim Ustavom i drugim važećim zakonima, da su s vremenom ne samo sveštenici i vjernici, nego i ostali faktori građanstva, shvatili, prepoznali da je pitanje tog zakonskog teksta isto što i pitanje

e mjera kojoj težimo

Foto: Print sputnik

■ "Kakva je to 'građanska opcija' koja jednoj političkoj partiji, ili jednoj ideološkoj opciji pripisuje monopol nad evropskim procesima? Kakav je to 'jednopartijski' a evropski put? Kakva je to 'vječna Crna Gora', ako ona zavisi od vlasti jednog čovjeka"

odbrane vladavine prava i ljudskih sloboda, a ne samo pitanje odbrane Crkve. Jedna žena iz NVO sektora koja personalno ne pripada javnom crkvenom životu, još u februaru je rekla da u Crnoj Gori "više nema pravnika koji je u stanju da brani valjanost ovog Zakona". Ta njena rečenica slikovito govori koliko je ovo pitanje bilo pokretač opšteg građanskog jedinstva.

I da dodam: Crkva se nije borila protiv zakona kao takvog. Naprotiv, mi imamo dugogodišnju istoriju našeg glasnog i jasnog pozivanja na to da se oblast uređenja odnosa između Crkve i države civilizovano uredi. Ustali smo protiv anahronog i antiustavnog pokušaja odlazeće vlasti da putem ovako lošeg zakona stvara nekakvu "državnu crkvu". Takav naum je anticivilizacijski i zbog toga je bio, takav kakav je, udar u temelj države Crne Gore. To su ljudi prepoznali i tome su se suprotstavili.

Pre nekoliko dana, u jednom intervjuu novinarka vas je pitala da li profesor Zdravko Krivokapić može biti pomiritelj crnogorskog društva. Vi ste odgovorili: "Upravo izlazimo iz priče da od jednog čoveka sve zavisi. Upravo se razilazimo sa tom pričom bez svađe i tuče i imamo prelaz u novo doba, kada se u Boga nadam da prosperitet Crne Gore neće zavisiti od bilo kog pojedinca." Koji su uzroci, koje su posledice i kako tu potrebu za političarem koji će biti spasilac (i spasiti nas od prethodnog spasioca), za *Vođom*, veoma živu u našima društvima, preobraziti u neki zreliji odnos prema državi?

Društveni procesi moraju imati svoje lidere i tu ne vidim ništa sporno. Sve navodi na potrebu za nekim formalnim rukovodiocem, ali i za nekim koji će svoj ideal i svoje Bogom dane darove staviti ispred zajednice, kao neku baklju u tami, ili putokaz na putu. Ono što je sasvim jasno jeste da moć i kompetencije bilo kog pojedinca treba ograničiti, kako radi opšteg dobra tako i radi naše mentalitetske sklonosti da stvaramo "gospodara". Vjerujem da je pred nama dug, težak ali moguć proces edukacije i emancipacije u pogledu navikavanja na činjenicu da će nam najbolji gospodar biti uređena i sekularna država, vladavina prava i poštovanje ljudskih sloboda. Takvu će državu Bog blagosloviti i u njoj onda nikome neće biti tijesno. Ako naša generacija doživi da su makar izliveni temelji za jednu bolju i uređeniju Crnu Goru, smatraću i osjećaću se kao da šetam prostranim hodnicima buduće palate.

Nemali broj predstavnika koji se smatraju građanskom opcijom, iz celog regiona, izražava veliku zebnju i čak žalost zbog toga što je Milo Đukanović izgubio i što Crna Gora, kako ponavljaju, skreće sa evropskog puta. Jedan od glavnih argumenata u prilog njihove turobne vizije crnogorske budućnosti je uticaj i uloga SPC u Crnoj Gori. Kako biste odgovorili na njihove strahove, ali i mnoštvo različitih optužbi koje stižu? I šta smatrate da je razlog baš takvih reakcija?

Vjerujem da je većina takvih komentara posljedica neupućenosti ljudi iz drugih država u crnogorsku stvarnost. Mada ne odbacujem mogućnost da su nečije predrasude suzile vidike pa ljudi, »

sve i da hoće, ne umiju da sagledaju temu u njenoj sveukupnosti. Jer, kakva je to "građanska opcija" koja jednoj političkoj partiji ili jednoj ideološkoj opciji pripisuje monopol nad evropskim procesima? Kakav je to "jednopartijski" a evropski put? Kakva je to "vječna Crna Gora", ako ona zavisi od vlasti jednog čovjeka? To je puno nelogičnosti.

Upravo je ova i ovakva, mirna i od velikog broja građana podržana, dakle legitimna smjena vlasti, jedna ozdravljujuća injekcija demokratije u organizam crnogorske državnosti, pa samim tim i nastavka njenog evropskog puta.

A kad smo kod evropskih vrijednosti, nigdje u Evropi, u civilizovanom svijetu, nećete naći takav odijum prema Crkvi i prema religiji kakav ste mogli sresti u medijima i propagandi odlazećeg režima. Oni su, velika većina njih, u svojim glavama ostali pravi "neprskani" boljševici, a predstavljali su se kao demokrate i evropejci. I šta smo imali? Tokom dugih pregovora oko ovog Zakona, koji su se odvijali u trouglu Evropska unija – država CG – Crkva, mi smo se bolje i lakše razumjevali sa predstavnicima evropskih institucija nego sa ovdašnjim režimom. Ponašanje Crkve je bilo evropskije i demokratskije – govorim o formi naših protesta i o našem insistiranju na dijalogu – nego ponašanje režima... Zato poručujem svim nevjernim Tomama da Crkva po svom unutrašnjem biću i po svojim namjerama jeste partner državi, da na načelima sekularnog društva i vladavine prava zajednički postižemo one vrijednosti koje danas imaju recimo Grčka, Rumunija, Bugarska, zemlje sa dominantnom istorijskom i društvenom ulogom Pravoslavne crkve. A da ne govorim o državama Zapadne Evrope, kojima bitna uloga Rimokatoličke ili Protestantske crkve nije smetala da upravo izgrade standarde kojima mi ovdje težimo.

Šta je dobra mera suživota Crkve i države?

Dobra mjera je izgradnja sekularnog društva. Društva u kom se Crkva neće proganjati niti će se na bilo koji način ograničavati njen rad, ali i društva u kom Crkva neće stvarati bilo kakav oblik srednjovjekovne teokratije. Dakle, jasna institucionalna, organizaciona odvojenost Crkve i države, ali i veliki prostor za međusobno ravnopravnu saradnju, na dobro zajednice i pojedinaca.

Smatrate li da je SPC u prošlosti tu dobru meru prelazila?

Prošlost odnosa države i Crkve predstavlja jednu istoriju traganja za tom mjerom. I gledajući u tu prošlost moram konstatovati da smo tu mjeru, često je ne vidjevši, svi prelazili. Kako Crkva tako i država. Za većinu tih slučajeva mogu da nađem opravdanje, i da kažem da se to zbivalo po sili prilika, a ne zato što je neko iz Crkve tako htio. Sada mislim, ako nam Bog da mir i stabilnost, nemamo izgovora, ni sveštenici ni političari, da drijemamo i da ostavimo izgradnju uređenih odnosa generacijama iza nas. Ne. To je upravo naš posao, nas sadašnjih.

I uopšte, kako vidite odnos nacionalnog i hrišćanskog, pravoslavnog?

Od kad je svijeta i vijeka, ljudi, pojedinci i narodi, nosili su u sebi neki "višak" identiteta. Odnosno, svjesne pojedince i prosvećene narode nikada ne možete svesti na samo jedan identitet. I u tome ne vidim ništa loše. Neka to tako bude i dalje... Ljudi imaju svoj identitet socijalni, polni, etnički, kulturni, navijački i ne znam kakav sve ne.

Ono što Crkva ima potrebu da poruči jeste sljedeće: svi su ti identiteti prolazni i mi, kao zreli ljudi i narodi, moramo da gledamo u ono neprolazno ljudsko dostojanstvo vječnog života. Onoga života koji nas sve tek čeka. Paradoksalno, on još nije došao, ali ga mi na neki način već izgrađujemo u sebi. Poput onog prikupljanja dokumenata za vizu koja nam treba da bismo, recimo, sa Cetinja pošli u Ameriku. Ja se ne odričem Crne Gore, ni mog maternjeg jezika, ni njene istorije, ako zapnem, nekih mjesec dana, intenzivno da prikupljam dokumente, komuniciram sa ambasadom, vježbam svoj engleski i činim sve što mi treba i što je dozvoljeno kako bih posjetio Ameriku. E vidite, ambasada budućeg Nebeskog carstva je Crkva. U njoj nema puno toga što ima ili što će biti u budućem carstvu, ali kroz nju se mora proći da bismo stigli tamo. Tako vjerujem.

Eto tako i ovdje i danas, hrišćanski identitet je onaj koga sada njegujemo ne poništavajući druge naše identitete, ali opet sa svješću da će nam u budućnosti samo on trebati, jer u Nebeskom carstvu "niti se žene niti udaju", niti tamo ima "roba ni slobodnjaka" pa ni "Grka ni Jevrejina".

Šta sada čeka Crnu Goru, odnosno njene građane? Kako bi trebalo da izgleda rad na prevazilaženju duboke podeljenosti u društvu? Šta je u tome uloga crkava i verskih zajednica?

Čini mi se da smo u dobrom dijelu odgovorili na ovo pitanje. Formalno-pravno, Crkva čeka donošenje novog i pravog zakona o slobodi vjeroispovijesti, a vrlo vjerovatno i ispravljanje prethodne nepravde da država Crna Gora samo sa nama nije imala potpisan ugovor o međusobnoj saradnji, što je jedna civilizacijska evropska tekovina potrebna obijema stranama.

Kad su u pitanju brojne podjele, u duhu mog odgovora na pitanje prije ovog, Crkva mora nastojati da više bude Crkva Hristova, a manje neki društveno-politički faktor. Govorim dakle o odnosima "više i manje" a ne o isključivostima. Upravo je vrijeme za nama pokazalo da je društvena i politička uloga Crkve velika i neizbježna, ali to nije njena primarna preokupacija.

Ako budemo pravi ljudi, pa samim tim i pravi sveštenici i hrišćani, onda će svjetlost lica Hristovog ljepše sijati i sa naših lica. Onda, ako Bog da, nećemo jedni u drugima vidjeti isključivo konkurente i neprijatelje, niti ćemo biti "vuci" jedni drugima, kako je govorio Hobs, nego "braća", na šta nas je pozvao Hristos. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

"Prošlost odnosa države i Crkve predstavlja jednu istoriju traganja za tom mjerom. I gledajući u tu prošlost moram konstatovati da smo tu mjeru, često je ne vidjevši, svi prelazili. Kako Crkva tako i država"

Festival dokumentarnog filma Al Jazeera Balkans

Brisanje granica

Pišem ovaj tekst danas 11. septembra, a kada se osvrnem preko ramena, tik tu su sjaj i slavlje ulaska u novu 2020. godinu, radost i iščekivanje šta donose dani koji dolaze. Osim pokoje bore više na licu, koja će ostati da svjedoči o mrštenju na 2020, pamtit ćemo je i po vremenu kada smo shvatili gdje su i šta su granice, i za koga. A tako smo željeli putovati...

Foto: Dušan Đorđević /Nova ekonomija

Iz te silne želje za putovanjem, organizatori Festivala dokumentarnog filma Al Jazeere Balkans, specijaliziranog za dokumentarce namijenjene televizijskom emitovanju, čije se treće izdanje trebalo održati u Sarajevu od 11. do 15. septembra, odlučili su nastaviti sa svojim aktivnostima organizacije i festival u svakom slučaju održati.

Simbolika je da, uprkos otuđenju, sveprisutnoj izolaciji, neizvjesnosti susreta, sastanaka i bilo kakvih masovnijih okupljanja, ovogodišnji festival za temu ima Putovanje/Voyage s ciljem brisanja granica koje su nam postavljene. Gledaocima je omogućeno iskustvo putovanja od Meksika do Novog Zelanda i dalje... A zajedno smo putovali i mi. Voyage je bio simbol za razmišljanje izvan granica svijesti kakvu smo do sada poznavali.

Zbog kontinuiteta festivala, treće izdanje AJB DOC-a održano je u prilagođenom izdanju, u virtuelnim uslovima na platformi online.ajbdoc.ba. Bez registracije i besplatno, ljubitelji dokumentarnog filma iz cijelog svijeta mogli su pogledati selekciju od 18 vrhunskih ostvarenja u tri selekcije a od prijavljenih preko 250 filmova. Sve su to snažne priče o kojima se u društvu u kojem živimo uglavnom šuti a glava okreće na drugu stranu...

Takmičarska selekcije ponudila je 10 priča, osam regionalnih, te po jednu nacionalnu i svjetsku premijeru. Od golgote sirijske porodice u kojoj majka traži azil u Danskoj, otac životari u Kanadi, a njihova djeca čekaju dan spajanja s roditeljima u Turskoj u filmu *Ponovo zajedno*, preko priče o suđenju humanitarcima u Grčkoj za humanost prema izbjeglicama u *Humanost pred sudom* i borbi medija protiv pretvaranja u diktaturu na Filipinima u filmu *Na liniji fronta*, pa do raskrinkavanja pedofilije u Češkoj, hvatao nas je vrtlog emocija. Pratili smo Izraelku Atalju koja je odbila služiti vojni rok u *Ne u moje ime*, usvojeno siroče Valentina i njegovu životnu borbu u *Valentin, sin Evrope*, borbu za ljubav iranskog para koji živi zabranjenu ljubav u *Dijete ljubavi*, naučni triler o nemaru i pohlepi koji su uzrokovali gubljenje spasonosnog učinka antibiotika u *Neprijatelj novog doba*, Titova putovanja i formiranje Pokreta nesvrstanih u *Galebu* i priču o beskrupuloznoj kompaniji čiji je jedini cilj profit u *Transforming Tomorrow*.

Dugometražni dokumentarci iz selekcije "Last Minute Cinema" – *Putinovi svjedoci*, *Ponoćna smjena* i *Razlog zbog kojeg skačem* – prikazani su i nagrađivani na mnogim festivalima ranije, ali su ponovo izazvali veliko interesovanje publike.

Regionalna selekcija okupljena pod program "AJB Prikazuje" donijela je višeslojne i za publiku veoma interesantne priče: *Proces Sandžak*, *Dream team Babe*, *Džemo*, *Vaha: Portret jedne legende* i *Komšije*.

O nagradama je odlučivao međunarodni stručni žiri sastavljen od priznatih i iskusnih stručnjaka u domenu dokumentarističkog izražaja: Oggi Tomić, filmski autor i reditelj sa sjedištem u Londonu; Irena Jelić iz Hrvatskog audiovizuelnog centra (HAVC); i Patrizia Manzini iz Sunny Side of the Doc Festivala.

Iako se kompletan program festivala odvijao *online*, u želji da se publici dodatno približe ideje i priča filma, nakon virtuelnih projekcija emitovane su Q&A sesije s autorima filmova koje su imale zapažen uspjeh kod publike. ¶

NADIRA DACIĆ

Nagrađeni filmovi

Nagrada AJB DOC Main Award, za najbolji film u takmičarskoj selekciji, dodijeljena je filmu *Ne u moje ime* (*Objector*) rediteljice Molly Stuart;

Specijalno priznanje dodijeljeno je filmu *Uhvaćeni u mrežu* (*Caught in the net*) čeških autora Vita Klusaka i Barbore Chalupova;

Nagrada za najbolji film selekcije "AJB Prikazuje" dodijeljena je dokumentarnom filmu *Komšije* autorice Nerminke Emrić;

Nagrada programskog žirija Al Jazeere Balkans dodijeljena je filmu *Transforming tomorrow* Dine Mustafića.

Statistika

18 filmova prikazanih tokom pet festivalskih dana gledalo je preko 100.000 gledalaca iz 40 zemalja svijeta, što pokazuje da *online* festivali, kao i hibridne verzije, imaju svoju budućnost.

GUŠENJE PRESTONICE:
Renoviranje Savskog trga i izgradnja *Beograda na vodi*
Foto: Marija Janković

GORAN VESIĆ PROTIV BEOGRADA

U Beogradu se gradi konfuzno, probijaju se svi rokovi i budžeti, kvalitet izgrađenog je upitan. Pritom se ne vodi računa o potrebama Beograđana, ali zato novogodišnja rasveta ume da zablista još u ranu jesen. Bilo da se radi o muzičkoj fontani ili gondoli koja treba da se zanjiše između Kalemegdana i parka na Ušću, pod komandnom palicom zamenika raznih gradonačelnika Gorana Vesića u Beogradu je zavladala parada rasipništva i kiča

Dvadeseti decembar 2019. godine – to je bio datum kada je trebalo da bude završena rekonstrukcija tzv. četiri bulevara u Beogradu.

Gradska vlast je počela renoviranje ove ulice sa četiri naziva, dužine tri kilometra, koja se prostire od Ruzveltove do Zoološkog vrta (27. marta, Kraljice Marije, Džordža Vašingtona i Dušanova) u nevreme – u junu 2019. dok je grad još bio u saobraćajnom kolapsu zbog "stručnog" renoviranja Trga republike i cirkuskog premetanja kocki na glatku stranu.

Danas, sredinom septembra, nakon silnih probijanja što rokova, što vodovodnih cevi i posledičnog pravljenja novih, neplaniranih gejzira, potoka i veštačkih jezera u centru grada, radovi na "četiri bulevara" nisu ni izbliza gotovi, niti im se vidi kraj, a stanari i građani kojima je bilo nužno da idu do Dušanove više i ne znaju koliko meseci se lomataju po raskopanim ulicama i trotoarima.

Ovo je samo jedan u nizu primera pogubnog delovanja gradske vlasti na kvalitet života Beograđana. Za period od 2014. do 2018. godine odgovornost za slična nedela pada zajedno na pleća tadašnjeg gradonačelnika Siniše Malog i tadašnjeg gradskog menadžera a današnjeg zamenika gradonačelnika Gorana Vesića, dok glavni lik ovog broja "Vremena" ima punu odgovornost za počinjeno u Beogradu od 2018. pa nadalje.

KOMANDANT GRADA

Jer, gradonačelnik Beograda Zoran Radojičić je od početka mandata stavio do znanja da se neće mnogo mešati u svoj posao, izuzev kada je reč o izgradnji druge zgrade dečije bolnice u Tiršovoj i kućicama za vrapce. U skladu sa tim raspodeljena je i pažnja okupacionih medija (vidi izveštaj Evropske komisije i "zarobljenu državu"): Vesić je na televizijama i u štampi prisutan maltene koliko i Vučić, dok se gradonačelnik vajka da saobraćajci ne mogu da ga prepoznaju kad ga zaustave tokom vožnje.

Šta se stavlja na teret Goranu Vesiću? Najkraće rečeno, to što je glavni grad postao pakao za ljude koji u njemu žive, rade i pokušavaju da se gradom kreću – bilo peške, bilo automobilom, biciklom ili javnim prevozom.

Beskonačne i nekvalitetne rekonstrukcije ulica bez reda i koncepta, saobraćajni kolaps, nedostupnost pojedinih delova grada i po više od godinu dana, istovremeno raskopavanje više važnih gradskih arterija, katastrofalno stanje kolovoza, loš gradski prevoz, nespremnost gradskih službi ni za letnje ni za zimske padavine, sve gora situacija sa ambrozijom i komarcima, fingiranje borbe protiv buke, nepostojanje bilo kakve vizije razvoja grada duže od nekoliko meseci, antagonizam prema drveću i zelenim površinama, oduzimanje imena ulica partizanima u korist ustaša i četnika, bacanje para građana na besmislene, nepotrebne i neukusne "projekte" i "ukrase" – samo su neke od zamerki koje bi mogle da se adresiraju na zamenika, a zapravo, gradonačelnika Gorana Vesića.

Ovome svakako moraju da se dodaju sistemske, strateške greške koje su napravljene – i koje nastavljaju da se produbljuju – zarad privatnog projekta Beograd na vodi i ugođaja stanovnika ovog novog Konjarnika na desnoj obali Save, a nauštrb svih ostalih građana glavnog grada: Beograd je grad koji već godinama ima privremenu autobusku i dve glavne železničke stanice, od kojih nijedna nije funkcionalna, a dobar deo pruge je počupan i opasni teret mora svake noći da se provlači kroz tunel ispod srca grada.

I mada se mora reći da Beograd na vodi nije Vesićev projekat – već je Vučićev, Dinkićev i Siniše Malog – Vesić se ponaša kao da jeste: zdušno i uporno nastavlja da rastače tkivo grada šireći »

kancer skupocenog Konjarnika na vodi. Svakako je nezahvalno pokušati sve poduhvate zamenika gradonačelnika provući kroz jedan tekst u novinama. Stoga, evo, u kraćim i dužim obrisima, nekoliko ključnih tačaka, kamenova međaša Vesićeve vizije grada.

Foto: Marija Jankovic

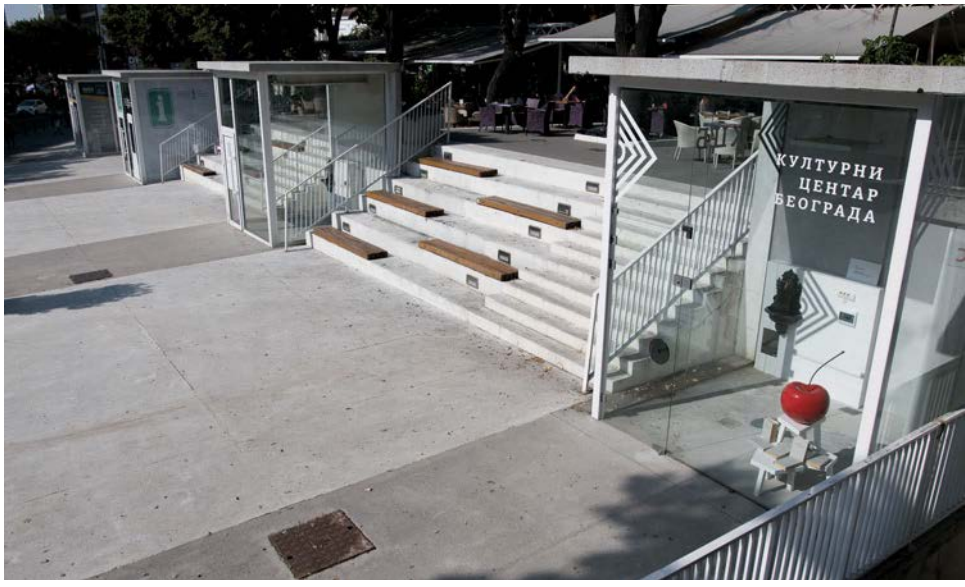

Foto: Bojan Stekic

CVETNI TRG

Ako ništa drugo, jedno se mora priznati: Goran Vesić i gradske vlasti imaju vanredan talenat – da za ogromne pare naprave nešto što će, bez izuzetka, da izgleda krajnje jeftino.

Kao tipičan primer jednog poduhvata "uređivanja", "renoviranja", davanja "novog duha", "podizanja identiteta grada" može se uzeti Cvetni trg preko puta Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Krajem jula 2015. počela je rekonstrukcija Cvetnog trga, uz rok od 75 dana da se sve završi.

Nakon 136 dana, 16. decembra, i nakon utrošenih 220.000 evra, Beograđani su mogli samo da konstatuju da ih prizor novog Cvetnog trga na nešto podseća. A Beograđani koji su, nažalost, morali da odlaze do kapele na groblju Orlovača, nepogrešivo su znali: isti beli kamen oblepljen svuda unaokolo, sterilne cvećare – to je to, uspeli su da za pare građana dovedu grobljansku estetiku u strogi centar grada.

Daleko od toga da je Cvetni trg najgore što je gradska vlast priredila Beogradu u poslednjih sedam godina – nije ništa otpalo i udarilo prolaznika, nije greškom potkačena cev pa izbio gejzir i zaustavio saobraćaj na nekoliko sati ili dana, nije bilo nužno prelaziti preko trga dok je bio raskopan, pa niko nije pao i polomio ruku, nisu bespotrebno isečena brojna stabla, niti su ploče morale da se rekonstruišu posle dva meseca – ali je bio recept u malom za buduće "projekte" koji su osakatili Beograd i izbezumili Beograđane: sve se raskopa, stoji tako raskopano nekoliko puta duže nego što bi trebalo (i što Goran Vesić najavi), zabetonira se, postave se nekakve ploče, potroše se silne pare, živci građana i vreme, rezultat bude potpuni kič, a najgore od svega – problem zbog kojeg se uopšte ulazilo u bilo kakvu rekonstrukciju ne bude rešen.

PEVAJUĆA FONTANA

Još jedan od primera gde postojeći problem nije rešen, ali su zato potrošene silne pare i vreme da bi se napravio kič koji nema svrhu, jeste renoviranje Trga Slavija i izgradnja "muzičke" fontane.

Nije potrebno mnogo mudrosti da se shvati jedan od glavnih problema trga Slavija – mešanje pešaka sa putničkim automobilima i javnim prevozom. Nije mnogo teško ni naći rešenje za ovaj problem – valja pogledati podzemne prolaze kod beogradskog Sajma i način na koji je tu ubrzan saobraćaj.

No, Goran Vesić je još 2015. godine odustao od podzemnih prolaza, jer se građani njih "plaše"."Problem sa podzemnim prolazima je u tome što se pretpostavlja da građani neće u njih silaziti samo da bi prešli ulicu", rekao je Vesić u oktobru 2015.

Prethodno je 2014. napomenuo da će u centru kružnog toka na Slaviji biti napravljena "spektakularna fontana, kao jedan od novih simbola grada". I zbilja, fontana jeste postala simbol Vesićevog grada: ogromna, preskupa, na pogrešnom mestu i – izlišna. Jedino što je ova fontana zadovoljavala jeste postojanje vašarske estetike, neodvojive od mnogih drugih "projekata" gradske vlasti.

Možda jeste populistički, ali jednostavna logika kaže da je nedopustivo da za potpuno nepotrebnu fontanu, kojoj građani ne mogu ni da priđu, grad izdvaja skoro dva miliona evra sve dok – na primer – postoji i jedan građanin koji nema kanalizaciju, čije dete nema mesta u vrtiću ili u školi, ili dok gradski saobraćaj ne počne perfektno da funkcioniše. Svako nepotrebno rasipanje samo odlaže rešavanje neuporedivo važnijih problema zbog kojih mnogi Beograđani loše žive.

I ovde se prepoznaje jedan detalj koji slikovito ocrtava modus operandi gradske vlasti: potpuno nepostojanje odgovornosti za izgovorenu reč i dato obećanje. Naime, 22. aprila 2017. Goran Vesić izjavljuje da će fontana na Slaviji početi da radi "tokom maja". Nepun mesec kasnije, 17. maja, Vesić kaže kako su dobili obećanje "da će ova prelepa fontana biti

Foto: Marija Jankovic

Foto: Tanjug

otvorena kako je i planirano, 6. juna".

Svašta se govorilo o fontani na Slaviji – da će vodeni prstenovi moći da se kombinuju "i formiraju kompleksne slike", te da će u fontanu "posebno biti ugrađen sistem za multimedijalni muzički režim rada". "Multimedijalni muzički sistem rada" ispostavio se kao zvučnici okačeni na bandere preko kojih su se neprestano vrtele jedne te iste pesme i bukom iritirale ljude koji žive u blizini. Ko se još seća da je 2018. osnovana "Komisija za realizaciju umetničkog rada fontane", kada već dugo fontana ćuti i ne emituje muziku?

Ko se još seća da je veća fontana od ove na Slaviji na sajtu Alibaba koštala deset puta manje – 200.000 dolara? Ko se još seća da se plato ispred Narodne banke odmah raspao, pa bio konačno završen tek u septembru 2018? Vozači odavno primećuju da je kolovoz na Trgu Slavija, naročito pored tramvajskih šina, potpuno propao i da mora da se renovira.

NOVOGODIŠNJA RASVETA

Jedna od konstanti koje naprednjačka vlast u Beogradu hoće da proturi građanima kao činjenicu jeste da sve što oni rade – sav kič i svi šljašteći projekti – imaju za cilj da privuku turiste. Kao da su turisti moljci pa će da se zalepe na svaku svetleću traku koju Vesić i ranije Siniša Mali prebace preko drveta.

Ludilo sa novogodišnjom rasvetom svake godine doseže sve veće razmere. Kao što su to uspeli sa beskrajnim raskopavanjem ulica, gradska vlast je "zlatnu žilu" našla i u novogodišnjoj rasveti. Podsetimo, za novu 2014. godinu grad je izdvojio 4,5 miliona dinara. Za doček 2019. – 300 miliona dinara. Setimo se i da je kićenje ukrasa za doček 2019. počelo u septembru 2018, dok su ljudi išli po ulicama u bermudama i jeli sladoled.

Ovo kićenje novogodišnje rasvete tokom leta bilo je toliko bizarno da ga je i Koka-Kola ismejala: u novembru 2018. kompanija Koka-Kola objavila je kratak video-klip u kome Deda Mraz drema u fotelji, a na mobilni telefon mu stiže poruka sa fotografijom novogodišnjih ukrasa: "Deda Mraze, Beograd odavno okićen, a šta ti čekaš?", pa se Deda Mraz prepao da ne zakasni sa podelom poklona. Iz nekog razloga, kompanija je vrlo brzo povukla ovaj spot, uz neubedljiv izgovor da je reč o "tizeru".

Svake godine se, dakle, iz budžeta Grada (koji nikako nije održiv, samo u 2019. Beograd je od države dobio transfer veći od 17 miliona evra) odlije više miliona evra na novogodišnju rasvetu.

I po pravilu, konkursi za ovu rasvetu su namešteni, i to za firmu Kip lajt (*Keep Light*), koja je jedini ponuđač. Kako je otkrila "Pištaljka", već godinama iz Grada stižu zahtevi za novogodišnje ukrase koji već postoje u katalozima firme Kip lajt. Ona "radi" i osvetljavanje lokalnih samouprava, zajedno sa grupom kompanija povezanih sa ljudima iz mađarske i srpske vlasti, što je otkrio BIRN.

Koliko se tu novca građana baca u vetar rečito govori primer novogodišnje jelke iz 2017. koja je koštala 83.000 evra. Kad je ova brojka dospela u javnost, firma Kip lajt je naprasno odlučila da tu jelku, odnosno 83.000 evra – pokloni Beogradu. Koliko mora da je "dobra" ova firma kada može da poklanja desetine hiljada evra, a da joj to niko nije tražio?

OBRTANJE KOCKI

Valja samo otići na Trg republike pa da se vidi da – i bez nesrećnog okretanja kocki – nešto nije u redu sa "sređenim" centralnim gradskim trgom. Polovina malobrojnih stabala zabodenih u beton već se osušila, dok druga polovina odoleva jer je zasađena u saksije (valja reći da je svako drvo ispred Narodnog muzeja, nekim čudom, i dalje u životu).

Jedan od glavnih razloga za sređivanje Trga – izmeštanje višedecenijskog "privremenog" objekta tržnog centra "Staklenac" – odložen je za neki drugi put, a izgleda da će i drveće ispred "Staklenca" morati ponovo da se "rešava", jer je, iz nekog razloga i ono zabetonirano sve do stabla.

Gradskoj vlasti je nekako promaklo da će postavljanje grubih kocki u potpunosti onemogućiti prolazak biciklista i trotineta, a i automobilima nije bilo lako da pređu preko džombi, pa je Trg morao na dvomesečni remont i obrtanje kocki na glatku stranu – mada je, po projektu, i gornja i donja strana kocke trebalo da bude neravna. Trenutno, Trg je prohodan, ali postoji još jedna vizija zbog koje će kocke (najskuplje, granitne) morati da se obrću i po treći put: u planu je da se do Studentskog trga uvede tramvajska linija. Bar po Goranu Vesiću. Vučić je, sa svoje strane, rekao kako on misli "da nam nikakvo raskopavanje i nikakve šine nisu potrebne, ali u Gradu su možda pametniji, pa onda oni možda znaju bolje". »

Šta još čeka Beograđane

Ako je verovati Vesićevim najavama, ali i budžetu Grada (ni jedno ni drugo nisu kredibilan izvor informacija), u narednim godinama trebalo bi da budu preduzeti sledeći poduhvati:

- **izgradnja gondole (420 miliona dinara iz gradskog budžeta). Iako je izgradnja gondole od Ušća do Kalemegdana privremeno zaustavljena, gradska vlast je posekla oko 150 stabala u parku na Ušću i čitav niz potpuno zdravih i starih stabala na Kalemegdanu, među njima i čuveno "lampion" drvo, jedno od obeležja ovog dela beogradske tvrđave;**
- **izgradnja jarbola (327,5 miliona);**
- **proširenje pešačke zone Knez Mihailova (to je onaj plan da niko od Narodnog pozorišta do Kalemegdana nema pristup gradskom saobraćaju, sve dok se ne postave šine za famozni tramvaj broj 1 (1,33 milijarde dinara u 2022);**
- **izgradnja kompleksa autobuske i železničke (?) stanice u Bloku 42 (547 miliona u 2022);**
- **još jedna rekonstrukcija "centralnih trgova grada i parkovskih površina" (1,22 milijarde u 2022);**
- **još milijarda dinara za uređenje priobalja Save u Beogradu na vodi;**
- **5,34 milijarde dinara za Ulicu patrijarha Pavla u Rakovici;**
- **mnogo puta najavljivana rekonstrukcija Ulice kneza Miloša (ovog puta se u budžetu navodi bez izgradnje garaže); "cijena – prava sitnica": 23,8 miliona evra za 1,6 kilometra ulice ili – novi rekord – 14,9 miliona evra po kilometru.**

Naravno, tu je i večito pitanje početka izgradnje metroa, koju je Mali najavio za 2016, Vesić za 2018, pa za 2020, a pitanje je da li će početi i 2021. (još je veća dilema da li je uopšte dobro da se započne sa izgradnjom ove linije metroa – od Makiša do Mirijeva, preko Beograda na vodi i Ade Huje, ili da neka buduća razumna vlast izgradi metro tamo gde je zaista potreban).

Vesić je u julu ove godine najavio i renoviranje Ulice Dragoslava Srejovića od kružnog toka na Bogosloviji do Volgine – još jedno i ovako usko grlo za stanovnike Mirijeva i Karaburme biće zatvoreno bar na pola godine zbog radova na 800 metara ulice (cena: 1,66 miliona evra).

»

Još gore je prošla kaldrma u tek renoviranim ulicama Skadarskoj i Kosančićevom vencu, čiji je završetak takođe mesecima kasnio: renoviranje je bilo toliko dobro da je, na primer, vaš izveštač tokom leta bez većih problema gurao dečja kolica po izlokanim i neasfaltiranim putevima Golije, ali je bio zaustavljen kada je to isto hteo da uradi kroz Skadarliju i Kosančićev venac – to bukvalno nije bilo moguće, tolike su džombe i neravnine ostavljene.

Po ovom pitanju, vrednije je saznanje novinara KRIK-a ko to zapravo popločava beogradske ulice: građevinski materijal za popločavanje "četiri bulevara" dobavlja firma Granit-Peščar iz Ljiga, u kojoj četvrtinu vlasništva imaju biznismeni Zvonko Veselinović i Milan Radoičić, koji su na Kosovu osumnjičeni za umešanost u ubistvo Olivera Ivanovića.

AUTOBUSKA STANICA

Autobuska, železnička i buduća metro stanica – sve ove ključne tačke jednog grada bile su ispreturane i pomerene da bi se učinio ugođaj budućim stanarima Beograda na vodi. U februaru 2018. Siniša Mali je postavio kamen temeljac za buduću novu autobusku stanicu. Mesec dana kasnije postavljena je građevinska tabla u Bloku 42, sa rokom za izradu autobuske stanice od 18 meseci. U maju 2019. Goran Vesić izjavljuje da je u martu 2018. zapravo "počelo čišćenje" terena, a da je izgradnja stanice počela 13. maja. "Insajder" je istovremeno saznao da u tom trenutku autobuska stanica nije imala ni plansku dokumentaciju, niti građevinsku dozvolu.

U julu 2019. godine Goran Vesić najavljuje početak građevinskih radova u septembru i završetak stanice "u prvoj polovini" 2020. Nove autobuske stanice, naravno, nema ni od korova ni u septembru 2020. godine.

U međuvremenu, nikao je privremeni dolazni peron za autobuse iza nekadašnje glavne železničke stanice, dok su tračnice bile iščupane – poslednji voz sa Glavne železničke stanice krenuo je 30. jula 2018. u 21.45 za Budimpeštu.

Danas Beograd nema ni glavnu železničku, ni glavnu autobusku stanicu. Stanica u Prokopu je popločana pustinja koja prokišnjava, a stanica u Topčideru je toliko neugledna i nefunkcionalna da bi je se postideo svaki gradić u Srbiji kroz koji prolazi pruga.

Zbog iščupane pruge oko Kalemegdana, kroz centar Beograda, vračarskim tunelom već godinu i po dana noću se prevozi opasni otpad kome je do "naprednih rešenja" i Beograda na vodi bilo strogo zabranjeno da uopšte uđe u tunel. Vesić je i tu slagao, rekavši da je opasni teret "oduvek" išao kroz tunel.

SELIDBA MOSTA U PARK

U februaru 2019. Vesić je obećao da će izgradnja novog mosta na Savi početi tog leta, da će stari tramvajski most biti izmešten, da će do kraja 2019. godine početi izgradnja tunela kod Ekonomskog fakulteta, te da će do kraja 2020. – uz malo sreće – početi gradnja prve stanice metroa (čuvena linija "iz ničega u nigde"). Ništa od ovoga još uvek nije ni započeto, ali saga sa premeštanjem mosta u park na Ušću ostala je jedan od najvećih Vesićevih bisera.

Najpre – kome je još, osim Vesiću, u istoriji čovečanstva palo na pamet da most (u ma kako lošem stanju bio) premesti sa vode u park? On je to objasnio ovim rečima: "...Ovaj most ide u park Ušće gde će onda biti postavljen, znači ostavljen kao simbol Beograda. On jeste simbol na neki način, toliko dugo je tu. Tu ćemo napraviti restorane, suvenirnice... Znači, napravićemo nekakav... što inače nedostaje parku Ušće. Jer vi kada dođete danas u park Ušće, koji je sređen, vi nemate gde da popijete kafu, što je takođe problem, ako već imate toliko dečjih igrališta, ako imate sve, treba da imate i mesto gde možete da sednete." Most, dakle, treba da ide u park jer Vesić nema gde da popije kafu kad se nađe u "mrtvom zelenilu", što onomad reče Siniša Mali.

Vesić je zatim slagao da su za to građani glasali na sajtu grada. Odmah ga je demantovao Folićev naslednik na mestu gradskog arhitekte Marko Stojčić, rekavši da glasanje tek treba da bude održano. Ni to glasanje nije završeno slavno. Ko je pratio tok glasanja, mogao je da primeti kako je u kratkom periodu silno porastao broj glasova za prebacivanje mosta u park, ostavljajući osnovanu sumnju da je i ono, kao i većina stvari u ovoj zemlji – bilo nameštено.¶

RADMILO MARKOVIĆ

Vidikovac u rupi

Još su renesansni trgovi pokazali koje su proporcije visine objekata i dužine trga koje omogućavaju najbolji prostorni doživljaj. Predimenzionirani spomenik Stefanu Nemanji na Savskom trgu je čisto izrugivanje urbanističke, arhitektonske i vajarske struke

Urbana morfologija grada i gradskog trga konstantno se bavi načinima projektovanja i obeležavanja prostora tako da on postane prepoznatljiv. Vekovima se teži tome da se na što kvalitetniji način uspostave prijatne proporcije trgova i pozicije obeležja koji su nosioci njihovog identiteta, bilo da su u pitanju značajni objekti, tornjevi ili spomenici. Harmonija proporcija koja posmatraču omogućava sagledavanje prostora i danas je cilj projektovanja trgova. Možda ne baš svih.

Renesansni trgovi pokazali su koje su proporcije visine objekata i dužine trga koje omogućavaju najbolji prostorni doživljaj. Kroz narednih nekoliko vekova menjale su se funkcije objekata koji se nalaze u centralnom fokusu trgova, poput crkava, muzeja, skupština ili železničkih stanica. U polju sagledavanja tih objekata često se može naći i spomenik vladaru, vojskovođi ili naučniku, uglavnom aktuelnom u trenutku projektovanja, ili značajnoj ličnosti koja se precizno može vezati za lokaciju trga. Možda ne baš uvek.

"SKOPLJIZACIJA" BEOGRADA: Savski trg sa bivšom železničkom stanicom i budućim spomenikom
Foto: Vladimir Paunović

DISFUNKCIONALNA VISINA

Raspis konkursa za Savski trg iz ugla "školskog primera" javnog prostora ima sve parametre na osnovu kojih je moguće isprojektovati kvalitetan trg. Postojanje objekta (bivše) železničke stanice koji formira front trga već određuje proporciju i estetiku pešačkog platoa. Bilo je moguće isprojektovati kvalitetan trg, dok u željene parametre u okviru konkursa nije uvedena prostorno opasna dimenzija za novoprojektovane proporcije – visina od 23 metra.

Prema svim osnovama proporcionisanja trgova, za sagledavanje bilo kakvog vertikalnog repera potrebno je obezbediti najmanje rastojanje koje je dva do četiri puta veće od njegove visine. U slučaju Savskog trga pozicioniranje spomenika Stefanu Nemanji izvan ose sagledavanja, ali u zoni središta javnog prostora, ostavlja maksimalnu proporciju jedan naprema dva u odnosu na površinu trga, što znači da se spomenik može u celini jedva sagledati isključivo sa spoljnih ivica trga. Svako sagledavanje spomenika ove visine kada se trg koristi kao mesto okupljanja i odvijanja javnog života, zahteva neprirodan položaj posmatrača, zbog čega spomenik gubi svoju funkciju u vizuri trga i stvara neugodan osećaj u korisniku prostora.

Kao suptilno rešenje očiglednog problema sagledavanja i funkcije spomenika, pojavila se ideja da se spomenik koristi kao vidikovac, što se tek sa aspekta okolnih vizura može smatrati besmislenim. Trg je okružen visokim objektima, a vizura koja se pruža sa spomenika usmerena je ka Nemanjinoj ulici, koja je u padu prema vidikovcu, što znači da će posmatrači u najboljem slučaju imati pogled na saobraćajnicu koja se spušta ka središtu trga. Da estetski doživljaj bude još besmisleniji, spomenik izmešten iz ose čak ne nudi ni potpuni ugođaj za, recimo, ljubitelje tramvaja koji bi mogli da gledaju kako se vozila uključuju na šine prema Savskoj ili Karađorđevoj ulici. Sa urbomorfološke tačke gledišta, moglo bi se rezimirati da je centralni orijentir Savskog trga nesagledivi vidikovac u rupi.

SAVREMENOJ ESTETICI PROSTORA UPRKOS

Iz ugla estetike i oblikovanja spomenika teško je uspostaviti vrednosne parametre po kojima je moguće proceniti ovo delo kao umetničku skulpturu adekvatnu vremenu i prostoru. Za početak, analizom raspisa konkursa za sam spomenik može se primetiti da se nikakav savremeni poduhvat nije ni očekivao, te da je već raspisom predodređen jedan zastareli model spomeničke kulture, koji se teško može vezati za srednji vek, ili savremeno doba, a posebno se ne može postaviti na savremeni trg. »

Sa jedne strane, savremeno spomeničko nasleđe u Srbiji ne bi smelo da bude nepoznanica, međutim raspisivači konkursa za sam spomenik kao da se nisu susreli sa spomenicima Bogdana Bogdanovića, Dušana Džamonje, Miodraga Živkovića ili Nebojše Mitrića. Nasuprot svim savremenim spomenicima koji su veoma cenjeni u svetskim okvirima, samim raspisom predviđeno je monumentalno figurativno rešenje – prikazivanje Stefana Nemanje u stojećem stavu, sa plaštom i neisukanim mačem "preporučljivo, ne kao starca već kao čoveka zrelijih godina".

Ovakav raspis već je po sebi ograničio i uskratio značajan deo umetničkog izraza. Drugi problem bio je pozivni deo konkursa, gde se već moglo naslutiti oblikovanje spomenika koje ni po čemu ne pripada 21. veku. Savremena estetika prostora trga, ne naročito inventivna ali odgovarajuća za prostor, dobija eklektičan i konfuzan ton kada se kombinuje sa predimenzionisanim bronzanim spomenikom.

NEDOSTAJE SAMO LAJT-ŠOU

Dekorativni detalji spomenika, kao elementa urbanog dizajna, poput reljefa i predekorisanog štita i plašta, toliko su preopterećeni informacijama, da bi se skoro moglo reći da je ceo trg u službi dugog i mučnog analiziranja detalja spomenika, za šta dimenzije prostora nisu odgovarajuće. Apstrakcija simbola i njihovo prevođenje u formu u potpunosti su izostali, što i nije čudno kada se pogledaju zahtevi konkursa, ali i te kako je uvredljivo za skorije spomeničko nasleđe i u svetu i kod nas.

Ključna razlika između spomenika koji su postali sinonim za ceo pravac jugoslovenske arhitekture i spomenika Stefanu Nemanji se može primetiti i u procesu planiranja. Dok su spomenici u Jugoslaviji bili rezultat ozbiljnih diskusija i analiza stručne javnosti, pa su samim tim i rešenja najbolja moguća za dati istorijski trenutak i geografsku lokaciju, proces planiranja spomenika Stefanu Nemanji kao da je za cilj imao ruganje urbanističkoj, arhitektonskoj i vajarskoj struci.

U kontekstu novonametnute estetike grada, može se samo s nestrpljenjem čekati novogodišnje kićenje Beograda, možda Nemanja dobije i lajt-šou. ¶

MILJA MLADENOVIĆ

Prodaja "Beograđanke"

Laku noć, Beograde

Palatu Beograd je trebalo prodati i cena je adekvatna. Problemi leže u mnogo čemu drugome

Prodaja gornjeg dela "Beograđanke", odnosno oko 20.000 kvadrata za 16,5 miliona evra (grad nije vlasnik donjeg dela, nekadašnje robne kuće), dovela je do velike polemike u delu javnosti.

Kritičari su isticali da je zgrada prodata za (pre)nisku cenu, da se prodaje u nevreme zbog krize koju je izazvao virus korona, da je bio kratak rok za prijavu kupaca, da je kupac firma osnovana pre nekoliko nedelja sa sto dinara kapitala i osnivačem sa Kipra, da su kod kupca zaposleni ljudi Siniše Malog, kao i da je u pitanju "lendmark" Beograda, koji ne bi smeo da se otuđi. U litanijama protiv prodaje se čulo i da je u toj zgradi radio Duško Radović, pa da bi možda zbog toga trebalo da se pretvori u muzej.

Prodaja zgrade otvorila je svakako jedno načelno pitanje: šta bi grad Beograd trebalo da uradi sa tako velikom nekretninom koja se nalazi u veoma lošem stanju i zahteva ozbiljnu investiciju? U isto vreme, aktivnostima grada se trajno devastira jedinstveni gradski resurs kao što je urbani prostor, a da ne govorimo o rekonstrukcijama ulica gde se višestruko probijaju rokovi i maltretiraju stanovnici.

LOŠE GAZDOVANJE

Beograd poseduje veliki broj poslovnih prostorija koje izdaje, uglavnom po cenama koje su znatno ispod tržišnih. Nije tajna da zakupci gradskih lokala plaćaju i po dva do pet puta manje nego što se plaća za slične privatne lokale. Pored toga što nema odgovarajuće prihode, Beograd loše upravlja tom imovinom. Često se dešava da korisnici mesecima ne plaćaju ni zakupninu ni komunalne račune godinama pre nego što dođe do raskida ugovora. O tome da grad kao vlasnik ulaže u unapređenje kvaliteta poslovnog prostora, ne bi li ga unapredio i skuplje izdao, nema ni govora.

Idealan primer lošeg gazdovanja je upravo "Beograđanka". Zgrada je u upotrebi više od 45 godina, građena je po nekim drugim standardima i vapi za ozbiljnom rekonstrukcijom. U to može da se uveri svaki posetilac: uslovi rada u kancelarijama su izuzetno loši i sve deluje zapušteno.

Grad muku muči da izda sav taj prostor čak i za relativno niske zakupnine (šest do sedam evra po kvadratu), pa su se proteklih godina redovno pojavljivali oglasi o izdavanju prostorija u "Beograđanki". Dobar deo zgrade izdaje se nevladinim organizacijama i sportskim udruženjima sa posebnim, beneficiranim zakupninama. Za bilo kakvo unapređenje zgrade potrebne su investicije od desetak miliona evra.

OPRAVDANA PRODAJA

Zato je opravdana odluka da se otuđi jedna takva velika, nefunkcionalna i tehnološki zastarela zgrada. Teško je verovati da bi grad mogao da uspešno rekonstruiše i povećanim prihodima opravda tu investiciju. U Beogradu imamo velike privatne kompanije, vlasnike i po više stotina hiljada kvadrata poslovnog prostora, koje se bave isključivo rentiranjem. Beograd, čak i sa neuporedivo sposobnijom upravom, naprosto teško može da bude uspešan u takvoj utakmici, može samo da "povlašćenim zakupninama" omogućava prelivanje sredstava.

Možda je najbolji dokaz kako grad neracionalno raspolaže resursima kupovina zgrade Ineksa krajem 2009. godine za nešto preko deset miliona evra da bi se u nju smestile gradske službe. Umesto toga, grad je mogao da renovira Palatu Beograd koja je u njegovom vlasništvu i u nju smesti svoje organe, ali je umesto toga zgrada ostavljena da propada. Zato je sada racionalnije da se zgrada proda, umesto da se u gradu kome su potrebna

NEKADA PONOS, DANAS TERET GRADA: Palata "Beograđanka"
Foto: A. Anđić

velika ulaganja u bazičnu gradsku infrastrukturu, u "Beograđanku" ulaže ogroman novac.

OPRAVDANA CENA

Javnost je najviše zabrinula niska cena, odnosno iznos od oko 800 evra po kvadratu (16,5 miliona evra za 20.000 kvm). Međutim, kritičari prodaje su prostim uvidom u oglas mogli doći do saznanja da stvari i nisu baš tako jednostavne. Prodati prostor uključuje oko 2300 kvadrata u tri nivoa polusuterena (gde su instalacije), zatim ulaz od skoro 400 kvadrata; od prostora koji će novi vlasnik moći da koristi treba odbiti i 5000-6000 kvadrata koje zauzimaju komunikacije (lift, stepenište, hol na spratu). Čak i u najpovoljnijem scenariju, kupac će za izdavanje moći da računa sa najviše 11.000 kvadrata. Uz investiciju od osam miliona evra, lako je zaključiti da će vlasnik platiti preko 2000 evra po kvadratu korisne površine. To nije povoljna cena za zgradu (gde niste isključivi vlasnik), koja pritom nema nijedno garažno mesto.

U Beogradu u ovom trenutku postoji desetak domaćih i stranih ozbiljnih igrača koji bi, da je cena zaista bila bagatelna, sigurno učestvovali u javnoj i unapred više puta najavljivanoj (i ponovljenoj) licitaciji.

MANIPULACIJA I RUGLO

Dok se javnost, slobodno možemo reći, zamajava prodajom "Beograđanke", mnogo veći vozovi prolaze. U gradu se vrše ogromne manipulacije sa regulacionim planovima, soliteri niču u nebesa gde kome odgovara. Urbanistički parametri koje dobijaju pojedini investitori omogućavaju enormno bogaćenje iskorišćavanjem gradskih resursa, jer je sam prostor ključan i veoma ograničen resurs. Zbog negativne reakcije javnosti, jer bi se žrtvovalo zelenilo, zaustavljen je (bar za sada) planski akt za parcele "Avala filma", koji je trebalo da omogući zidanje novog naselja. Ali razne druge stvari prolaze.

Manipulacije prostorom su očigledne i u slučaju farsičnog "javno-privatnog partnerstva" sa Beogradskom autobuskom stanicom (privatnim preduzećem), na osnovu kojeg će se po svoj prilici izgubiti nekoliko desetina miliona evra usled netransparentnog postupka, a građani će nastaviti da plaćaju preterano skupe stanične usluge.

Pored Kalemegdana niče urbanistička nakaza – donji Dorćol je ogromno gradilište bez adekvatne saobraćajne i druge infrastrukture. Prostor nam ne dozvoljava da nabrojimo sve probleme "grada kranova", kojima se hvali Siniša Mali.

Za prodaju "Beograđanke" ispunjena su dva ključna uslova: prvo, gradu zgrada ne treba (niti je ona "resurs"), i drugo, prodaja je bila javna. Zgrada će ostati gde jeste, biće rekonstruisana i revitalizovana i nastaviće da bude "lendmark". Sve ostale primedbe pokazuju nerazumevanje suštine postupka privatizacije, a to je da grad (država) treba da se oslobodi neefikasnih sredstava u svojini i da se usredsredi na svoje osnovne delatnosti. Zadržavanje u svojini zgrade koja služi isključivo za izdavanje i investiranje u njenu rekonstrukciju nije interes grada i on ne treba time da se bavi. ¶

BOGDAN PETROVIĆ

Fotografije: Marija Janković

URBANISTIČKI TERORIZAM NA DELU

"Od 2012. u Beogradu više ne postoji javni interes, on je mrtav. Postoji samo razularena vlast, despotizam koji se vidi u svim sferama života. I možda su ova moja profesija i urbanizam to najogoljenije pokazali"

Arhitektura "po meri čoveka", otomansko "pravo na pogled" ili pak bujna vegetacija, u današnjim projektima stambene gradnje sasvim su iščezli. Umesto toga, ubrzano se rade, grade i ređaju jedna do druge bezlične i megalomanske stambene "kocke".

Sa Dragoljubom Bakićem razgovaramo u mirnom, zelenom ambijentu sa pogledom na Dunav, u stambenom naselju Višnjička banja građenom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka, zajedničkom autorskom delu njegove supruge Ljiljane i njega. Misao vodilja ovog poznatog arhitektonskog dvojca i njihovih velikih i nagrađivanih projekata mogla bi se sažeti u principima slobode, usklađenosti s prirodom, otvorenosti prostora i duha, individualnosti, identitetu. Problem je samo što u zatvorenim partijskim sistemima takvi ideali nikada nisu bili poželjni.

U svojoj monografiji *Anatomija B&B arhitekture* Ljiljana Bakić piše: "Arhitektura je oduvek i svuda na planeti potreba, proizvod i referentna duhovna i materijalna karta jednog društva. Interakcija

ili međuzavisnost između arhitekture, odnosno arhitekata i društva je neminovno neposredna, direktna. U nas je mnogo godina ona toliko zakrčena preponama, da je praktično i – nema."

"VREME": Koja je osnovna razlika u principima projektovanja odranije i sada?

DRAGOLJUB BAKIĆ: U prethodno vreme poštovali su se arhitektonski i urbanistički zakoni. Postojao je Generalni urbanistički plan (GUP), koji je određivao koja su mesta za stanovanje, pravili su se planovi generalnih regulacija, radio se detaljni urbanistički projekat koji je bio u nadležnosti tada veoma poštovanog Zavoda za urbanizam, koji i danas postoji, samo što više nije poštovan. I na kraju svakog projekta radio se urbanistički projekat, koji smo u ovom slučaju, Višnjičke banje, moja supruga Ljiljana, ja i naša ekipa iz Energoprojekta radili zajedno sa urbanistima. Kada radite u isto vreme projekat onoga što je pod zemljom i onoga što je nad zemljom, vi pravite sinhron planove kako biste uklopili sve instalacije. Razlika je u tome što to sada više niko ne radi, što se urbanistički planovi više ne prave i rezultati toga se vide.

Kako vama danas izgleda Višnjička banja u celini?

Ono što je naročito naružilo Banju je divlja gradnja kojom smo potpuno uokvireni. Treba reći i to da smo mi projektovali tri faze izgradnje naselja, a urađene su samo dve. Treća faza nikad nije izgrađena, a sada su na tom terenu divlji objekti. U projektu smo imali i školu u istom stilu kao što je celo naselje, međutim, ona nije napravljena kada je trebalo, jer je na tom mestu cvetala divlja gradnja. Izgrađena je tek trideset godina nakon useljenja i to na mestu na kome nikad nije bilo predviđeno ništa, jer je tu bila ogromna raselina, dubodolina od trideset metara, tu su moguća i klizišta, a oni su školu posadili baš tu. Mnoge generacije dece morale su da idu u školu daleko od kuće, ali dobro je što je škola konačno sagrađena u vreme kada je Đilas bio gradonačelnik. Današnja vlast niti gradi škole niti obdaništa.

Ko su autori novog izgleda grada? Postoji li ime arhitekte koji danas potpisuje nekakav originalan stambeni koncept?

Nema toga više. Sada su to neke bezimene arhitekte koji grade po Beogradu tako što postavljaju desetospratnice gde god ima mesta. Pogotovo su sad popularne ove "parižanke", bele kuće koje obavezno imaju detalj iz klasicizma, crno kovano gvožđe na terasama. A to je stil iz polovine XIX veka, vremena kada je Pariz tek probijao svoje bulevare. Samo četrnaest godina posle Pariza, 1867. u Beogradu su knez Mihailo i Emilijan Josimović, arhitekta, urbanista, matematičar, postavili ortogonalnu šemu ulica u nizu, Knez Mihailova, Vasina, Simina, a kontra njima Dobračina, Dositejeva... Dakle, u okviru šanca imali smo potpuno modernu urbanističku postavku, što govori koliko je Beograd bio grad koji je poštovao i pratio šta se dešavalo u Evropi.

Danas ste veoma agilan borac za Šabac, i u smislu kvaliteta tog grada i u političkom smislu, za opstanak gradonačelnika Zelenovića na vlasti.

Šabac je sada napadnut sa svih strana i ovoj vlasti je mnogo stalo da ga preuzme jer je to jedini slobodan grad u Srbiji. Zato javno branim Šabac i govorim šta je dobro u tom gradu i zašto je on važan. Šabac pokazuje da ova vlast može da bude pobeđena, pokazuje da se jedan grad može voditi bez laži, krađe i prevara, u dogovoru sa građanima i gde je opipljivo sve što je urađeno sa onoliko para koliko generiše grad. A to je dovoljno para ako se ne krade, nego se ulaže u prosperitet grada.

Beograd više ne zaslužuje da bude prestonica. Zbog ovoga šta su uradili Beogradu, on ne zaslužuje da bude glavni grad Srbije

Šabac ima sve što Beograd nema. Zato stalno govorim da bi privremeno trebalo prebaciti prestonicu Srbije u Šabac. Jer Beograd više ne zaslužuje da bude prestonica. Zbog ovoga šta su uradili Beogradu, on ne zaslužuje da bude glavni grad Srbije.

U Šapcu imate prečišćavanje otpadnih voda; postoji tretman otpada, a ne da ga sipaju na poljanče u Vinči kao što radi Beograd. U Šapcu se u bunkerima presuje taj otpad, degasificira od metana koji je eksplozivni gas i koji se formira na svakom đubrištu; vlast tamo asfaltira puteve po selima, prvi su koji su obezbedili zaštitne maske u doba epidemije za sve svoje stanovnike; imaju najprosperitetniju industrijsku zonu od 600 hektara. Šabac takođe pravi Šabac na vodi, ali bez ijednog zidanog objekta, naime, oni prave 300 hektara šume koja će biti izletište Šapčanima. Tako da šta god uzmete i uporedite, Šabac je daleko prosperitetniji, moderniji, uspešniji od Beograda, po svim mogućim osnovama.

Ali, šta nam pokazuju nedavni izbori?

Pokazuju otimačinu i kako može da se okupira jedan grad automobilima i crnim džipovima iz čitave Srbije. I naravno da su lako zaplašili seosko stanovništvo, vršili pritisak, kupovali ljude, pravili cirkus. To ne može da se nazove izborima. Tako da Šapčani sada opravdano traže da se ponovo ponove izbori i po mom mišljenju treba to da traže sto puta dok najzad ne stvore uslove, dok ne zabrane dolazak ikoga sa strane i dok ne budu mogli sami da sprovedu svoju volju i glasaju za koga god hoće.

Pritisak je bio više nego očekivan i sprovodi se na nivou cele Srbije.

Jeste, ali kad imate taj i takav Šabac gde su građani zaista zadovoljni upravom, jer mogu da opipaju sve dobrobiti javnog interesa, onda se na silu proizvede teror nad građanima samo da bi se dobila prevaga u glasovima. Sve su to minimalne razlike, ali svejedno, uspeli su da putem takvog pritiska, nečuvenog, izdejstvuju pobedu i ta pobeda ne bi smela da bude priznata. Niko ne bi trebalo da je prizna, ni u Šapcu, ni u Beogradu, ni u Srbiji, ni u Evropi.

Naveli ste po tačkama kako se poštuje javni interes u Šapcu, a kad biste svodili račun o javnom

»

“Kada je današnja vlast započela da vlada, prestala je da se gradi beogradska kanalizacija. Ispod Beograda postoji ogroman kolektor koji treba da skupi svu kanalizaciju i da je odvede na pet mesta, gde bi trebalo da postoje fabrike za prečišćavanje i da se tako prečišćena voda sipa u reke. Mi za sada svu kanalizaciju izlivamo direktno u reke”

interesu u Beogradu, kako bi on izgledao?

Mi smo društvo podeljeno po mnogo osnova, ali ona podela koja nas sigurno vodi u društvenu kataklizmu je ta gde su na jednoj strani totalna pokornost, a na drugoj totalna politička propaganda. U Beogradu od 2012. više ne postoji javni interes, on je mrtav. Postoji samo razularena vlast, despotizam na delu koji se vidi u svim sferama života. I možda su ova moja profesija i urbanizam to najogoljenije pokazali.

Beograd na vodi kao paradigma društva u kome živimo pokazuje kako je uništen javni interes, kako su i grad i država okupirani i kako je ta despotska vlast prisvojila javno dobro. To je oteto javno dobro, da bi se dalo u ruke privatnim vlasnicima. Mi dan-danas ne znamo ni ko to gradi, ni čije je vlasništvo, ni od čijeg novca se gradi, to je tamni vilajet o kome ne može da se sazna ništa. Kada tamo pogine radnik, inspekcija rada ne može ni da uđe da vidi šta se desilo, tako da to samo pokazuje koliko su ugroženi javni interes i javno dobro. *Private property*, privatna svojina, i završena priča. Eto, to je Beograd na vodi.

Najzad, rogobatno ali i trajno izmenjena je panorama grada.

To je najveća rana na Beogradu i to je potpuno promenilo njegov identitet. Na delu je pravi urbanistički terorizam koji sprovodi despotska vlast. Mi to gledamo i živećemo pored toga. Ta rana na Beogradu će ostati za večita vremena i neće se promeniti. Ne znamo ni ko projektuje te kuće koje se bacaju bez reda, nema urbanističkog koncepta, nema prethodnog master plana, ne zna se kako će to na kraju izgledati. Saznaćemo tek kad se podigne i poslednji objekat. A čujem i da se kvadratni metar prodaje po više od 9000 evra. To je strašno, ko to kupuje?!

Otkuda tako ogromne sume novca koje se keširaju prodavcima kuća odnosno zemljišta, pa onda novac za izgradnju tako velikih stambenih celina, pa za kupovinu svih tih novih stanova kako u Beogradu tako i van njega?

S jedne strane, stvorila se nova klasa koja ima mnogo para, možda ima i toga da se ljudi prisiljavaju da kupuju stanove dobijanjem nekih poslova pa onda kupe pet-šest stanova, ali mi o tome ništa ne znamo. Čini mi se da su stotine hiljada kvadratnih metara apsolutno nenastanjene, a da se i dalje samo gradi. Možda se pere neki prljav novac, ni to ne znamo. Ali, da je normalno – nije.

Beograd je uništen svim tim tako posađenim objektima koji dobiju dozvolu za šest spratova, pa naprave deset, tamo gde je živela jedna porodica sa četiri člana sada živi trideset porodica, a priključci za instalacije i infrastrukturu su ostali isti, ostala je ista širina ulica, ista širina trotoara iako se planira mnogo novih stanara. To će dovesti do trenutka kada će saobraćaj u Beogradu jednostavno stati.

A gradska vlast nas i dalje svakodnevno iznenađuje besmislicama, pogledajte šta se dešava s Košutnjakom. Namera da se raskrči trideset hektara šume je pravi urbanistički genocid. Istovremeno, gradonačelnica Pariza En Hidalgo pravi urbane šume. Na glavnim turističkim mestima, oko Ajfelovog tornja, parlamenta, Opere, stanice Lion, razbija se beton, razbijaju se parkinzi i sadi se drveće. Prave se tzv. ostrva svežine tamo gde se skuplja najviše turista. A mi sve radimo zarad privatnog interesa.

Zarad čijeg privatnog interesa mi, na primer, “betoniramo” ceo grad, parkove, trgove, skverove, šume?

Uzmite primer Košutnjaka. Ni u jednom urbanističkom planu ne postoji stanovanje. Postoji GUP još uvek važeći do 2021. i postoji detaljni plan generalne regulacije. Ni u jednom planu ne stoji stanovanje, a oni hoće tamo da izgrade pola miliona kvadrata, znači hoće da izgrade polovinu Beograda na vodi što se stanovanja tiče. To znači da se pojavio privatni investitor, ko zna ko je i šta je, koji je isfinansirao da mu gradske urbanističke službe urade takav projekat. I oni su to uradili. Znači, Zavod za urbanizam realizuje, a arhitekte potpisuju prenamenu zemljišta i pretvaraju ga u građevinsko zemljište. Iako u planovima piše da je Košutnjak zaštićen kao spomenik prirode. Za celi Filmski grad piše da je samo u službi javnog interesa i da tu nema stanovanja.

Mi smo u stanju da sve to poništimo – znači, postoje arhitekte koji to svesno urade, postoji Gradski sekretarijat za urbanizam koji je nosilac tog posla, i

kad sve to izađe u javnost, kad se izvrši rani uvid i pojavi osam hiljada primedbi i 80.000 građana potpiše peticiju, na to glavni urbanista kaže da Grad sa tim nema ništa. A sve su uradile gradske institucije. Takva je laž na sceni da nije ni čudo što kad god se pojave neki gradski službenici, narod hoće da ih tuče i juri ih po ulicama.

Pored toga, ruše se kuće po Beogradu koje su zaista istorijski spomenici, kao nedavno u Resavskoj.

Kod nas je na delu jedna tužna priča i Beograd je devastiran, uništen, napravljen je haotičan grad koji onda, normalno, stvara haotične ljude. Poznato je da se ljudi mentalno destabilizuju kada žive u takvom okruženju, da postaju agresivni, što se i vidi na ulicama, u autobusu, svuda.

Postoji li sociološko objašnjenje za takvu haotičnost Beograda?

Srbija nikad do kraja nije izvršila ni društvenu transformaciju, ni imovinsku, ni demokratsku, pa ni urbanističku. Pre nekoliko meseci na jednom skupu sami urbanisti su priznali da već dvadeset godina niko strateški ne razmišlja o Beogradu. Predstoji izrada GUP-a, jer sledeće godine prestaje da važi ovaj sadašnji, i mora da se donese plan koji će važiti narednih dvadeset godina, od 2021. do 2041. godine.

Kada smo donosili jedan od najmodernijih planova za Beograd 1972, radili smo na njemu više od pet godina, pri čemu su ovde tri godine boravili i pomagali nam urbanisti iz Vašingtona. Urbanistički zavod nema te potencijale niti to zna i ume, oni su postali obični izvršioci, obični podanici tako da lanac komandi ide tako što se odluke prvo donesu u gradskoj skupštini, daje se nalog Direkciji za građevinsko zemljište, koja onda piše projektne zadatke urbanistima odnosno urbanističkom zavodu i oni to slepo sprovode.

Nedavno je doneta povelja UN nazvana Habitat III koja kaže da glavni gradovi država moraju da donesu planove o strategijskom održivom razvoju gde komandni lanac u odnosu na one koji se pitaju mora da bude: građani, struka, pa tek onda uprava. Kod nas je sve obrnuto.

Kada pogledate današnje graditeljstvo, kako ocenjujete ulogu struke odnosno profesiju arhitekte u njemu?

Arhitekte posmatram kao profesionalnu zajednicu kojoj je suština javni interes. A mi danas gledamo kako je narušen javni interes, dok arhitekte ćute. Trebalo bi da budu prvi koji se protive što praktična politika ne poštuje i ne primenjuje urbanističke i arhitektonske zakone. Znači, ne možete da budete odgovorna profesionalna zajednica a da okrećete leđa društvu, društveno-političkim promenama, da ste na margini, da ste okrenuti sami sebi i da vas to ne interesuje. Jer onda radite protiv svoje suštinske odgovornosti i obaveze, a to je da branite javni interes. To je isto kao kad smo nedavno gledali kako je Krizni štab odgovarao na pitanja. Koje god pitanje je bilo pravo, zdravorazumsko, oni su govorili da je to političko pitanje. Tada su pokazali koliko su u suštini kupljeni.

Kada bismo objedinili urbanistički i arhitektonski stil Beograda danas, i betoniranje grada i nepregledne stambene kocke, koji bi to bio "izam"?

Ovo je samo terorizam. Urbanistički terorizam. Za sada je jedina dobra stvar što se u tragovima, u početnim formama, javlja etika građanske odgovornosti i formiraju raznorazne građanske inicijative. To je jedino javno mnjenje koje imamo i koje se suprotstavlja takvim dešavanjima u gradu. A i neke bitke se ipak dobijaju.

Na primer, sačuvan je Topličin venac, parkić kod Vojvode Vuka neće postati skver nego je ostao park, inače i to je trebalo da se izbetonira. Bila je ideja da se zatvori Vasina ulica, pa i to nije prošlo. Bila je ideja da se zatvori saobraćaj oko Trga republike, zamislite da se zatvori 60.000 prolazaka u toku dana?! Pa videli smo kakav je to bio haos dok se gradilo, obodne ulice su bile sasvim zakrčene. I to se sprečilo, mislim da smo definitivno uspeli da spasemo saobraćajni tok na Trgu republike.

Nisam, međutim, siguran da smo uspeli da zaustavimo onu uspinjaču na Kalemegdanu. Tu imamo veliku pomoć Evropa Nostre, koja se brine o evropskoj baštini, ali da li je to stavljeno *ad acta*, voleo bih, mada me od današnje vlasti ništa ne bi iznenadilo. Ja njima ništa ne verujem. Privremeno je obustavljen Košutnjak, ali mislim da nije obustavljen proces usvajanja projekta, barem nismo obavešteni, tako da ni tu nisam siguran šta će biti. Vidim da u Novom Sadu takođe hoće da prave Novi Sad na vodi.

U odnosu na arhitekturu i urbanizam, kao još važnije i urgentnije ističete ekološke probleme u Srbiji.

Zato što se u Srbiji dešava pravi ekološki genocid po gradovima. Kako drukčije objasniti, nego genocidom, ako gradske vlasti dozvoljavaju da se instaliraju tehnologije koje truju ljude? Mi prvi put imamo i pojavu ekoloških migracija iz zagađenih područja. Zagađenje iz Smederevske železare je nedopustivo. U Zrenjaninu dvadeset godina nisu u stanju da obezbede pijaću vodu.

Nažalost, nema pobune, što je veliko čudo. I naravno, kada nema pobune, sada im vlasti uvaljuju kinesku fabriku koja treba da proizvede četrnaest miliona automobilskih guma godišnje, što je najprljavija moguća tehnologija gde se uz kaučuk upotrebljava čađ. Kada je današnja vlast započela da vlada 2012, prestala je da se gradi beogradska kanalizacija. Ispod Beograda postoji ogroman kolektor tzv. interceptor koji treba da skupi svu kanalizaciju i da je odvede na pet mesta, gde bi trebalo da postoje fabrike za prečišćavanje i da se tako prečišćena voda sipa u reke. Mi za sada svu kanalizaciju izlivamo direktno u reke, u otvorenim cevima. Nikad nismo bili dalje od Evrope po mnogo čemu, a po ekologiji mislim da nećemo ući u Evropu ni za sledećih pedeset godina.

Arhitektura jednog vremena je izraz njegove ideologije, njegovih društvenih prilika. Šta se da zaključiti o ovom društvu samo na osnovu njegovog graditeljstva?

Nema ovde nikakve ideologije. Postoji samo grandomanija, kao što je Beograd na vodi, spomenik Stefanu Nemanji, a ta grandomanija najbolje govori o stepenu diktature koja se sprovodi kod nas. Upravo ta grandomanija je obeležje diktature i totalitarizma. Pa čak i stambena grandomanija, kao što je sto zgrada na jednom mestu. Ovde je važan isključivo profit, a ne to što se uništava okolina, što je stanovanje nebezbedno, što su ljudi uplašeni i što su im životi ugroženi. ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Ima li pilota u leteće

Ako "direktor" pečenjare može da bude direktor EPS-a, ako bivši šofer može da bude vladin ministar, ako keramičar i diler kafe može da brine o bezbednosti, ako doktor nauka čiji mentor nema doktorat vodi policiju, ako javno osramoćeni plagijator može da bude ministar finansija, zašto bi iko uskratio priliku Željku Mitroviću da bude pilot ili da se bavi konstrukcijom i serijskom proizvodnjom letelica

Kada je 16. maja Željko Mitrović u Tviter poruci napisao da namerava da se početkom avgusta u letelici sopstvene proizvodnje provoza iznad glava Beograđana, usledila je lavina šaljivih komentara: "Povezi i Njega", "Smanji belo i povećaj ozon", "Dogodine na Saturnu!", "Najveći izum još od kamena za odbranu od krokodila", "Kako se preskaču ovi propeleri i sa koje strane se ulazi?", "Liči na secko za jabuke", "Bolje je ovako, gore nema pešaka", "Taman da Vulin ima na čemu da isproba Pancir-S1", "Glavni inženjer je Lepi Mića iz Zadruge"...

Sve je ličilo na duhovito zezanje, da se narod malo zabavi u pauzi između dva talasa korone, još jedan plus za vlasnika Pinka koji ionako nema druga posla nego da zasmejava i dodatno zatupljuje već otupelu Srbiju. Jer, ko bi se pri zdravoj pameti uopšte usudio da objavi, ali odistinski, nešto ovako bizarno, dajući sebi samo dva i po meseca da od "ništa" napravi "nešto" što, bez sumnje, spada u vrhunsku tehnologiju? I sve to u zemlji koja ima problem da proizvede i držalicu za budak, kamoli nešto složenije.

DRON ILI LETEĆI TANJIR

Ipak, nije bilo zezanje. U svom tvitu od 20. jula, Mitrović objavljuje da radovi "odlično napreduju" i da planovi za avgustovski "showtime" nisu ugroženi. Doduše, priložena slika to dovodi u sumnju pošto se od čitave letelice vidi tek nekoliko zavarenih šipki, iz kojih se nikako ne može naslutiti da li je reč o kosturu pilotske kabine ili nosaču za cirkusku šatru. No, radovi su nastavljeni i tačno mesec dana kasnije, u još jednom trijumfalnom tvitu, Mitrović objavljuje "breaking news": "Danas sam, sa ekipom Pinkovog istraživačkog i razvojnog centra, uspešno odvojio moj flying car od zemlje bez obzira na bezbednosne sajle i tegove, i to sa samo 30% snage motora! Sada se za prelet preko Beograda čekaju samo atesti i odobrenje kontrole leta!"

Avaj, papiri još uvek nisu stigli, možda zato što državna birokratija nema sluha za ružičaste planove, a možda i zato što je Pinkov "tandrčak", sajlama vezan za zemlju i bez ikakvih oznaka ili serijskog broja, upadljivo ševrdao "sa samo 30% snage motora". Iz do sada objavljenih slika i video-materijala, može se zaključiti da Mitrovićev zrakomlat po konstrukciji zaista najviše liči na dron, uz neke značajne razlike: ima osam elisa, dvostruko više od uobičajenog broja, i toliko je veliki da zapravo i nije dron, tj. bespilotna letelica po definiciji, već vazduhoplov jednosed kojim upravlja pilot. U odnosu na male letelice koje se danas mogu naći na tržištu, Mitrović je otišao korak dalje i isprojektovao pravi leteći tanjir, koji kao da je izleteo iz nekog niskobudžetnog naučnofantastičnog filma.

m automobilu

RUŽIČASTI LETEĆI TANJIRI: Igračke Ž. Mitrovića

Sve kasni, ali s razlogom. Mitrović kaže da je to zato što su se ljudi iz Pinkovog Research and Development Centra (skraćeno PRDC) u poslednji čas opsetili da im je uz samu letelicu potreban i simulator za obuku pilota. I opet ide tvit, gde se vidi probni pilot DJ Žeks kako se klimata na vrhu neke sprave koja liči na vašarskog konjića u koji se ubacuje plastični žeton za dva minuta rodeo jahanja. Narod ko narod, sve mu pokažeš crno na belo, ali on i dalje ne veruje: "Ja bih rekao da zanosi nalevo", "Letiš ti i bez drona", "Ovo kao da je Grunf pravio", "Bolje da si to isto poručio sa Ali Ekspresa"...

SLAVNI PRETHODNICI

Zapravo, ideja nije sasvim nova i letelice okruglog oblika (ili krila, ako tako više volite) vrzmale su se po glavama konstruktora još od kraja Drugog svetskog rata. Najdalje je otišla američka armija, koja je u doba hladnog rata u saradnji sa Kanadom pokrenula tajni projekat aviona kružnog oblika sa vertikalnim poletanjem i sletanjem pod nazivom "VZ-9 Avrocar". Avion je imao mlazni motor, čiji su izduvni gasovi izbacivani kroz brojne tanke mlaznice razmeštene po obodu letelice i tako stvarao potisak potreban za let i manevrisanje. Ambiciozno zamišljen kao lovac visokih performansi, "Avrocar" nije ispunio nijedan zacrtani cilj, pre svega zbog problema sa upravljanjem i stabilnošću. Ostvarene performanse toliko su zaostajale u odnosu na projektovane da je ceo projekat neslavno okončan početkom šezdesetih.

Ipak, najsličniji Mitrovićevoj ideji bio je "Moller M200G Volantor", dvosed sa osam horizontalno postavljenih elisa, sposoban, bar na papiru, da leti par metara iznad zemlje. Konstruktor letelice bio je Pol Moler, inženjer koji je ovoj ideji posvetio skoro pet decenija svog života. Prema nekim podacima, u ovu svoju ideju Moler je uložio preko 200 miliona dolara (uglavnom tuđih para), ali nikad nije uspeo da isporuči ono što je obećao: vozilo "koje će biti jeftinije za eksploataciju od običnog automobila". Posle 40 godina razvoja, sve što je Moler uspeo da napravi je letelica sposobna da nepomično lebdi na oko četiri metra iznad zemlje. Kada su ga razočarani investitori i iznevereni kupci na kraju tužili, Moler se opredelio za vansudsko poravnanje. Prošao je prilično jeftino, pošto je od uloženih para vratio svega 50.000 dolara.

Da se vratimo na Mitrovićevu letelicu, koju su neki nazvali i letećim automobilom, mada je nejasno zašto, pošto ovo čudo sa klasičnim putevima nema nikakve veze i po njima ne može da se kreće. Posle premijere u avgustu je izostala serijska proizvodnja koja je trebalo da krene već u septembru. Na žalost stručnjaka iz Pinkovog razvojnog i istraživačkog centra sa DJ Žeksom na čelu, ništa od toga nije se desilo. Zašto? Zato što je pravljenje novih letelica sa ljudskom posadom ozbiljan posao kojim se obično bave kompanije sa tradicijom, imenom i milionskim budžetom, a ne diletanti opšte prakse koji viškom para i publiciteta nadoknađuju potpuno odsustvo stručnosti, pa čak i elementarne suvislosti.

PRAVILA, PRAVILA...

Hajde da krenemo od nečeg mnogo prostijeg, od dronova koje danas možete da kupite u svakom beogradskom tržnom centru. Neki od njih u stanju su da dobace i do šest kilometara u visinu. Da je Mitrović samo malo proučio Pravilnik o bespilotnim letelicama, objavljen u "Službenom glasniku" u januaru ove godine, video bi koliko je zamršena regulativa koja se tiče relativno malih, niskobudžetnih dronova, koji od tereta najčešće nose samo kameru visoke rezolucije i ništa više.

»

Po tom pravilniku, od regulative su izuzeti samo dronovi male brzine čija masa ne prelazi četvrt kilograma. Sve što je teže od četiri kilograma podleže upisu u državni registar vazduhoplova, a dokumentacija koja se tom prilikom prilaže uključuje i polisu osiguranja od štete koju dron eventualno može da pričini. Moraju se registrovati čak i manji dronovi ako lete na visinama većim od 100 metara, ako maksimalno horizontalno rastojanje između letelice i operatera prelazi 500 metara, ako dron leti u blizini aerodroma, noću, iznad ili u blizini ljudi i vojnih objekata.

Sa druge strane, svaki let koji ispunjava neki od kriterijuma koji zahteva registraciju letelice mora da bude najavljen nekoliko dana unapred i odobren od nadležnih službi, a kazne za prekršioce su paprene i kreću se od nekoliko desetina hiljada dinara za fizička lica do nekoliko miliona kada su firme u pitanju. Naravno, ukoliko se dronom izazove bilo kakva materijalna šteta, ugroze ljudski životi ili regularni vazdušni saobraćaj, sve prelazi u domen krivične odgovornosti, pa se može izreći i adekvatna zatvorska kazna.

Niko nema pravo da izda letačku dozvolu kamikazi ili nekakvom šoumenu željnom publiciteta. Takvu glupost čak ni sadašnja vlast ne bi uspela da relativizuje

Sad zamislite kolko je tek komplikovano dići u vazduh nešto neuporedivo veće težine, i u to još smestiti pilota. Ilustracije radi, može se pogledati šta se dešava sa Boingom i avionom 737 MAX, koji je prizemljen u martu 2019. godine nakon što je u dva odvojena incidenta stradalo 358 ljudi. Reč je o letelici koja je imala sve papire i upotrebnu dozvolu i do trenutka prve nesreće prevezla na milione putnika širom sveta, pre nego što je fatalna greška u softveru dovela do dve teške tragedije u kratkom vremenskom roku. Osamnaest meseci kasnije, na stotine primeraka ovog Boingovog modela i dalje se nalazi na zemlji jer, i pored ogromnog truda armije inženjera da otklone sve uočene nedostatke, nadležne službe još uvek nisu izdale dozvolu za komercijalni let. Materijalna šteta koju trpi Boing i autoprevoznici koji u svojoj floti imaju na desetine Boingovih aviona meri se desetinama milijardi dolara, ali to nije argument koji će naterati bilo koga da letelici ponovo da zeleno svetlo mimo pooštrene procedure.

Ukratko, pravljenje i održavanje letelica je ozbiljan posao za ozbiljan svet. Svaka avio-nesreća, čak i najmanja, predstavlja događaj velikog publiciteta i nijedna država ne želi da rizikuje takve događaje na svojoj teritoriji. Zato svaka letelica mora da bude sertifikovana kao sigurno prevozno sredstvo, a to podrazumeva dokumentaciju čiji se obim meri hiljadama stranica, od onih koji se tiču konstrukcije pa do uputstva za letenje i detaljnih instrukcija za ponašanje u svim mogućim incidentnim situacijama. Zatim, tu su hiljade i hiljade sati testiranja svih sistema i podsistema na zemlji, na prototipu i u kompjuterski simuliranim uslovima. Tek na samom kraju daje se odobrenje da se letelica uopšte pojavi na pisti, pri čemu prvi probni let prestavlja krunu višegodišnjeg i višemilionskog truda čitavog tima. Ali tu nije kraj: od uspešnog probnog leta pa do prvog komercijalnog leta po pravilu je potrebno da prođe još nekoliko meseci, ako ne i čitava godina. Naravno, niko ne pokušava da klepetalo DJ Žeksa poredi sa Boingom 737 (osim, možda, njega samog), ali čim letelica nosi i pilota, čim se radi o težinama uporedivim sa težinama jedrilica ili manjih aviona, pravila igre su stroga i tu nema (ili bar ne bi trebalo da bude) "sečenja ćoškova" i "prečica" do papira koji će potvrditi da je letelica "air worthy" ili, ukratko, sposobna i spremna za bezbedan let.

BEZ DOZVOLE ZA KAMIKAZE

Ako bi DJ Žeks, samozvani probni pilot, avio-konstruktor i stručnjak za hemiju ozona, ostvario svoju bizarnu ideju da nad glavama Beograđana provoza svoj samolet, bio bi to još jedan dokaz da u ovoj državi svako može da bude šta god hoće i radi šta mu se ćefne. Pa opet, zašto da ne? Ako "direktor" pečenjare može da bude direktor EPS-a, ako bivši šofer može da bude vladin ministar, ako keramičar i diler kafe može da brine o bezbednosti, ako doktor nauka čiji mentor nema doktorat vodi policiju, ako javno osramoćeni plagijator može da bude ministar finansija, zašto bi iko uskratio priliku Željku Mitroviću da bude pilot ili da se bavi konstrukcijom i serijskom proizvodnjom letelica? Jednostavno, ne bi bilo fer da zavođenje reda u ovoj državi počne baš od njega jer, koliko god da je vlasnik Pinka smešan u svojim teatralnim ispadima koji sa medijima nemaju nikakve veze, on verovatno samo pokušava da, u skladu sa svojom nekompetencijom, nađe svoje mesto u nekompetentnoj galeriji likova koji trenutno vladaju našim životima. Jedino što mu se realno može zameriti je to što višemilionske troškove razvoja svog drona finansira na uštrb otplate popriličnog poreskog duga, koji opterećuje Mitrovićeva preduzeća već godinama. Ali to je već neka druga priča.

Ne bude li neke spektakularne fotomontaže, autor ovog teksta vam garantuje da od svega neće biti ama baš ništa i da će od Mitrovićeve šklopocije ostati samo crtež i par Tviter poruka, čak i u ovoj našoj državi gde je sve relativizovano ili potpuno obesmišljeno. Kada tim stručnjaka iz PRDC-a završi svoj posao, ostaće još samo jedno pitanje za DJ Žeksa: "Projekat je gotov, gde da ga bacimo?"

Čak i ako bi se probni let obavio daleko od naseljenih mesta i time izbegao rizik po nas, zemaljske smrtnike, i dalje bi ostao ogroman rizik po onoga ko bi se usudio da sedne u letelicu čije se efektivno vreme razvoja meri danima i nedeljama, a ne godinama ili decenijama kao što je to u avio-industriji uobičajeno. Niko nema pravo da izda letačku dozvolu kamikazi ili nekakvom šoumenu željnom publiciteta i slave po svaku cenu, ako ga pritom izlaže nepredviđenim tehničkim rizicima. Takvu glupost čak ni sadašnja vlast ne bi uspela da relativizuje svodeći je na nivo uobičajenih Mitrovićevih budalaština, nalik na one sa fantom i ozonom kao lekom protiv korone. Zato će Mitrovićev leteći tanjir fijuknuti iznad naših glava otprilike onda kad polete i leteći automobili koje našem predsedniku šalje kineski "brat Si". Nikad, a možda ni tad.¶

DR SAŠA MARKOVIĆ

DRAGAN ILIĆ

Apsolutno relativno

Policijski zvaničnici kažu da je Beograd "apsolutno" siguran grad. Ovakva izjava relativizuje opasnost da budete kolateralna šteta eksplozije ili da svedočite tuči u kojoj nekoga sakate

Crna hronika je poslednjih decenija postala sve važniji i nezaobilazan deo vesti. Tu su i specijalizovane emisije u kojima se rekonstruišu zločini, pa nam izgleda ne gine dnevna doza domaćeg horora i nekrofilije. Treba reći da su ovo po pravilu veoma gledani programi, pa postoji interes da se na "crnjacima" zarade pare. Epidemija korona virusa je delimično podmirivala tu strast za plašenjem ali, kao što reče doktor Nestorović, sa normalizacijom stanja evo nama opet vesti o ubistvima i pljačkama.

Protekla nedelja je tako obilovala vestima o ekstremnom nasilju, pa je započela svojevrsna trka medija i policije. Počelo je mafijaškim obračunima. Na Banjici se desilo ubistvo i ranjavanje, ali je policija u veoma kratkom roku uspela da identifikuje i privede osumnjičene. Građanima svakako nije bilo svejedno jer su u svom kraju gledali jurnjavu i pucnjavu dostojnu akcionog trilera. Uhapšeni su se branili ćutanjem, što je takođe fenomen koji će se ponoviti u nekoliko navrata.

Usledio je atentat na Dragana Ristića Čađu u Kaluđerici, gde su ubice prvo inscenirale saobraćajni udes, a zatim izvršile egzekuciju. Mora se priznati da je policija i u ovom slučaju bila efikasna, pa su osumnjičeni ubrzo uhapšeni. U medijskom pokrivanju ovih događaja mogli smo prepoznati neku vrstu paterna. Prvo negde zapuca, a zatim se na portalima u roku od deset minuta pojavi vest o događaju. U roku od sat vremena, na svim informativnim sajtovima, a to znači i u izdanjima vesti na televizijama, imate identitet žrtve, njenu biografiju koja podrazumeva spisak ozbiljnih kriminalnih dela u prošlosti i rečenicu "odranije poznat policiji". Takođe, ovakve situacije otkrivaju da su kriminalci optuženi ili osumnjičeni za najteža krivična dela (ubistva, prebijanja, pljačke itd.) često i lako izbegavali procesuiranje i kazne, po pravilu zbog nedostatka dokaza. Logično je da se onda zapitam, kao gledalac, koliko u Srbiji ima "tih i takvih" za koje policija zna, ali im ništa ne može.

Ova činjenica je za mene mnogo strašnija od saznanja da su se dva kriminalna klana pobila zbog para, droge ili teritorije. Izveštaji o ubistvima, takođe kolateralno, otkrivaju i brojne detalje o kojima možda ne razmišljate dok gledate strašne slike, tela pokrivenog čaršafom ili izrešetanih automobila. Konkretno, u slučaju ubistva Čađe, govori se o borbi za dominaciju nad Kaluđericom. Priznajem da nisam razmišljao o Kaluđerici kao o unosnom tržištu, već pre primeru urbanističkog haosa. Ako se ubijaju zbog potencijala tržišta Kaluđerice, šta da pomislim o nekim bogatijim delovima grada? Takođe, žrtva ima brojnu decu, navodno je čekao i unuče, ali je poznat po vezama u kriminalnom miljeu.

Verujem i da komšiluk ima samo reči hvale za komšiju, koga, eto, ubiše...

A onda je i u mom komšiluku u nedelju nešto iza podne grunulo i zgrada se zatresla. Za desetak minuta čuli smo sirene policije i hitne pomoći i saznali da je džip dignut u vazduh. Atentat je uspeo u ponovljenom pokušaju. Saputnica, latino lepotica, kao u telenoveli, ostala je živa. Kažu da je u pitanju nastavak obračuna dva crnogorska klana. Odmah smo saznali sve detalje iz krimi biografije, bogat policijski dosije. Ovog puta, žrtvi je miniran automobil, pa je eksplozija izazvana tokom vožnje u odabranom trenutku. Čisto da znate, radi se o Ulici Omladinskih brigada, jednoj od najprometnijih na Novom Beogradu, na semaforu, odmah pored autobuske stanice. Možete samo da zamislite silinu eksplozije koja razvali džip usred dana.

Sve se desilo u blizini poslovnih zgrada, a konkretna stanica je samo čudom u tom trenutku bila prazna. Dakle, ovo je slučaj u kojem je, osim ubistva, ozbiljno ugrožena bezbednost građana. Nisam paranoičan, već sutradan sam tuda prošao pešice, ali priznajem da mi je u nekoliko navrata, dok sam sedeo u automobilu na semaforu, prošlo kroz glavu: šta ako sad eksplodira? Naročito ako pored vas ide neka džipčina sa zatamnjenim staklima. Slično je i sa parkiranjem pored neke besne limuzine. Skup automobil, ponovo postaje simbol kriminala. Ruku na srce, sa našim prosečnim zaradama teško može da se zaradi legalno.

Na kraju, posle mafijaških obračuna dobili smo primer klasičnog nasilja u psihopatskoj formi. Zahvaljujući društvenim mrežama, u javnost su dospeli snimci sa kamera za nadzor ispred jedne kladionice u Novom Sadu, od pre tri nedelje. Tu se vidi kako izvesni psihopata ubija od batina nekog mladića, tuče ga dok ovaj leži bez svesti i na kraju mu lomi ruke. Priznajem da sam jedva odgledao snimak, ali su se domaće televizije pobrinule da mi zauvek ostane urezan u sećanje. Besomučno je, bez upozorenja, iznova, celog dana emitovan snimak.

Tek sutradan smo saznali da se nasilnik zove Ivan Kontić i da je zbrisao u Crnu Goru. Nikada na televiziji nisam video nešto slično i pitam se šta se to desilo svima osim televiziji N1 da bez neke vrste cenzure puštaju slike ekstremnog nasilja. Ponavljam, samo je N1 prikazao fotografiju nasilja i par sekundi zamućene slike. Više nego dovoljno! Jedini.

Ovaj slučaj samo mi je potvrdio koliki je prag tolerancije publike, ali i poimanje nasilja kod urednika na televizijama, koji svesno krše profesionalne standarde zbog senzacionalizma. Pre nekoliko godina, samo je par tabloida u Srbiji imalo običaj da na naslovne strane stavlja slike leševa. Našoj publici nije dovoljno saopštiti strašnu vest da je neko prebijen, zatim mlaćen dok je bez svesti i da su mu kasnije lomljene ruke. Morate to da vidite. Morate to opet da vidite i da vidite u narednom izdanju vesti za sat vremena!

Na kraju policijski zvaničnici govore da je Beograd "apsolutno" siguran grad. Nema apsolutnih merila kada je u pitanju kriminal, a ovakva izjava je u svojoj logičkoj suštini upravo suprotna, jer relativizuje opasnost da budete kolateralna šteta eksplozije ili da svedočite tuči u kojoj nekoga sakate. ¶

Pomažete li bližnjem svom

U zajedničkom dokumentu Svetskog saveta crkava i Papskog veća za međureligijski dijalog, hrišćani se pozivaju da budu tu za svoje komšije, da nađu načina da svedoče patnju, odnosno da usmere pažnju na one koji pate i na odgovornosti ljudi i struktura koji su za te patnje odgovorni, kao i da izazivaju svaku silu koja teži da ućutka ili isključi glas ranjenih i ranjivih. Navode se i važnost isticanja kulture koja slavi razlike kao Božiji dar i borba protiv svih znakova isključivosti, zatim stvaranje mesta za dijalog, uključivanje i podrška mladima čija energija može biti kontrateža "iskušenju cinizma", restrukturiranje projekata i procesa međureligijske solidarnosti, kao i edukacija većeg broja onih u Crkvi, uključujući i laike, da rade sa drugima. Srpska pravoslavna crkva je članica Svetskog saveta crkava

Okružen prolaznicima koji se sve više okupljaju, na obodima Šantiniketana, univerzitetskog grada severno od Kalkute, on uzima svoj kamak (*khamak*), žičani instrument koji koriste mistični pevači u Bengalu, i počinje da peva, piše indijska novinarka Prijadaršini Sen u svojoj reportaži (objavljenoj na sajtu https://religionunplugged.com). Ona opisuje dalje ritam koji razbija popodnevnu tišinu oko kolibe, gde se deli čaj u zemljanim šoljama, grubu tkaninu koja se njiše kako pevač kruži svojim kukovima u ritmu muzike, njegov duboki glas, i potom navodi reči pesme: "Možemo da pobedimo koronu, ali nosite maske i perite ruke odmah."

On pripada nomadskoj Baul zajednici, mističnom kultu čiji su pripadnici muslimani sufiji i hindusi višnuisti (*vaišnavisti*). Neko ih naziva i "Božijim trubadurima", koji pevaju pesme o tajnama života, ali i o savremenim problemima.

Pevač iz reportaže je napisao sedam pesama kako bi alarmirao lokalno stanovništvo koje je na mnoge načine pogođeno pandemijom virusa korona. Kada otpeva stihove u kojima poziva na socijalnu distancu, nošenje maski i pranje ruku, podeliće pakete hrane svojim slušaocima koji su na samom rubu egzistencije.

Ovo je jedan od primera širom sveta koji govori o različitim načinima na koje religija može delati solidarno u društvu za vreme krize čije su trajanje i krajnje posledice još neizvesni.

OKVIR ZA ZAJEDNIČKO DELOVANJE

"Mislim da je značajno što su se vodeći hrišćanski lideri svih denominacija zajedno založili za solidarnost i delovanje, i na ekumenskom i na međureligijskom nivou", kaže za "Vreme" Marija-Paz Lopez, izveštač iz Berlina španskog dnevnog lista "La Vangardija" i članica borda direktora Međunarodnog udruženja novinara koji se bave religijom (*International Association of Religion Journalists*, IARJ).

Kao važan korak u zajedničkom odgovoru, Marija-Paz Lopez navodi dokument "Služiti ranjenom svetu u međureligijskoj solidarnosti. Hrišćanski poziv na razmišljanje i delovanje tokom i nakon pandemije kovida-19", koji su krajem avgusta sastavili Svetski savet crkava (u kojem su protestantske, pravoslavne i anglikanske crkve) i Papsko veće za međureligijski dijalog.

Taj dokument ohrabruje crkve i hrišćanske organizacije da budu solidarne, ne samo za vreme pandemije već i u drugim pitanjima važnim za čovečanstvo i planetu. Poziva vernike da razumeju izazove i traže kreativna rešenja, a napisan je na način koji može da bude koristan i drugim religijama, smatra sagovornica "Vremena", dalje ističući da "on pruža okvir onome što su do sada verske zajednice radile spontano, kao čin dobre volje, i daje više ohrabrenja da se teži ka jedinstvu protiv virusa korona na svetskom planu".

U samom uvodu pomenutog dokumenta kaže se: "Moramo da se zapitamo: ko je povređen i koga smo mi povredili i zanemarili? I gde bismo mogli da se iznenadimo videvši hristoliko saosećanje u akciji? Ova priča (o milostivom Samarjaninu) traži od nas da prevaziđemo religijske predrasude i kulturološke pristrasnosti u dvojakom odnosu – ka onome kome služimo i ka onome sa kim služimo, na-

Crtice iz Norveške

"Za mene je bilo veoma važno kako su sve crkve u Norveškoj prošle brzo kroz jednu digitalnu transformaciju ovog proleća", prenosi za "Vreme" svoje utiske iz Norveške Astrid Dalehavg Norhejm, potpredsednica borda direktora IARJ-a i novinarka norveških hrišćanskih novina "Dagen".

"Norveška nije mnogo pogođena pandemijom u odnosu na druge zemlje. Do 12. marta, međutim, sve crkve i džamije su bile zatvorene. To je trajalo nedeljama i postepeno su se otvarale od juna do avgusta", nastavlja ona.

Službe, molitve, muzika, sve je bilo dostupno onlajn. Neke kongregacije su čak imale digitalno pričešće.

"Crkve su pitale ljude da li im je potrebna konkretna pomoć, ali koliko sam ja upoznata (mi imamo socijalnu državu koja, iako ima izvesnih problema, još uvek veoma dobro funkcioniše), nije bilo nekog prevelikog odziva", objašnjava Astrid Dalehavg Norhejm.

Danas, u mnogim crkvama u Norveškoj, vernik mora da se upiše pre nego što će doći u crkvu, kako se ne bi stvarala gužva.

PROTIV ISKLJUČIVOSTI:
Svetski savet crkava i papskog veća za međureligijski dijalog
Foto: Tanjug AP Photo

stojeći da olakšamo patnju, da zacelimo i obnovimo celovitost u pluralnom svetu."

Zatim se pozivaju hrišćani da pomažu svojim komšijama, da nađu načina da svedoče patnju, odnosno da usmere pažnju na one koji pate i na odgovornosti ljudi i struktura koji su za te patnje odgovorni, kao i da izazivaju svaku silu koja teži da ućutka ili isključi glas ranjenih i ranjivih. Navode se i važnost isticanja kulture koja slavi razlike kao Božiji dar i borba protiv svih znakova isključivosti, zatim stvaranja mesta za dijalog, uključivanje i podrška mladima čija energija može biti kontrateža "iskušenju cinizma", restrukturiranje projekata i procesa međureligijske solidarnost, kao i edukacija većeg broja onih u Crkvi, uključujući i laike, da pomažu, neguju i rade sa drugima.

IZVOR SUKOBA I UTEHE

Međunarodno udruženje novinara koji se bave religijom organizovalo je seriju razgovora na temu "Kovid-19 i religija, izvor sukoba i utehe", čiji naslov dobro odslikava situaciju na terenu.

Tema odnosa religije i društva se, sada podstaknuta pandemijom, pokazala kao veoma složena.

S jedne strane, religijska okupljanja su u pojedinim zemljama, najpre azijskim, viđena kao nulte tačke iz kojih se virus u tim zemljama proširio. U mnogim državama pitanje zatvaranja hramova izazvalo je konflikte između verskih zajednica i političara, a potom i društava i verskih zajednica unutar sebe. U onima koje su pod komunističkom vlašću, čuli su se glasovi kako se opet zatvaraju crkve kao onda, a zdravstveni razlozi su se videli u svetlu represije i diskriminacije ("Nikom ne smetaju redovi ispred prodavnice, ali im smeta služba na otvorenom"). Neki nisu poštovali pravila, pa je reč "diskriminacija" odjekivala s druge strane. Oni koji nisu vernici žalili su da su većinske crkve u povlašćenom položaju jer im se gleda kroz prste, onda kada se skoro nikom drugom ne gleda i kada je reč o pitanjima javnog zdravlja koja se tiču svih.

Istovremeno, crkve i verske zajednice širom sveta pokušavaju da budu od pomoći, doniraju novac za zdravstvenu opremu, odlaze kod starih i onih kojima je to potrebno nude hranu i svoje prostorije... Naravno, tu je i duhovna i psihološka komponenta, važna za one koji jesu vernici, u vremenima kriza pogotovo.

PRILIKA ZA SVEDOČENJE

Kada je reč o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, ona, različito od eparhije do eparhija, jeste bila angažovana u određenim humanitarnim aktivnostima. Versko dobrotvorno starateljstvo je bilo veoma aktivno, kao što obično i jeste. Pojedine eparhije su nudile namirnice i snabdevanje namirnicama, donirali su se medicinska oprema i novac za tu opremu, na raspolaganju je bilo i psihološko savetovanje.

Pojedinci iz Crkve su se žalili da niko ne piše o tome šta dobro rade, a da su, opet, stalno kritikovani u medijima, u čemu, makar kada je prvi deo rečenice u pitanju, zaista ima istine.

Deo javnosti, opet, smatra da Crkva nije pomogla, makar ne dovoljno, kao i da prihvatanje miliona koje je država dala za izgradnju Hrama – dok traje kriza i dok se bolnice urušavaju, dok su se zdravstveni radnici dovijali da nabave dovoljno maski, a očekuju se tek veliki ekonomski problemi – nije smelo da se dogodi.

Konačno, Srpska pravoslavna crkva je jedna od članica Svetskog saveta crkava, a samim tim verovatno stoji iza pomenutog dokumenta gde se od hrišćana traži da dignu svoj glas kada god vide patnju i protiv onih struktura moći koje tu patnju uzrokuju, gde se od njih traži da ističu različitost kao vrednost, da inspirišu na otvoren razgovor, kao i da razviju osetljivost da prepoznaju Hristosa tamo gde ga ne bi očekivali.

Nažalost, u vremenima koja stižu sigurno će biti prilike da crkveni vrh pokaže koliko će slediti ove smernice. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Članak je objavljen u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.

Foto: EXIT Photo Team

Exit u borbi za planetu Zemlju

Tamo problemi nikada nisu postojali. Svi ti dani, unazad toliko godina, bili su melem za napaćene duše u zemlji Srbiji, ali i šire. Kao da je jedino bilo važno da provedeš tih par dana u prašini, dimu i blatu, pod otvorenim nebom i udaljenim zvezdama, okružen svakolikom muzikom. Da, to je Exit na Petrovaradinskoj tvrđavi. Međutim, niko nije mogao da predvidi da će ova godina biti apokaliptična, te će svima u globalu proći pod velom iščekivanja totalne propasti. Naravno da niko nije mogao ni da nasluti prošle godine da će se čovečanstvo sukobiti sa nečime što dosad nikada nije iskusilo. Sve je počelo da se otkazuje i pomera za neki daleki period; bioskopske premijere su odložene; koncertne turneje su otkazivane; festivali su prvi put u svojoj istoriji morali da preskoče ovo leto. Svakako da je bilo natezanja do poslednjeg trenutka da li će Exit biti održan ili ne, čekalo se mišljenje Kriznog štaba, razmatrala se situacija iz sekunde u sekund, ali, na kraju, zdrav razum je prelomio. Exit je, prvi put od svog postojanja, morao da zatvori kapije. Niko to nije hteo da kaže, ali svima je nedostajalo to jednogodišnje valjanje po travi. Svima se činilo da će 2020. godina ostati uskraćena za sve te volšebne i vilovite priče koje su na toj novosadskoj tvrđavi kroz urlike i šapate nastajali. Svih tih nadrealnih scena ove godine nije bilo, kao što su patuljci obučeni u zelena odelca, Betmen koji đuska na *Dance areni*, čovek presvučen u kostim banane, momci obučeni u ceo fudbalski tim sa različitim dresovima i sudijom, goli ljudi koji se jure, oni koji su od umora spavali u barama od prevelike iscrpljenosti.

EXIT ZA PLANETU

No, bilo kako bilo, Exit ipak nije potpuno odustao od svoje angažovanosti ove godine, budući da je njegov temelj od izrazito socijalnog značaja za društvo u Srbiji. Naime, festival Exit u partnerstvu sa Svetskim programom za hranu Ujedinjenih nacija (WFP), najvećom humanitarnom organizacijom na svetu koja se bori protiv gladi, uveo je početkom septembra projekat "Life Stream" u novu fazu. Za neupućene, Svetski program za hranu Ujedinjenih nacija (The United Nations World Food Programme) najveća je svetska humanitarna organizacija koja spasava živote u vanrednim situacijama, izgrađuje prosperitet i podržava održivu budućnost za ljude koji se oporavljaju od sukoba, katastrofa i uticaja klimatskih promena. Ova organizacija je samo u 2019. godini pomogla gotovo 100 miliona ljudi u više od 80 zemalja. Svetski program za hranu ne samo da pruža pomoć u hrani zajednicama pogođenim klimatskim katastrofama, već im pomaže da postanu otporniji na ekstremne vremenske uslove. U svetlu trenutne situacije, ovaj program Ujedinjenih nacija uputio je hitan apel za 4,9 milijardi američkih dolara, koji će mu omogućiti da pruži pomoć u hrani za čak 138 miliona ljudi do kraja godine, što bi ujedno bila i najveća akcija u čitavoj istoriji organizacije. Kako se po-

šast virusa širi svetom, pandemija stvara sve veće probleme, posebno među onima koji se nalaze na prvoj liniji klimatskih promena, boreći se sa čestom sušom, olujama i poplavama, koje otežavaju proizvodnju hrane, pogoršavaju glad i guraju ljude dublje u siromaštvo. S obzirom na to da će pandemija dovesti čak 270 miliona ljudi do ekstremne gladi pre kraja 2020. godine, što je povećanje od 80 odsto u odnosu na godinu ranije, posledice će biti najsurovije za one koji su već ranjivi. I zbog svega toga "Life Stream" se fokusira na dva važna motiva delovanja: okončanje gladi i izgradnju otpornosti zajednica naspram klimatskih promena, čije je rešavanje u vreme opasnosti od kovida-19 postalo još hitnije.

"Ova godina bila je teška za sve, ali čak i u ovakvim vremenima moramo pronaći snage da uradimo sve što je u našoj moći kako bismo pomogli onima koji su najranjiviji", istakao je Dušan Kovačević, osnivač i direktor festivala Exit. Ovogodišnji projekat biće samo uvod za mnogo širu saradnju u 2021. godini u kojoj će se obeležiti dva izuzetna jubileja – 60 godina Svetskog programa za hranu i dvadeseta godišnjica festivala Exit, na kojem će nastupiti, ako korona to dozvoli, neki od najvećih izvođača kao što su David Guetta, DJ Snake, Tyga, Eric Prydz i mnogi drugi.

Ipak, umesto da se ostareli kameni blokovi tresu do jutra, prva stanica zajedničkog puta Exit-a i WFP-a je "Life Stream" festivala, održan od 3. do 6. septembra na Petrovaradinskoj tvrđavi, a koji je započeo izuzetno zapaženim panelom "Svesna muzika". Na početku ovog internacionalnog randevua govorili su zvaničnici WFP-a Dejvid Bizli i Exit-a Dušan Kovačević, prošavši kroz niz tema koje predstavljaju kako pojedinačna polja delovanja, tako i njihovu zajedničku agendu.

Bizli je na tom susretu predstavio rad Svetskog programa za hranu i njihovu misiju spasavanja gladnih i životne sredine, kojoj je i sam projekat "Life Stream" posvećen. U poslednje četiri godine, pre ove zlokobne zaraze, broj gladnih ljudi u svetu porastao je sa 80 miliona na 145 miliona, a kao posledica pandemije predviđanje je da će ovaj broj da se uveća na čak 270 miliona ljudi. Bizli je takođe istakao da "sa svom količinom bogatstva na svetu nijedno dete ne bi trebalo da ide u krevet gladno, ali i da svakih 3,6 sekundi neko umre od gladi ili problema izazvanih glađu". "Do velikog porasta u ovim brojevima dovelo je pretežno ljudsko delovanje, konflikti i ratovi, te kada ovom uzroku dodamo još i klimatske promene, jasno je da milioni ljudi pate. Svetski program za hranu ima rešenja, ali je neophodan novac kako bi izašli na teren i pomogli onima koji su ugroženi", jasan je Bizli. Sa druge strane, Kovačević je napomenuo da "je misija Exit-a od samog starta aktivistička". "Imajući u vidu da za samo nekoliko decenija naša planeta može postati nenastanjiva, te da će nam biti potreban vek da rešimo sve aspekte problema koje smo mi kao ljudi kreirali, Exit ima za cilj da upotrebi svoj medijski prostor i privuče pažnju na ono čime se Svetski program za hranu bavi pošto mnogi nisu upućeni u delovanje ove organizacije po pitanju problema gladi ali i klimatskih promena. Ukoliko uspemo da podignemo svest unutar festivalske i muzičke industrije, te iskoristimo medijski prostor da skrenemo pažnju velikog broja ljudi na ovu problematiku, problemi mogu biti brže rešeni", izričit je Kovačević. On je dodao da "'Life Stream' projektom Exit nastoji da postavi dobar primer i podstakne i druge festivale da učestvuju u sličnim projektima jer je razvijena platforma otvorenog tipa, kako bi i druge manifestacije mogle da je koriste i upotrebe sopstveni medijski prostor za podizanje svesti o sličnim problemima". "'Life Stream' će da nastoji da motiviše mlade ljude da naprave promenu i da svako od nas može da doprinese promeni samim osvešćivanjem i deljenjem informacija, a još više doniranjem, volontiranjem i aktivnošću u svojoj zajednici ili odlaskom u ugrožene delove i pružanjem pomoći na terenu", zaključio je Kovačević.

MUZIKA NA STRUJU

Ove godine nije baš bilo urlikanja i valjanja po prašini na *Mainu*, izobličenih lica i halucinacija na *Dance areni*, ubrzanog kreštanja i palacanja jezikom usled delirijuma, izopačenih zvukova na *Urban Bugu*, izbečenih očiju i presrećnog cvokotanja zubima na *AS FM*-u, ili izjavljivanja ljubavi nepoznatim osobama i jutarnjeg rastapanja na *Fusion stageu*. Međutim, nije sve tako sivo. Uživo, nakon panela te večeri, sa te jedinstvene bine smeštene u rovu *MTS Dance arene*, gromoglasne setove na publiku su izručili Charlotte de Witte, Marcel Dettmann, Tijana T, uz jednako uzbudljive Laga i Iliju Đokovića, dok je posebno emotivan bio dodir sa starim svatom ovog festivala – Carlom Coxom. Drugo veče festivala (4. septembra) atmosferu su do erupcije, dabome, doveli Burak Yeter, Ofenbach, Mahmut Orhan, ali i Paul Van Dyk u virtuelnom prisustvu, kao i lokalni elektronski superheroji Divolly & Markward, Lady Lee i Vantiz. Treće večeri tvrđavom su se orili i palili nastupi tehno čarobnjaka. Virtuelno se ukazala pred fanaticima Nine Kraviz, a uživo su rokali Adam Beyer i Ben Klock, kao i Space Motion i Ece Ekren, kojoj je kao gošća u jednoj pesmi nastupila naša Milica Majstorović. Finale je pak bilo prepušteno u sigurne ruke – obožavani Black Coffee virtuelno, a Satori live, DJ Tennis, Marko Nastić, Kristijan Molnar u *back2back* setu sa After Affair i Coeus uživo su dirigovali zemljanim podijumom, a definitivan zenit večeri bio je maestralan set Hot Since 82, kojim su se na idealan način zaokružila četiri dana na tvrđavi. Ipak, za publiku je na raspolaganju bilo samo 250 ulaznica i to za prostor *MTS Dance arene*, koja u normalnim okolnostima prima 25.000 ljudi. Zdravstvene mere bile su još strože od onih koje je propisao Krizni štab, publika je ogradama bila podeljena u zone, na bezbednoj udaljenosti jedne od drugih, a u kojima je u istom trenutku moglo da bude maksimalno 5 ljudi iz iste družine. Prema rečima organizatora, nakon četiri dana na Petrovaradinskoj tvrđavi, Exitov "Life Stream" će izaći pred višemilionski auditorijum širom planete u dva produžena vikenda, od 17. do 20. odnosno od 24. do 27. septembra, kada će se emitovati ekskluzivne premijere svih nastupa. Prvi tizer, set Charlotte de Witte, premijerno je emitovan u subotu 5. septembra, dostigao je više od 600.000 pregleda i snažno odjeknuo u svetskoj muzičkoj industriji, kako zbog jedne od najspektakularnijih produkcija ove godine, tako i činjenice da, dok je većina svetskih festivala ove godine publici ponudila virtuelna izdanja, EXIT je među retkima uspeo da realizuje živi događaj. ¶

NIKOLA KRSTIĆ

Bitef-Prolog 2020.

GLUMCI SU OTI

Dolina jeze

Ove godine smo zbog veoma specifične situacije imali specifičan Bitef to jest Bitef-Prolog koji se odvijao u Bitef teatru i na Skveru Mire Trailović od 12. do 14. septembra

Bitef je više puta u svojoj dugoj istoriji prolazio kroz teške i specifične situacije. Jedan od izvesno najtežih momenata je bio 1992. godine kada su uvedene potpune sankcije Srbiji zbog kojih su sve inostrane trupe otkazale dolazak. Time je praktično dovedeno u pitanje održavanje festivala. Tadašnji umetnički direktor i selektor festivala Jovan Ćirilov situaciju je razrešio tako što je pozvao KPGT (čija estetika je bila najbliža Bitefu), koji je tada bio u Narodnom pozorištu Subotica, da izvede seriju svojih predstava. Srpsko pozorište je od toga imalo naročit benefit – našoj javnosti je predstavljen tada mlad reditelj Andraš Urban. Sledeće kritične godine bile su 1999. godina kada se Bitef održavao nakon bombardovanja i 2000. godina kada se festival dešavao u osvit petooktobarskih promena. U tim teškim vremenima za celu zemlju i sam festival, Bitef je (po)rodio svoje čedo, Bitef polifoniju, koja već dve decenije pravi most između novih svetskih pozorišnih tendencija, nezavisne pozorišne scene i školske populacije – budućih pozorišnika i publike. Ova sadašnja situacija je, sa pozorišnog stanovišta, posebno teška jer ne samo da je otežan dolazak inostranih trupa, nego su prvi put u istoriji festivala i sami gledaoci (usled mera predostrožnosti protiv širenja zaraze) sprečeni da dođu u onom broju u kome bi inače došli. Uslov za održavanje festivala bilo je dosledno poštovanje mera koje je propisao Krizni štab. Mere prevencije primenjene tokom festivala bile su temeljnije nego one u prevozu ili supermarketu, čak i u nekim domovima zdravlja. Na ulazu je publici merena temperatura, zatim je očitavana elektronska karta, svi bi prošli kroz dezobarijeru, razvodnice bi im isprskale ruke dezinfekcionim sredstvima i tek tada bi publika sa maskama na licima ušla u salu u kojoj je čoveka od čoveka delilo dva metra. Takođe, jedino na Bitefu sam videla da čak i na događanjima na otvorenom (Skver Mire Trailović) svi nose maske i striktno se poštuje distanca. Dakle, Krizni štab bi ovim izdanjem festivala Bitef mogao da bude zadovoljan. A šta je sa Bitefovom publikom?

Bitef-Prolog izveden je u krajnje svedenom obliku – trajao je tri dana i prikazane su dve "predstave" malog formata. Od pratećih programa bilo je više okruglih stolova i tribina i jedno mini izdanje Bitef polifonije. Sve ovo zajedno s pravom je nazvano Bitef-Prolog to jest uvod

ŠLI, SIRE

Biti Arijela

Foto: Matilda Olmi

u "duplo" izdanje Bitefa naredne godine. A po čemu ćemo pamtiti Bitef-Prolog? Glavni program Bitef-Prologa se sastojao od dva scenska događanja: *Dolina jeze* u produkciji Minhener Kameršpile (Minhen) i Rimini protokol (Berlin) iz Nemačke i *Biti Arijela F* Kompanije Simon Sen (Ženeva) iz Švajcarske. Ono što je zajedničko ovim projektima je da nema glumaca – u *Dolini jeze* umesto glumca imali smo robota, a u *Biti Arijela F.* gledali smo susret umetnika i virtuelnog tela. Da bismo razumeli ovakav koncept festivala, dobro bi bilo vratiti se dva koraka unazad – na izdanje festivala od pre dve godine koje se odvijalo pod nazivom "Svet bez ljudi". Jedan od glavnih tokova festivala bile su predstave, odnosno performansi i instalacije u kojima nije bilo glumaca. Ovo je izazvalo žučnu (Bitefa sasvim dostojnu) polemiku o tome da li je pozorište bez glumca i dalje pozorište i šta je minimum minimuma da bi jedan događaj bio pozorišni čin. Tada smo zaključili da pozorišta nema bez gledalaca. Pandemija je postavila novi izazov: može li pozorište da preživi bez gledalaca?

O ROBOTIMA I LJUDIMA

Dolina jeze je projekat čiji koncept, tekst i režiju je osmislio Štefan Kegi (Rimini protokol) na osnovu istinite životne priče pisca Tomasa Melea, koji se bori sa bipolarnim poremećajem. Bipolarni poremećaj karakteriše nepredvidljivo smenjivanje maničnih i depresivnih faza, što sve zajedno mnogo otežava život bolesnika i njegovih najbližih. O sopstvenom iskustvu borbe sa ovom teškom boleću Tomas Mele je pisao, a njegova literatura je naišla na pozitivan odjek u javnosti. Nepredvidivi tok bolesti ovog pisca sprečava da putuje, drži predavanja i prezentuje svoj rad. Štefan Kegi je uz njegov pristanak i saradnju osmislio eksperiment – napravljen je humanoidni robot koji liči na Melea i snimljen je Meleov glas. Tako robot može da putuje po svetu i predstavlja pisca. U *Dolini jeze* paralelno pratimo robota koji oponašajući piščeve pokrete govori o Meleovom radu i samog Melea koji prati nastanak robota. Na video-materijalu se pojavljuje sam Mele koji učestvuje u izradi robota kao model, govori o svojim utiscima o tom procesu, susreće se sa ljudima kojima savremena tehnologija omogućava da prevaziđu fizičke nedostatke (npr. gubitak sluha ili donjih ekstremiteta), razgovara sa inženjerom koji pravi robote o perspektivama razvoja robotike i mogućnosti stvaranja veštačke inteligencije, istražuju tragičnu životnu priču Alana Tjuringa, izumitelja računara... Mele sa videa ulazi u svojevrsnu interakciju sa robotom Meleom. Njih dvojica, virtuelni Mele i robot-Mele, postavljaju niz veoma intrigantnih i provokativnih pitanja: kakav je odnos čoveka i mašine? Da li možemo da saosećamo sa robotom? Da li robot može da ima emocije ili može samo da ponavlja mimiku i gestove koje mi "čitamo" kao emocije? Da li čovek koji umesto prirodnih čula ima kompjuterski generisana čula ili veštačke udove može biti superioran u odnosu na "običnog" čoveka? Da li će robot ikada »

moći sasvim da zameni čoveka? Ova pitanja iz domena posthumanističke filozofije zapljuskuju nas tokom predstave-predavanja i navode da zaboravimo dva osnovna pitanja: da li robot može biti glumac i da li je *Dolina jeze* pozorišna predstava? Ako se vratimo na zaključke iznete u vezi sa Bitefom od pre dve godine, možemo da utvrdimo da *Dolina jeze* jeste pozorište zato što imamo publiku (istina, malobrojnu sastavljenu od izolovanih pojedinaca skrivenih u mraku). U jednom trenutku publici se robot obratio i postavio pitanje o tome da li ona (publika) može biti sigurna da je to što živi stvarnost i da li čovek ima više slobodne volje nego robot. Robotu niko nije odgovorio. Štefan Kegi verovatno nije ni predvideo da bi iko mogao odgovoriti robotu. Ipak, bio je to trenutak kada je svako od nas u publici postavio sebi pitanje o smislu sopstvene egzistencije. Takvih momenata bilo je još više u prethodnim predstavama Rimini protokola (*Zaostavština, komadi bez ljudi*, Bitef 2018 i *Rimout Beograd*, Bitef 2019). Štefan Kegi ume da kreira situaciju koja je istovremeno provokativna, uzbudljiva, neobična, podsticajna, ali ne i neprijatna, to jest dovoljno prijatna da publika ostane do kraja događanja/predstave/performansa/socijalnog eksperimenta. Tako je bilo i ovog puta.

Ova sadašnja situacija je, sa pozorišnog stanovišta, posebno teška jer ne samo da je otežan dolazak inostranih trupa, nego su prvi put u istoriji festivala i sami gledaoci sprečeni da dođu u onom broju u kome bi inače došli

ČOVEK I VIRTUELNO TELO

U predavanju-predstavi-performansu *Biti Arijela F.* izvođač i autor Simon Sen priča svoju neobičnu, čak bizarnu priču. Jednoga dana rešio je da napravi eksperiment u kome bi sebi podario novo, virtuelno telo. Na internetu je našao sajt na kome se "podaju" 3D slike stvarnih ljudi. Ko god želi može da kupi 3D sliku anonimne osobe i da to virtuelno telo koristi za bilo šta osim pornografije. Tako ulazimo u svet društvenih mreža. Simon traga za pravim telom i zaključuje da mu najviše odgovara telo nepoznate žene. Iskustvo posedovanja virtuelnog tela žene mu se dopada. On odlučuje da upozna stvarnu osobu koja je "prodala" svoje virtuelno telo. Kroz ovu predstavu-predavanje pravimo pun krug – od realne osobe, preko anonimnog virtuelnog tela i virtuelnog identiteta stvarne osobe do stvarnog tela. Predstava-predavanje je zaista zabavna jer prezentuje mogućnosti uklapanja stvarnih pokreta u virtuelni svet. Međutim, ostaje neprijatan osećaj, to jest saznanje, da na društvenim mrežama naše fotografije mogu biti (zlo)upotrebljene, ali i uteha da makar u virtuelnom svetu naše telo može živeti večno. Da bi nas dodatno uverio u svoju priču, Simon Sen preko video-poziva uključuje devojku u predstavu i nudi nam da razgovaramo sa njom. Kao i u slučaju prethodnog predavanja-predstave i ovde možemo govoriti o svojevrsnom socijalnom eksperimentu. Naime, u *Dolini jeze* publika nije našla za shodno da odgovori na pitanje robota, ali kada se u *Biti Arijela F.* pojavila stvarna osoba na video-pozivu, odmah se javilo nekoliko ljudi koji su bili spremni da razgovaraju sa njom. Situacija je višestruko zanimljiva. S jedne strane, postavlja se pitanje zašto pristajemo da pričamo sa stvarnom osobom na video-pozivu, ali ne i sa robotom koji tu pred nama predstavlja stvarnu osobu. S druge strane, otkud znamo da je osoba sa video-poziva stvarno ta osoba, a ne glumica koja glumi Arijelu F? I treće, šta naše pitanje govori o nama? Publika je želela da zna zašto je devojka svoje virtuelno telo "prodala" za tako malo para. Šta vi mislite o tom pitanju? Da li prodaja sopstvenog (makar i virtuelnog) tela može biti u redu ako je cena dobra?

ERIKA FIŠER-LIHTE ILI NEOČEKIVANI PREOKRET

Tokom Bitef-Prologa organizovano je više okruglih stolova i diskusija koje su se ticale društva, pojedinca, kulture i pozorišta u novonastaloj situaciji. Tu je bilo dosta kvalitetnog društvenog dešavanja među živim ljudima na otvorenom, što je bio dobar kontrast atmosferi usamljenog susreta sa robotima i virtuelnim telima na sceni Bitef teatra. Na tim razgovorima pojavilo se više zanimljivih tema i ideja, ali je neočekivani, gotovo dramski, zaokret nastao u razgovoru sa Erikom Fišer Lihte na samom kraju Bitef-Prologa. Erika Fišer-Lihte je bila virtuelno prisutna, a sa njom je razgovarao njen veliki poštovalac, umetnički direktor i selektor Bitefa Ivan Medenica. S obzirom da je ona već gledala *Dolinu jeze,* Medenica je hteo sa njom da razgovara o daljim perspektivama razvoja pozorišta imajući u vidu ovaj rad Štefana Kegija. Međutim, čuvena teatrološkinja je rekla da te vrste eksperimenta pomeraju granice umetnosti, ali da za nju to nije pozorište – pozorište je isključivo susret čoveka-glumca sa čovekom-gledaocem te da pozorište nikada nije bilo i nikada neće biti nešto drugo. Time je ona *de facto* dala za pravo selektorovim kritičarima o kojima smo pisali na početku teksta. Međutim, svako ko zna bilo šta o pozorištu zna da je u njemu potpuno irelevantno ko je bio u pravu, a ko "u krivu" pre dve godine. Važno je šta je sada i šta će biti sutra. Sada je pred nama pokušaj nove pozorišne normalnosti u uslovima koji su za naše pozorište teži nego najteže godine hiperinflacije. U budućnosti, nadamo se, čeka nas i novo, duplo izdanje Bitefa koje bi moralo ovom i ovakvom, po svojoj tradiciji pretežno dramskom pozorištu, da da novi podsticaj, inspiraciju, vetar u leđa... možda neko novo tumačenje klasike, ili neki novi, nepoznati komad koji na neočekivan način otvara pitanja savremenog čoveka. U svakom slučaju, neke stvarne glumce koji će nam pokazati dokle je ova umetnost stigla u svetu... Treba biti optimista i biti čvrsto uveren da će evropsko pozorište prevazići i ovu krizu. Restrikcije i zabrane mogu biti ne samo teret već i podsticaj za razvoj novih pozorišnih stilova. Tako je u razgovoru tvrdila istoričarka pozorišta i teatrolog Erika Fišer Lihte. Treba joj verovati jer ona odlično poznaje istoriju evropske drame i pozorišta. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Ostaviti ravnodušnost drugima

Harvudovi junaci su čvrsto vezani za svoje privatne svetove, strasti i namere, profesije i fascinacije, oni vole i pate, uzdižu se i stradaju, ali se njihovi životi, uključujući privatnu dimenziju tih života, ne mogu razumeti izvan dramatičnih istorijskih, političkih i društvenih događaja i tokova minulog veka

BUDVA 2000: Dodela nagrade Ronaldu Harvudu (desno). Foto: privatna arhiva autora

Ronald Harvud je jedan od poslednjih pisaca generacije koja je verovala da književnost nije samo pitanje ovakve ili onakve književne karijere, nego, pre svega, možda i najmoćniji način da se razume vlastiti svet i da se taj svet kritički preispita. Otuda je Harvud verovao da književnost mora da ima neposredan kontakt sa stvarnim svetom, a njegove drame na scenu iznose neke od najvažnijih istorijskih pitanja i neke od najvećih moralnih lomova 20. veka.

Sejs Notebom, još jedan od pripadnika te generacije, pisao je u romanu *Izgubljeni raj* kako je književnost danas postala "samo stvar karijere". Odustala od velikih razloga i kategoričkih imperativa, od misije koja joj je nekada po inerciji pridavana, književnost se profesionalizovala u smislu da se njome bave mnogi i da je ona tek jedno od mnogih mogućih zanimanja, ali bez ikakvih naročitih svojstava, obavezujućih poziva ili posebne uloge. Takvo viđenje književnosti nije zadovoljavalo Harvuda. Književnost je kod njega, kao i kod mnogih značajnih dramskih pisaca modernih vremena, mogla da bude profesionalizovana samo u ravni tehničkog ovladavanja umetničkim postupcima ili pitanjima dramaturgije i kompozicije, dok je po svemu ostalom ona oličavala način da se, u intenzivnom dijalogu s ljudima i događajima svog doba, razmatraju, ako već ne i razrešavaju stvarne i simbolički važne dileme i situacije.

Književnost mora da nam kaže nešto važno, a mi u tom "čeonom sudaru" sa činjenicama stvarnosti postajemo utoliko saučesnici i sagovornici, zainteresovani za svoj svet i za odsudna i neuralgična pitanja u njemu. Harvud je i od druge svoje velike strasti i poziva, pozorišta, na sličan način kao i od književnosti, ako su te dve umetnosti kod ovog pisca uopšte bile razdvojene, napravio instrument za razumevanje sudbinskih okolnosti modernog doba.

Polazeći od pretpostavke da književnost jeste glas u svom vremenu da bi uopšte mogla da bude glas u bilo kom drugom vremenu, Harvud je istovremeno ispovedao snažno uverenje da sam pisac u svom vremenu mora da bude nedvosmisleni zastupnik kritičkog mišljenja. To uverenje odvelo ga je u Međunarodni PEN, ali je, bez ikakvog ostatka, njegovu književnost proželo kritičkim mišljenjem nesmirenog i nepomirenog savremenika.

Rođen u Južnoj Africi kao Ronald Horvic, postao je Ronald Harvud i britanski ser. Započeo je kao glumac, a postao slavni dramski pisac, istoričar pozorišta, filmski scenarista i »

oskarovac. Kao jedan od najvažnijih predsednika Međunarodnog PEN centra poslednjih decenija, devedesetih godina bio je istinski prijatelj Srpskog PEN centra, tražeći razumevanje i podršku za srpske kolege koje je u dnevniku vođenom u januaru 1994, kada je posetio Beograd i Zagreb, ovako doživeo: "Okružen sam srednjoevropskim intelektualcima, dobro obaveštenim, kultivisanim, ali ipak imam utisak zatomljene nesreće, neizrečene, ali opipljive strepnje." Prisutnom u srpskoj kulturi, Harvudu su na srpskom jeziku izvođene drame, a većina njih je objavljena u posebnim knjigama ili piščevim izabranim delima. Objavljen mu je i roman *Dom*, kao i briljantno napisana *Istorija pozorišta*. Harvudu je 2000. godine u Budvi dodeljena Međunarodna književna nagrada "Stefan Mitrov Ljubiša", a od 2003. bio je inostrani član SANU.

Ostavljajući ravnodušnost drugima, kojih je uvek bilo više nego što je neophodno u stvarnom svetu, pa je to postala i tema njegove literature, Harvud se okrenuo velikim temama 20. veka jer je znao da se u svetlosti tih velikih tema razrešavaju i male drame ljudskih života. Njegovi junaci su čvrsto vezani za svoje privatne svetove, strasti i namere, profesije i fascinacije, oni vole i pate, uzdižu se i stradaju, ali se njihovi životi, uključujući privatnu dimenziju tih života, ne mogu razumeti izvan dramatičnih istorijskih, političkih i društvenih događaja i tokova minulog veka.

Na pozadini tih događaja i tokova odigravaju se lomovi u ljudskim sudbinama. Bačeni u egzistenciju opsednutu istorijom i politikom, Harvudovi junaci doživljavaju teška iskušenja i poraze, bivaju satrti ili pretvoreni u slepo i bezumno oruđe istorijskih sila. Ali, ništa manje često bivaju i suočeni s moralnim dramama prvog reda upravo zato što je istorija njihovog veka postala istorija samog njihovog života. Oni se preispituju zbog svega što su u svom vremenu učinili, ali i zbog svega što su u istom tom dosuđenom vremenu propustili da učine. I jedno i drugo s naročitom snagom učestvuje u njihovoj moralnoj drami i u oblikovanju njihove ljudske sudbine.

Tako Harvudov roman *Dom*, ta velika saga pisana u dijalogu s Tolstojem, govori o sudbini porodice koju istorijski lomovi i revolucija u carskoj Rusiji nemilosno razmeštaju po celom svetu. Istorija privatnog života očas se pod udarcima spoljnih, velikih sila pretvara u istoriju patnje izazvane epohalnim okolnostima, dok se mala, pojedinačna iskustva nižu u beskrajnu priču epohe. Odvojeni jednom od Rusije i od svog naviknutog porodičnog života, junaci *Doma* traže svoje mesto po svetu, ne uspevajući, zapravo, da se vrate na početnu tačku, a gotovo nikada ni da se uzglobe u zadatom svetu. Jednom rasut, privatni život ostaje trajno obeležen stečenim istorijskim iskustvom.

Stvarnost u *Garderoberu* rascepljena je između pripreme predstave Šekspirovog *Kralja Lira* u jednom provincijskom pozorištu i bombardovanja engleskih gradova na početku Drugog svetskog rata. Zaoštravajući pitanje granice između umetnosti i stvarnosti, pozorišne obnove klasike i oživljene ratne drame, Harvudov *Garderober* u izvođenju ili otkazivanju predstave istražuje smisao pozorišta u graničnom času istorije.

Vilhelm Furtvengler, vrhunski dirigent u doba nacizma i junak drame *Na čijoj strani*, otvara svojom ljudskom i umetničkom sudbinom pitanje odnosa morala i umetnosti. Za razliku od drugih koji su bili progonjeni ili uništeni, Furtvengler je bio saputnik nacizma, u svakom slučaju nije bio njegov otvoreni protivnik. Mada će ga posleratni sud za denacifikaciju osloboditi odgovornosti, Furtvenglerova drama time nije okončana, niti je njegova umetnost oslobođena od balasta umetnikove biografije. Moralni sud o Furtvengleru zavisiće od izabrane tačke gledišta, njegova umetnost od interpretacije njegove građanske uloge. Na sličan način trajno nerazrešen ostaje i raskol u drami *Majstor*, u kojoj Roman Kozačenko, obični, dobri čovek iz susedstva biva prepoznat kao ratni zločinac iz Drugog svetskog rata. U engleskoj provinciji svi ga znaju kao neupadljivog i dragog suseda sve dok policija ne pokrene istragu zbog zločina iz doba nacističke vladavine u Ukrajini. Prošlost dugo traje i u istoriji koja neprestano oživljava obični ljudi bivaju čas žrtve, čas puki izraz "banalnosti zla". Bernard Šo u julu 1931. godine odlazi u posetu Staljinovom Sovjetskom Savezu da izbliza vidi ostvarenje jedne utopije. To je velika tema drame *Sveti Josif*, u kojoj se u prvi plan izvodi pitanje porekla vere u ideologiju. Od ishoda tog pitanja zavisi odnos umetnosti i angažmana, utopije u koju umetnik veruje i stvarnosti kojoj bi trebalo da svedoči. Sam Šo, uprkos velikim zahtevima humanizma koji ga pokreću, neće od Staljina tražiti milost za njegove žrtve.

Dok je drama *Na ravne časti* posvećena ljudskoj sebičnosti i prestanku komunikacije (ljudi bi imali šta da kažu jedni drugima kada bi samo umeli da razgovaraju), usled čega se otvaraju svakodnevna praznina i mnoštveni nesporazumi, drama *Kvartet* oslikava nemoć ostarelih ljudi iza kojih su ostali bivše javne uloge i svetlosti pozornice, dok ih prati svest o privatnoj i profesionalnoj neostvarenosti, kao i nemoć da se pri samom kraju suoče sa sopstvenim životom takvim kakav on jeste ili da se on u nečemu promeni. "Umetnost nije ništa ako u vama ne izaziva osećanja", ponavljaju junaci u *Kvartetu*, potcrtavajući slom života bez istinskih osećanja i bez preostalih uverenja.

O takvoj umetnosti koja je potrebna i društvu kao celini i pojedinačnim ljudima, čak i kada oni odbacuju ili previđaju ovu potrebu, Harvud istrajno govori i u *Istoriji pozorišta* kao sumi svojih pozorišnih iskustava i sumi poznavanja pozorišta. "Pozorište je jedan od najgenioznijih čovekovih kompromisa sa samim sobom", naglašava Harvud uviđajući u pozorištu "gotovo neverovatnu snagu da otelotvori probleme koji su fundamentalni za postojanje, ali koji često prkose rešenju." Od antičkih početaka do najnovijih brodvejskih i postbrodvejskih transformacija, Harvud zapaža neprekinutu nit u istoriji pozorišta: "Pozorište je postalo medij u kome su napetosti života bile predstavljene bez ograda – čovek protiv bogova, protiv sudbine, protiv prošlosti, i, naravno, protiv samog sebe. To je bio oblik koji je nastao iz praktične potrebe: umetnost drame morala je da ispuni i proširi funkciju koju je obred imao u prošlosti, izvodeći proces uz čiju je pomoć čovek, taj tragični junak, bio uvučen u novu shemu stvarnosti, da preispita sopstvenu ulogu."

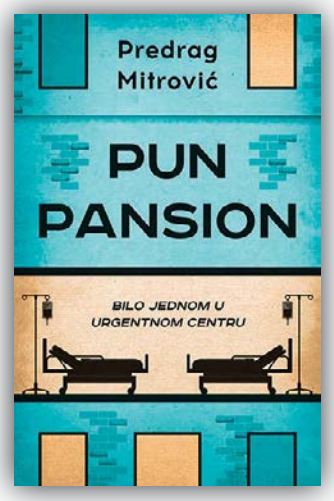
Ta nikada jednostavna sopstvena uloga u istoriji i nikada podrazumevana sopstvena uloga u svakodnevici ostaju nasleđe Harvudove literature i Harvudovog pozorišta. ¶

GOJKO BOŽOVIĆ

Noćna strana srca

Predrag Mitrović, *Pun pansion. Bilo jednom u Urgentnom centru*, Laguna, Beograd 2020.

Treperenje srca iz naslova ovoga teksta nije ljubavne prirode, nego je posledica obustavljenog dotoka krvi u srce. Pošto nema više šta da pumpa i ispumpava – pošto je *prazno* – srce više ne kuca i sada samo podrhtava. A onda stane. U medicinskom žargonu treperenje srca zove se *fibrilacija*, a kada dođe do toga, ovaj se čudni mišić budi iz opasnog dremeža brutalnim udarcima pesnicom u grudi ili strujnim udarom (*defibrilacija*). S tim u vezi, scena je sledeća: u sali za kateterizaciju srca Urgentnog centra Kliničkog centra Srbije, kardiolog doktor Predrag Mitrović (koji se zove isto kao i pisac romana *Pun pansion*), zajedno sa svojim kolegom doktorom Vladom Vukčevićem (koji se zove isto kao vrhunski kardiolog sa Urgentnog centra), pokušava da održi u životu izvesnog Dragana Sikiricu, kome srce često počinje da treperi. Kad god mu srce zaigra, pacijent se onesvesti i počinje da sanja, a doktor Mitrović ga u život vraća strujnim udarima. Problem je, međutim, što Sikirica ne zna šta mu se dogodilo i ne zna gde se nalazi, te kad god je pri svesti, odbija da se uključi u realnost. Umesto da miruje i pusti doktore da mu urade kateterizaciju – dakle, da "produvaju" krvne sudove i ugrade mu stentove, čime bi obezbedio dotok krvi u srce, te bi ono prestalo da radi na prazno i ponovo počelo da kuca, da se grči – Sikirica se otima i hoće da ide kući, ali kad god krene, srce mu zaigra i on se onesvesti. Potom ponovo sledi strujni udar. Situacija je, dakle, dramatična, čovek je u životnoj opasnosti – više je s one nego s ove strane – opis je precizan, a čitalac urla od smeha. Šta, dakle, nije u redu? Zapravo je sve u redu (osim kod doktorovih pacijenata), jer Predrag Mitrović, pripovedač, onaj koji za sebe tvrdi da je, u stvari, roker, a medicina mu dođe kao hobi, taj Predrag Mitrović odličan je pisac, a odličnim se naziva onaj pisac koji, što bi rekao Aristotel, poznaje meru. Dok se smenjuju scene koje bi nas, u takozvanoj stvarnosti, ostavile bez spokoja i bez sna, mi se odvaljujemo od smeha jer ovaj roman izraz je duboko proživljenog iskustva i spisateljskog talenta što dobro složenim rečenicama – tom merom unutar mere – zahvata to iskustvo i, dok je još toplo (kao srce), dok još pulsira (kao srce), baci nam se u lice. Ume smeh da nam zastane u grlu, pa moramo da ga progutamo, ali ko god ne shvata da smrt i smeh nisu na suprotnim stranama (životnog) spektra, nego da, smešani poput plave i žute, daju novu boju takozvanom životu, taj neka ne uzima ovu knjigu u ruke.

Neveliki roman Predraga Mitrovića nije složene strukture: najveći deo pripovedanja dolazi nam iz perspektive lekara-pripovedača i opisuje, iz sata u sat, noćna dežurstva na tri različita odeljenja u Urgentnom centru: noć u prijemnoj ambulanti, noć u sali za kateterizaciju i noć u koronarnoj jedinici. Ako pribegnemo poređenju, mogli bismo reći da je reč o kružnoj strukturi nalik Danteovim krugovima pakla: čekaonica je nešto poput čistilišta, a ambulanta, prvi krug pakla, mesto na kojem se obavlja odabir slučajeva (trijaža). Ima tu svega i svačega, od umišljenih bolesnika, preko onih koji su na pogrešnom mestu (dakle, imaju šansu da odu i u raj), kriminalaca, nasilnika i policajaca, mentalnih bolesnika, do ozbiljnih slučajeva. U paklenom tempu smenjuju se najrazličitiji slučajevi i najsumanutija ponašanja, dobijamo opis srušenog zdravstvenog sistema koji se održava samo zahvaljujući grupi posvećenih lekara-manijaka, ne zna se koja epizoda je smešnija od one druge (pri čemu ništa nije smešno), a da, u osnovi, ako već imamo nesreću da živimo na ovom mestu i ako smo bili dovoljno nesrećni da prođemo kroz Urgentni centar kao pacijenti ili kao pratioci, savršeno dobro znamo o čemu Mitrović piše. Setićemo se, naravno, da nam tada ništa nije bilo smešno. U drugom krugu pakla, u sali za kateterizaciju, pripovedni se postupak menja utoliko što se sada borba dvojice lekara, medicinskih sestara i medicinske braće, prepliće sa snovima i sećanjima čoveka čije srce otkazuje poslušnost. Koronarna jedinica, međutim, u koju se dovoze ljudi kojima život visi o koncu, samo je srce pakla. Tu se susrećemo s likovima koji buncaju, koji pričaju viceve, koji se bune, koji fantaziraju, koji se plaše ili se igraju junaka, koji psuju i prete, i koji, pred očima drugih pacijenata, uprkos žestokoj borbi medicinskog osoblja, umiru. Borbu za život ljudi nazvaće pripovedač Mitrović stavljanjem noge u vrata koja vode na drugu stranu. Ako uspe da nogu smesti tako da se vrata ne zatvore – uspeo je. Ali može i da ne uspe.

Postoji još jedan tok ovog neobičnog (i, ponovimo: odličnog) romana koji bi, budući da tekst gazi začudnim tempom, mogao da nam promakne. Dok je pripovedač *u sebi* neretko grub, gotovo uvek ironičan, na neki način odmaknut od onoga što se *stvarno* događa – jer, kako drugačije opstati u onome što bi nas civile izulo iz cipela posle dva minuta? – ono što pripovedač izgovara potpuno je drugog registra: ljubazan je i smiren koliko to može biti. Sve dok ne popizdi. Ali i tada je precizan. Da, ume da prsne. Da, ume da odvrati pacijentu. Da, ume da bude grub. Ali ni tada, čak ni tada, čak ni kada se susreće sa neizlečivim kretenima i kretenkama (u mentalnom, ne fiziološkom smislu), neće izaći iz svoje uloge. Nije, međutim, ovde reč o tome da ima svakakvih lekara: nesavesnih, beskrupuloznih, glupih, nekompetentnih. Lekarska se populacija, utoliko, ne razlikuje od nelekarskog življa. Ovde je reč o nekim lekarima, nekim medicinskim sestrama i nekoj medicinskoj braći, kojima, koliko god to zvučalo neverovatno, reči onog starog Grka, Hipokrata, i dalje nešto znače. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Pesme smiraja

Bill Callahan spada u najbolje čuvane tajne svetske muzičke scene – reč je o kantautoru čija jedinstvena, svedena umetnost doseže nivo najvećih istorijskih imena, oduševljavajući posvećenu publiku već četvrt veka

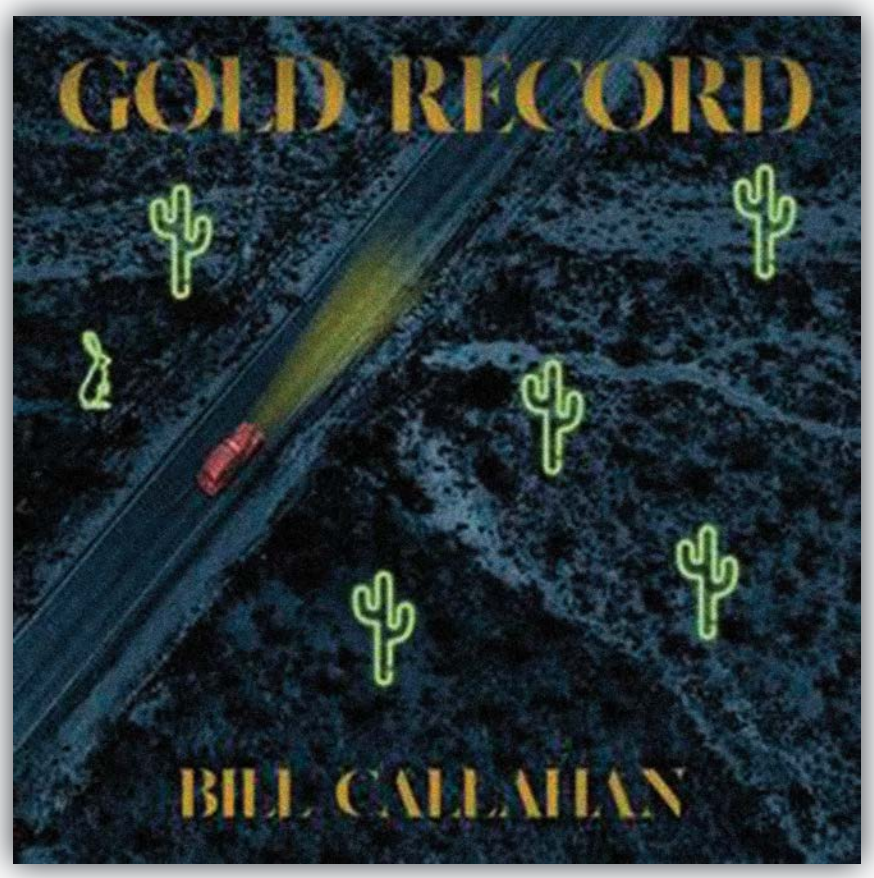
Dugi niz godina, još od njegove originalne grupe Smog, kad god bi se pomenulo ime Billa Callahana (r. 1966) u nekom razgovoru o muzici, naročito onoj alternativnoj, svaka diskusija bi prestajala uz mahanje ruke i prateći komentar tipa "nije normalno koliko je dobar" – jer je on aklamacijom prihvaćen kao ključni kantautor postmoderne estetike, znala to šira javnost ili ne. Ukoliko mislite da je prethodna tvrdnja prejaka, trebalo bi da preslušate njegova pretposlednja izdanja: *Sometimes I Wish We Were an Eagle* (2009), *Apocalypse* (2011), te *Dream River* (2013), gde ćete upoznati jedan nezaboravan, stoički nepromenljiv bariton, praćen minimalističkim sviranjem, bez pevljivih refrena koji bi remetili naraciju o večnoj ljudskoj krhkosti. Te spore, ali gigantske poteze zvučnom četkicom teško da ćete potom ikad zaboraviti, posebno ukoliko volite da svoju muziku slušate sami ili u društvu voljene osobe. Jer, za Billa – svet naseljavaju maksimalno dva bića.

Pomenute ploče predstavljaju nove domete ne samo u njegovoj karijeri, već i u celokupnoj umetnosti rok muzike – autorov ogoljeni ton totalnog ispovedanja, koji je sam patentirao, istovremeno ironično i dirljivo samoposmatranje, karakteristična metaduhovitost u kojoj nalazi mesta za razne citate poreklom iz poznatih hitova, filmova i televizije – doprineli su neizbežnom osećaju da nam se niko do sad nije obraćao kao on. Usledila je pauza od šest godina tokom koje se venčao, skrasio u zajedničkoj kući u Ostinu, Teksas, i dobio sina, iz čega je proizašlo jedno drugačije čitanje emotivnih tokova u kojima pliva ovaj svet, razlupan kao igračka – a pre svega otkriće da ga mogu naseljavati čak i tri osobe... Prošlogodišnji dupli album sa preko sat vremena muzike, pod imenom *Shepherd in a Sheepskin Vest*, prekinuo je ovaj odmor od sebe, donoseći zato još jedan zaokret – ne toliko stilski, koliko u novonađenoj toplini govora. Callahan je ovde otkrio onaj sledeći nivo empatije, doživevši pozni autorski vrhunac, kao i uvek sapatnički nadnesen nad sudbinom malog čoveka u slivniku ovih ili bilo kojih drugih vremena.

Upravo objavljen novi album *Gold Record* još je neposredniji i intimniji, ako je to uopšte moguće, i baš zbog toga njegov najkomunikativniji do sad, nudeći odličnu početnu tačku za upoznavanje našeg heroja. Možda je razlog za to jedinstven način nastanka: umesto studioznog snimanja, ovaj put smo bili svedoci pravljenja pesama na putu, i njihovog brzog beleženja, onako kako bi nastupila inspiracija – one su nam potom sistematski otkrivane na internetu od juna meseca ove godine, svake nedelje po jedna, da bi se na kraju pojavilo kompletno ostvarenje sa 10 kompozicija. Neko drugi ne bi uspeo da iznese ovakav *ad hoc* postupak, te bi mu promakla poneka numera nedovoljnog kvaliteta, ali ne i Bill Callahan, ovde očigledno u životnoj formi – mada smo svesni da ništa nije produkcijski ispolirano, sve i dalje zvuči savršeno ujednačeno u svojoj iskidanoj neposrednosti što beleži život dok protiče, a titrava atmosfera uhvaćenog trenutka ostaje ista od početka do kraja.

Callahanovi albumi inače se slušaju kao knjige i čitaju kao ploče: ukoliko su ranije pomenuta izdanja bila napisana kao romani, *Gold Record* funkcioniše poput zbirke kratkih priča. Za razliku od poetskih promišljanja opštih životnih tokova po kojima je poznat, ovaj put se fokusira na portrete ljudi – uzmimo samo način na koji je otvorio prvu pesmu, *Pigeons*: "Hello, I'm Johnny Cash", i posle ove duhovitosti što nam otkriva jedan neosporni Billov uticaj, ide duga storija o šoferu bele limuzine za mladence, i njegovoj stalnoj avanturi davanja saveta u kojoj im blagonaklono kaže – "Dok se muvate, vidite samo jedno drugo, a mi ostali možemo da idemo đavola / ali kad se venčate, venčani ste za ceo široki svet / bogate, siromašne, zdrave i bolesne / one strejt i one gej, kao i ljude koji nam govore kako 'te izraze danas više ne upotrebljavamo' / so i zemlju"... no, to nije kraj, jer se stihovi završavaju poznatim citatom "Sincerely,

To je pravi Callahan, istovremeno nepretenciozni poznavalac ljudske duše i simbolike pop kulture. Samilost sa kojom se identifikuje sa svakim pojedincem, čini *Gold Record* vrlo posebnom pločom njegovog opusa

L Cohen", koji ne samo da nam obelodanjuje još jedan Billov očigledan *role-model*, nego sa neodoljivim humorom smešta i pomenutog vozača i njega samog u predele klimavih pesničkih aspiracija.

To je pravi Callahan, istovremeno nepretenciozni poznavalac ljudske duše i simbolike pop kulture. Samilost sa kojom se identifikuje sa svakim pojedincem, čini *Gold Record* vrlo posebnom pločom njegovog opusa – u po svemu specijalnom trenutku, pod imenom *The Mackenzies*, pripoveda nam o druželjubivom komšiji koji se ponudio da mu popravi automobil kad je stao nasred ulice, potom ga pozvao na domaćinsku večeru, što ju je poslužila njegova supruga, da bi mu na kraju u toj neobično toploj atmosferi oboje predložili da ostane i prespava, mada živi prekoputa... ispostavlja se da je soba, predviđena za počinak, nekada pripadala njihovom prerano otišlom sinu. Na *Breakfast* ga zatičemo kako promišlja odnos između dvoje ljudi koji žive u braku, ali se više ne vole – mada mu ona svakog jutra s pažnjom, pa i ljubavlju, pravi doručak pre nego što on ode na posao... jer to je jedino što je ostalo da ih povezuje.

Dva divna zapažanja tiču se stvaranja i doživljaja smisla umetnosti – u *Another Song*, osoba koju Bill voli poziva ga da sa njom obrati pažnju na čudesan zalazak sunca i prestane stalno da radi i muči se da napiše još jednu pesmu... Stihovi detaljno opisuju rastuće senke po zidovima i raznobojne prelive na nebu, uključujući trenutak kad oboje puni utisaka legnu, zaključujući kako im danas više ništa nije potrebno da dožive, osim možda... još jedne pesme. U istom maniru autokomentarisanja protiče i *35*, započinjući Billovim priznanjem kako više ne vidi sebe u knjigama koje danas čita, a "nekad smo mogli sebe da pronađemo na svakoj stranici, i budemo zadovoljni što je neko živeo naše živote ranije". U ovim razmišljanjima o isprepletenosti čitanja i stvarnih života koji se dešavaju nama i drugima, skrivena je i iznenadna rečenica nesvakidašnje istinosti: "Mesec može da učini da se lažna ljubav oseti kao prava / može da učini da te još uvek želim / oh, Mesec".

Sledeće stvari posvećene su dobro poznatim popkulturnim pojavama kao što je gledanje televizije posle ponoći – ili bar kako je to nekad izgledalo kad je TV program imao svoj kraj... Tako u *Protest Song*, Bill prati kasni šou sa muzičkim talentima, u kome prisustvuje folirantskom nastupu retko lošeg protestnog pevača, i moli da se dečaku zabrani "igranje sa muškarčevim igračkama"; *Cowboy* je oda noćnom prikazivanju vesterna, tokom koje se naš narator intenzivno identifikuje sa usamljenom pojavom kauboja na ekranu, ovekovečivši sebe kao nekog ko bi voleo da živi sličan lutalačko-asketski način života. Konačno – *Ry Cooder*, jezikom fanovskog divljenja veliča profetsku karijeru poznatog muzičara, što nam je kroz projekat *Buena Vista Social Club* "otkrio" kubansku muziku u novim vremenima, kao i mnoge druge etničke scene, od Havaja do Malija, na svojim ostalim uspešnim pločama.

Album zaokružuje kompozicija koja se piše valjda samo jednom u karijeri – autobiografska, programska *As I Wander*, u kojoj je sadržano skoro sve što Billa Callahana čini istinski velikim, pa i ove reči: "Tek u vremenima kao što su ova / sile koje su na delu počinju da me razmatraju / kao vezu između smrti i snova / za nekoliko slatkih minuta, svi računaju na mene / da ih dovedem do kuće". I završava sa: "... kao da sam ja mašinovođa, i da je ovaj voz stvaran".

Niko se ne bavi tišinom u pesmama kao Bill Callahan. Njegov odnos sa njom je delikatan, on joj priča, obraća joj se... Usamljenička sobna privatnost iz koje nastupa, univerzalna je intima što je u međuvremenu, posredstvom interneta i ostalih podivljalih medija, a sada i prinudne samoizolacije, postala naša jedina stvarnost. I dobro je što u njoj još uvek postoji neko ko je u stanju da vodi smislene razgovore sa tišinom.

Sa prethodnim albumom Bill Callahan kao da nas je obavestio da je posle beskonačnog lutanja konačno sagradio sebi dom. Sa ovim nas je pozvao u svoju kuću. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

DOBA NEREDA

Studija Dojče banke predviđa da se globalna ekonomija dugo neće vratiti na pretpandemijski nivo. Godinu 2020. označava kao mogući početak novog "strukturnog super-ciklusa" koji oblikuje sve, od ekonomija i cene imovine, do politike i načina našeg života

"Ako ste mislili da će se svet vratiti u 'normalu' kada kovid-19 prođe, možda je vreme da razmislite ponovo", piše "Ajriš tajms" prikazujući najnovije istraživanje finansijskog istoričara Dojče banke AG iz njene londonske filijale Džima Rida.

Čini se kao da je kovid-19 upravljao državnim udarom, piše "Blumberg", koji u analizi te studije (*Deutsche Bank's Long-Term Asset Return Study 2020*) sugeriše da 2020. godina označava početak novog "strukturnog super-ciklusa". Dolazi "Doba poremećaja" koji "oblikuje sve, od ekonomija do cena imovine, politike i našeg opšteg načina života." Ta promena će takođe imati velike implikacije na gradove, transport, stambenu i komercijalnu imovinu, radnike i mnoge uslužne sektore, kao i na opšte aktivnosti koje smo uzimali zdravo za gotovo tokom poslednjih nekoliko decenija."

MRAČNE PROGNOZE: Pad berzi
Foto: pexels-lorenzo

Doba poremećaja će određivati i to da li će se tehnološka revolucija pretvoriti u novi "mehur", veliki i brzi uspon i pad u poslovanju, kao u slučaju tzv. *dot com* mehura devedesetih i dvehiljaditih godina

Tim predvođen strategom Džimom Ridom smatra da je dolazak "Doba poremećaja" ubrzan, ali da nije uzrokovan virusom korona, koji samo katalizuje slom poverenja u postojeći poredak.

DUG

Rid pokazuje da je problem u tome što je u poslednje dve decenije vladajući poredak zahtevao sve veće oslanjanje na dugove. Procene Međunarodnog monetarnog fonda pokazuju da bi se dugovi kao procenat BDP-a mogli podići na nivoe koji su prethodno viđeni u Drugom svetskom ratu.

I visokozadužene razvijene zemlje ove godine dodaće 15 do 20 procenata svom odnosu duga prema BDP-u kako bi mogle da se nose sa kovidom-19. Sledi i dodatnih 10 procenata u 2021. ako ne bude stvarnog oporavka od pandemije – što može rezultirati finansijskim šokovima.

Citirajući tu studiju Dojče banke, "Ajriš tajms" piše da je bruto dug Irske iznosio 233 procenta njenih godišnjih prihoda čak i pre nego što se irska vlada odlučila da pozajmi milijarde kako bi pokrila nepredviđeni budžetski deficit od 30 milijardi evra zbog kovida-19. Firma za kreditne rejtinge Fitch primetila je ovog meseca kako je to znatno iznad prosečnog odnosa od 118 procenata viđenog među zemljama koje imaju rejting sličan irskom.

Pandemija je primorala vlade širom sveta na ekspanzivnu fiskalnu politiku. Ako se tu potrošnja kombinuje sa ogromnim povećanjem novčane mase koja traje čitavu deceniju, inflacija će konačno biti "spremna za poletanje", piše Rid kome se čini da su mnogi takvi trendovi u poslednjoj deceniji odvedeni možda i predaleko.

KINA–SAD–EVROPA

"Blumbergov" urednik i autor knjige *Strašni uspon tržišta* Džon Oters podseća da je vladajući poredak finansijski izgrađen oko nezavisnih centralnih banaka i agresivne globalizacije u vreme Margaret Tačer, Ronalda Regana i njegovog šefa Američkih rezervi Pola Vokera, dve decenije nadgledao impresivan rast, a da su zatim još dve decenije obeležene ponovljenim krizama i produbljivanjem nejednakosti i nezadovoljstva.

U periodu globalizacije, koji su najavljivali Regan i Tačerova, došlo je do deregulacije finansijskih tržišta, sloma komunizma na istoku i širenja proizvodnih lanaca širom planete. U trenutku kada je predsednik Nikson prekinuo vezanost Breton Vudsa za zlato, pre 50 godina, trgovina kao udeo u svetskoj ekonomiji nije bila veća nego uoči Prvog svetskog rata. Sada čini otprilike dvostruko veći udeo. Slom Berlinskog zida, a zatim i ulazak Kine u Svetsku trgovinsku organizaciju zaista su promenili situaciju.

Upozorava se, međutim, da bi napetost između SAD i Kine mogla da označi preokret nesputane globalizacije. Ukazuje se na moguće rasplamsavanje sukoba kultura i interesa kako se Kina bude približavala tome da postane najveća ekonomija na svetu i kako bude nastavljala put ka obnavljanju svoje istorijske uloge globalne ekonomske sile, istovremeno preferirajući sopstvene vrednosti, različite od zapadnog liberalizma.

Geopolitički gledano, po toj analizi Dojče banke sudeći, nestabilni američko-kineski odnosi će se dalje zapetljavati. Trampovi sukobi sa Kinom ubrzali su se uoči novembarskih izbora, uz pretnje i "kinesko takmičenje" u predizbornoj kampanji. Kandidat demokrata, Džo Bajden, obećao je da će biti još oštriji prema Pekingu, nazivajući kineskog predsednika Si Đipinga "siledžijom". Bez obzira ko pobedi na predsedničkim izborima 2020. godine u SAD-u, razdor između dveju supersila će rasti.

U prikazu istraživanja Dojče banke "Raša tudej" podvlači kako je, srećom, malo verovatno da će ovaj ekonomski zastoj pokrenuti vojni sukob između dveju država, kao što se u 12 od 500 analiziranih slučajeva događalo kada sila u usponu pokušava da izazove vladajuću silu. Ekonomski rat – sa carinama, sankcijama i napadima u tehnološkoj sferi – nastaviće se umesto toga svom žestinom, veruju analitičari. Iako je Evropa uglavnom zauzela *laissez-faire* pristup prema Kini, u narednoj deceniji verovatno će porasti napetost sa Pekingom, navodi se u izveštaju Dojče banke.

U studiji se ocenjuje i da se smanjuju šanse za nerede u Evropi, koja se u novije »

Tajna nemačkog oporavka

Korona kriza teško pogađa ekonomiju širom sveta. Ali, u poređenju sa zemljama poput Francuske, Italije, Velike Britanije ili Španije, Nemačka je, po oceni predsednika Kilskog instituta za svetsku ekonomiju Gabrijel Felbermajera, za sada prošla bolje od ostalih. U drugom tromesečju – najgorem za globalnu ekonomiju od Drugog svetskog rata – pad u ovoj zemlji bio je približno upola manji nego u Španiji ili Velikoj Britaniji. Nemački ministar ekonomije Peter Altmajer predviđa da će se bruto domaći proizvod smanjiti za 5,8 odsto u 2020. godini. Za ostale velike ekonomije na kontinentu stvari izgledaju mnogo mračnije: Španija, Italija, Velika Britanija, a verovatno i Francuska moraju da budu spremne na dvocifreni minus.

Nedeljnik "Špigel" objašnjava da je Nemačkoj toliko bolje od drugih zato što je nemačka ekonomija bila zdravija pre korone. Italija je patila od višedecenijske stagnacije, Španija od posledica krize evra, Velika Britanija od neizvesnosti oko Bregzita, a Francuska od trajnog zaostajanja u reformama. U Nemačkoj su za skoro deset godina buma mnoge kompanije uspele da stvore rezerve.

Da bi zaustavile pandemijski talas, vlade u Rimu i Madridu nedeljama su velike delove svojih ekonomija držale u veštačkoj hibernaciji. London je kasnije započeo zaključavanje, ali je ono trajalo duže i nanelo još veću štetu. U Nemačkoj su ograničenja za kompanije bila manja. Sa izuzetkom automobilske industrije, mnoge kompanije su manje-više nastavile da rade.

Kolaps međunarodnog turizma je više oštetio ekonomije Francuske, Španije i Italije koje spadaju među najatraktivnije destinacije za odmor na svetu od čega su imale velike prihode. U Nemačkoj sektor putovanja nije ni približno toliko važan. To njenu industriju čini još važnijom. "Svetska trgovina se vraća iznenađujuće dobro – a industrijski jake zemlje od toga imaju koristi", kaže Felbermajer. Iz istog razloga će i u Poljskoj, na primer, recesija verovatno biti blaža.

Nemačka izvozna industrija je fleksibilna: ako stvari krenu loše na jednom tržištu, oni otvaraju druga tržišta – posebno u istočnoj Evropi. Posao sa Kinom takođe se ubrzava. Pored toga, nemačka izvozna industrija nudi širok spektar proizvoda. Automobili i mašinstvo trenutno idu slabo, ali se izvoz u farmaceutskoj industriji povećava.

Nemačka država nikada nije bila tako darežljiva kao u ovoj krizi, piše "Špigel". Državna pomoć iz Italije ili Španije je skromna u poređenju sa milijardama iz Berlina izdvojenim za dodatke za skraćeni rad, za pomoć zaposlenima u srednjim kompanijama i samozaposlenima. Uz to se i nemačka savezna vlada i vlade pokrajina odriču dela PDV-a.

Nemački dug će snažno rasti zbog pandemije sa skoro 60 na oko 80 procenata godišnje ekonomske proizvodnje. Ali u poređenju sa Francuskom ili Italijom, to je još uvek niska stopa. Ako Nemačka savezna vlada želi da pozajmljuje novac na tržištu kapitala, može čak i da zaradi, jer su kamate na nemačke desetogodišnje državne obveznice negativne.

Lufthansa je za sada spasena, nezaposlenost je samo umereno porasla – a broj kompanija u stečaju čak je i opao. Ali berze jako fluktuiraju, najveća nemačka aviokompanija može da ukine hiljade radnih mesta, više od četiri miliona ljudi i dalje radi sa skraćenim radnim vremenom, a stručnjaci strahuju od talasa bankrota kompanija koje su zbog korone postale prezadužene.

"Špigel" postavlja pitanje šta će se dešavati kada broj zaraženih koronom u Nemačkoj uzleti kao u Francuskoj, Češkoj ili drugim susednim zemljama? Ili ako se svetske berze ponovo sruše? Sve dok su trgovinski partneri poput Francuske, Italije, Velike Britanije i Španije slabi, i nemačka izvozna industrija takođe će imati problema. List ocenjuje da će nemačka ekonomija savladati korona krizu, ali da to neće uspeti sama.

» vreme izvlačila iz jedne krize u drugu, dok su sve veći državni dugovi i "novac iz helikoptera" (distribucija gotovine javnosti) postajali glavni tokovi politike. Potencijal za dalju integraciju povećao se nedavnim formiranjem Fonda za oporavak, ali kriza zbog virusa korona je evropsku ekonomiju "postavila na raskrsnicu". U studiji Dojče banke se kaže da sledi "decenija pravljenja ili razbijanja Evrope".

PRESUDA VREMENA

Margaret Tačer je stigla u Ujedinjeno Kraljevstvo u trenutku kada je stanovništvo odlučilo da je moć sindikata prevelika. To znači da je radna snaga u sve većoj meri gubila od kapitalista. Usledio je veliki rast. Sada je, sudeći prema dijagnozi Rida, moć kapitala otišla predaleko. Bregzit u Britaniji, pobeda Trampa 2016. i porast populizma u svetu su simptomi da su u tom sistemu mnogi "ostavljeni pozadi". Ekonomske razlike će se verovatno dodatno povećati i izazvati više stresnih sukoba po okončanju pandemije.

Oters je jedan od onih koji su očekivali da će kriza pre više od jedne decenije okončati taj model. Sada se pita šta sledi. Da li je vreme za novi svetski poredak? Još od dvostrukog šoka, kolapsa cena nafte i pojave pandemije pre šest meseci, njemu je izgledalo kao da postojeći poredak ne može da se održi.

Nejednakost se može čak i pogoršati u svetu nakon kovida-19, pre nego što dođe do reakcije i preokreta, kaže izveštaj Dojče banke. Nejednakost je usko povezana sa međugeneracijskim jazom, a analitičari očekuju da će do kraja decenije broj mlađih glasača premašiti broj rođenih pre 1980. godine.

Analitičari očekuju i povećanje napetosti između milenijalaca – generacije "ljudi koji nemaju", onih između 22 i 38 godina – i starijih. Tu generaciju inače aktivnije izučavaju marketinški stručnjaci nego politikolozi. Market voč je, na primer, prošle godine naveo da prema istraživanju Nielsen Media Research američki milenijalci piju manje alkohola, ali da njihovi promenljivi ukusi podstiču rast tržišta viskija i tekile.

Piše se o očekivanjima da će demokratski izabrane vlade donositi politike koje favorizuju rad na štetu kapitala. U

NEK IM JE BOG U POMOĆI:
Finansijski centar u Frankfurtu
Foto: pexels-skitterphoto

međuvremenu, pukotina između SAD i Kine ukazuje na povlačenje iz globalizacije, što podrazumeva veću moć za američke radnike, jer više ne moraju da se takmiče sa jeftinijom radnom snagom iz inostranstva, i povratak na inflaciju. Prelazak na bipolarni, a ne na globalizovani svet izgleda da je neizbežan, smatra Džon Oters.

"Takva promena odnosa snaga mogla bi uključiti oštriji režim poreza na nasledstvo, manju zaštitu dohotka penzionera, više poreza na imovinu, zajedno sa većim porezima na dohodak i pravna lica ... i svestranije, više redistributivne politike", predviđa se u izveštaju Dojče banke. Moglo bi doći do velikih promena politike u mnogim sferama – od poreza, preko kontroverze inflacija-deflacija do klime.

Konstatuje se i da sve veće tržišne procene tehnoloških giganata u poslednje vreme "privlače pogled političara i regulatora širom sveta", a i da će narednih deset godina pokazati da li se isplatio eksponencijalni rast vrednosti tehnoloških kompanija. Doba poremećaja će određivati i to da li će se tehnološka revolucija pretvoriti u novi "mehur", veliki i brzi uspon i pad u poslovanju, kao u slučaju tzv. *dot com* mehura devedesetih i dvehiljaditih godina.

NOVA EPOHA

Rid i njegov izraz "Doba poremećaja" zapravo poručuju da se i ekonomije i investitori moraju pripremiti za novu epohu, koja se u drugačijem prevodu može nazvati i "Dobom nereda". Rid u izveštaju podseća i na to kako je svet tokom poslednjih 160 godina prošao kroz pet različitih "superciklusa": kroz prvu eru globalizacije (1860–1914); dva svetska rata i veliku depresiju (1914–1945); bretonvudski sistem međunarodnog finansijskog poretka koji je stvorio bebi-bumerse i države blagostanja (1946–1970); visoku inflaciju sedamdesetih godina prošlog veka i drugu eru globalizacije koja je započela 1980, ali se bliži kraju.

"Ajriš tajms", vraćajući se u 1980. godinu, s pogledom na grafikone indeksa S&P 500 sa Vol strita, zaključuje da krah tržišta zvani "Crni ponedeljak" iz 1987. godine, krah *dot coma* na prelomu stoleća, finansijska kriza iz 2008. godine i ovogodišnji šok izazvan kovidom-19 izgledaju samo kao sitni potresi u inače naglom usponu američkih akcija tokom poslednjih četrdeset godina.

U Ridovoj studiji se kaže da je u sadašnjoj tzv. Drugoj eri globalizacije (1980–2020) – od koje se verovatno opraštamo – zabeležen najbolji rast cena imovine u bilo kojoj epohi u istoriji, sa vrlo velikim povraćajem kapitala i obveznica.

"Ajriš tajms" kalkuliše da bi investitori koji su u indeks *S&P 500* stavili 1.000 dolara 1980. godine kada je Ronald Regan izabran za predsednika SAD, bivši "bitls" Džon Lenon upucan ispred svog stana u Njujorku, a Epl dominirao na tržištu – danas mogli sedeti na više od 80.000 američkih dolara, pod pretpostavkom da su reinvestirali dividende.

Interesima biznisa orijentisani "Blumberg", pak, poentu stavlja na podatke koji pokazuju da je u prošlosti razumno preuzimanje rizika dugoročno nagrađivano. Iz performansi akcija u poslednjih pedeset godina proizilazi da su nagrađeni oni koji su rizikovali da zarone u tržišta u razvoju, da investiraju u zemlje poput Južne Koreje i Indije.

Rang-lista prinosa na državne obveznice takođe pokazuje kako je sreća favorizovala hrabre tokom poslednjih 25 godina, u doba posle takozvane tekila krize, iznenadne devalvacije u Meksiku u decembru 1994. koja je izazvala niz kriza na tržištima u nastajanju. Meksiko je 1994. izdao obveznice sa najboljim učinkom u poslednjih četvrt veka, što je bio kamen temeljac njegove politike, koja više nikada neće doći u takvu situaciju. Besprekorna monetarna i fiskalna disciplina pod raznim administracijama nije nagrađena velikim ekonomskim rastom za Meksikance, ali se veoma dobro isplatila onima koji su pozajmljivali toj zemlji u času potrebe, piše "Blumberg". Na kraju, i rang-lista prinosa na obveznice tokom poslednjih sto godina pokazuje da su najbolje prošli oni koji su pozajmljivali malim evropskim zemljama poput Portugala i Danske. Ali se u Ridovom izveštaju zaključuje: "U godinama koje dolaze, jednostavno ekstrapoliranje prošlih trendova moglo bi biti najveća greška".

Da postoje sigurne prognoze, zatvorile bi se kladionice. I berze. Tako je to u životu. Si-En-Bi-Si TV je 5. avgusta sa Jutjuba prenela video-snimak koji pokazuje kako je stratega Dojče banke Džima Rida, dok je vozio bicikl, udario mali beli terenac. Njegov bicikl podigao je sa zemlje i izbacio ga bočno na ivičnjak. Rid je potom uz svoju jutarnju makro belešku o globalnoj trgovinskoj situaciji napisao kako mu je rana jutarnja vožnja bicikla tog petka mogla biti poslednja. Široko je zaobišao kružni tok pa ga terenac nije pregazio. Prošao je samo sa ogrebotinama. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Velike ideje i male utopije

Intelektualca Dimitrija Mitrinovića, člana Mlade Bosne, holandskog psihijatra Frederika van Edena i nemačkog filozofa Eriha Gutkinda pre sto godina spojila je večito aktuelna ideja o saradnji zarad dobrobiti čovečanstva, a njihova saradnja je zainteresovala holandskog istoričara i pisca Gvida van Hengela (studirao u Groningenu, Jeni i Beogradu, doktorirao na temi o Mladoj Bosni, napisao studiju *Dani Gavrila Principa*, a sa Borisom Stanićem objavio grafički roman *Atentat*) da je opiše u knjizi *Vidovnjaci* (Amsterdam, 2018), koju će ove jeseni objaviti izdavačka kuća Clio u prevodu na srpski i hrvatski jezik (Jelica Novaković-Lopušina, šef prevodilačkog tima, i Mila Vojinović su iz Beograda, a Giola Ulrich Knežević i Radovan Lučić Lutz su iz Zagreba) zato što su se i protagonisti knjige dopisivali na svojim, različitim jezicima. Osim o Mitrinoviću, Gutkindu i Van Edenu, za "Vreme" kao i u *Vidovnjacima*, Gvido van Hengel piše o utopiji i Novoj Evropi

Četvrtog avgusta 1914, srpski kritičar društva i politički agitator Dimitrije Mitrinović stigao je u belgijsku luku Ostende. Bežeći, putovao je s istoka na zapad.

Punih mesec dana pre toga, njegov zemljak i vršnjak Gavrilo Princip ubio je u Sarajevu austrijskog prestolonaslednika Franca Ferdinanda, i sve je slutilo na rat. Od Mitrinovića, Srbina iz Austrougarske, očekivalo se da se u velikom ratu bori protiv Srbije, naravno. To se kosilo sa njegovim namerama. U vreme pre Prvog svetskog rata bio je zaokupljen osnivanjem filozofsko-kulturološke mreže mislilaca i pesnika koji je trebalo da uzdignu Evropu. Taj posao je bilo teško kombinovati s ratom i zato se Mitrinović nadao da će se domognuti Engleske i u Londonu ostati pošteđen nadolazećeg zla. Uz pomoć nemačkog filozofa Eriha Gutkinda prokrstario je kontinentom i dospeo u Belgiju, a napustio je brodom poslednjeg dana mira.

Evropu, stari kontinent, video je kako nestaje na horizontu.

PISMO IZ 1914.

Tokom pisanja doktorata o Mladoj Bosni fascinirao me je misteriozni srpski mislilac Mitrinović. Nekoliko godina pre izbijanja Prvog svetskog rata, ovaj mladobosanac je pokušavao da se poveže s kulturno-društvenim mrežama u Evropi, između ostalih u Minhenu i Berlinu. Za mene je, kao holandskog istoričara, interesantno što je on 1914. godine ostvario kontakt s Frederikom van Edenom, uticajnim holandskim piscem, utopistom, psihijatrom i reformatorom društva. Jedan od prvih tekstova koje Mitrinović piše u Engleskoj bilo je dugo halucinantno pismo Frederiku van Edenu: "Moram vas zamoliti za hitan savet i pomoć", piše Mitrinović. "Svi mi koji verujemo u sutrašnju božansku Evropu i koji je pripremamo i uspostavljamo (...) svi mi, sa čitavog kontinenta, iz Engleske, iz Rusije, takođe iz Amerike i iz čitavog sveta, moramo pustiti ovaj svetski požar da bukti, kao čin razaranja i kao čin stva-

ISTOMIŠLJENICI: Erih Gutkind i Frederik van Eden; grupa Nova Evropa, Mitrinović prvi desno
Fotografije: Dimitrije Mitrinović Archive

ranja." Pismo sadrži konfuznu analizu u kojoj Mitrinović Evropu u plamenu zamišlja kao seme iz koga će se razviti "božansko čovečanstvo". Ovo pismo iskoristio sam kao polazište za novu studiju, knjigu o evropskim utopijama u vremenu između izbijanja Prvog i Drugog svetskog rata. Nastala je knjiga o tome kako velika kriza podstiče uobrazilju i kako je rat iznedrio nove vizije o budućnosti i nove utopijske planove za Evropu.

Sada, u vreme svetske pandemije koja protresa društvo, često se setim konfuznog pisma iz 1914. godine. Naravno, pandemija nije rat, ali ipak se pitam nije je i ovaj svetski požar "čin razaranja i čin stvaranja".

UTOPIJSKA KOMUNA

Frederik van Eden je 1914. godine bio intelektualac velikog formata. Kao holandski pisac već je odavno osigurao sebi mesto u evropskoj književnosti. Napisao je nekoliko uspešnih romana koji su bili prevedeni na engleski i nemački jezik. Van Eden je i kao psihijatar bitno doprineo istraživanju snova, posebno takozvanih lucidnih snova (snova koje može usmeriti sam snevač). Održavao je prijateljstva sa Sigmundom Frojdom i Martinom Buberom, kao i značajnim intelektualcima s kraja devetnaestog i početka dvadesetog veka.

Ukratko, Frederik van Eden je bio *Homo universalis*, i dokazao se u skoro svim domenima kulture i politike. U Holandiji je pre svega bio poznat zbog osnivanja utopijske životne zajednice, nazvane Valden. Ovu zajednicu je nazvao po solo-utopiji američkog pisca Dejvida Toroa, koji se sredinom devetnaestog veka povukao u prirodu, daleko od zemaljskih iskušenja i ispraznosti modernog, gradskog života. Za razliku od Toroove solo-utopije, Van Edenova utopija je bila grupni projekat u kome je trebalo da se ljudi različitog porekla bave obrađivanjem zemlje i da zajedno, kao u komuni, nadahnjuju izgradnju novog društva koje bi bilo manje materijalističko a s izrazitijom duhovnošću i društvenom angažovanošću. Projekt Valden je neslavno propao, pre svega zato što žitelji nisu bili pogodni za disciplinovan baštovanski život, ali je Van Eden ipak inspirisao ljude širom sveta za pokretanje komuna i utopijskih projekata.

Van Eden se 1914. godine još uvek oporavljao od kraha ove komune, pa je zbog toga Mitrinovićevo pismo smatrao dobrodošlim skretanjem pažnje. "On piše malo pretenciozno", beleži Van Eden u svom dnevniku, ali je i pored toga srpskog kritičara društva smatrao podesnim "vesnikom", koji je iz Engleske mogao da sarađuje na izgradnji novih utopija nove Evrope.

NOVI SVET NAKON RATA

U senci Prvog svetskog rata, saradnja između Mitrinovića i Van Edena odvijala se pre svega na intelektualnom nivou. Razmenjivali su misli o načinu širenja ideja o novom svetu, prvenstveno od strane uticajnih intelektualaca. Van Eden je veoma direktno inspirisao Mitrinovića za utopijski način života. Mitrinović se u Londonu opredelio za otvaranje malih klubova nalik komunama, koji su, kao i kod Van Edena, imali za cilj da emituju pozitivan signal ostatku društva. Uz pomoć bogatih dama i gospode iz dobrostojeće engleske srednje klase, Mitrinović je periodično objavljivao časopise koji su sjajno dočaravali duh vremena dvadesetih i tridesetih godina prošlog veka. Zagovarali su novu svest, novu viziju stare Evrope.

Evropa se kao tema vraćala uvek iznova. Kontinent se nalazio u teškoj situaciji. Sjedinjene Američke Države »

su imale značajnu ulogu u okončanju Prvog svetskog rata, i to je doprinelo da mirovni dogovori u Parizu u velikoj meri budu obeleženi verovanjem predsednika Vudroa Vilsona u novi, liberalni svetski poredak. To liberalno svetsko uređenje je, pre svega u Evropi, naišlo na razne protivnike koji su smatrali da u životu ima bitnijih stvari od slobodnog tržišta, slobodnih izbora i slobodne štampe. Ovi protivnici nalazili su se i s leve i s desne strane centra, ali im je zajednički bio grandiozni čin: pred sobom su videli nova društva koja su se u potpunosti razračunala s kulturom pređašnje Evrope ili sa liberalnim svetskim uređenjem. Drugi zajednički imenitelj ovih protivnika bio je taj da čovek ne živi samo zbog novca, već da ima kulturni i religijski cilj: bilo u nacionalizmu, fašizmu ili pak evrounionizmu.

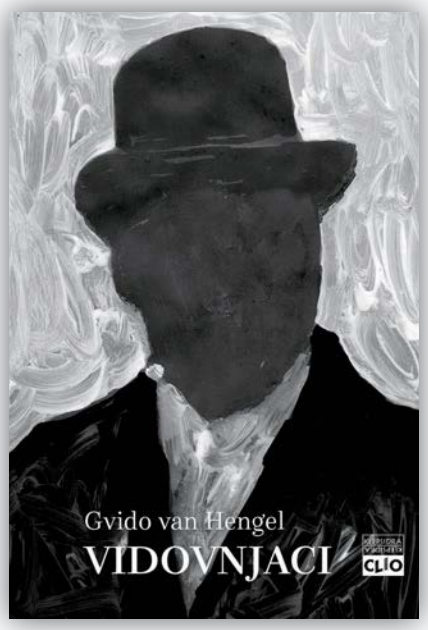
Većina istoričara i sociologa se slaže da su mnoge od tih sveobuhvatnih velikih ideja protivnika dvadesetih godina, koji su težili novom posleratnom svetu, dovele do velikog nasilja u dvadesetom veku. Težnje ka stvaranju hiljadugodišnjeg carstva, ili diktature proleterijata, u nacističkoj Nemačkoj i sovjetskoj Rusiji, dovele su do krvavog "čišćenja" miliona ljudi koji po utopijskim projektima nisu odgovarali ili pripadali toj zamisli.

Ispostavilo se da stvaranje Novog sveta nije moguće bez prolivanja krvi, proterivanja i razaranja, i raznih drugih formi etničkog i ideološkog čišćenja. Međutim, nisu svi vizionari hteli da smesta izgrade "novi svet", već su pre svega pokušavali da stvore novu svest.

MALE UTOPIJE

Nasuprot ovim velikim utopijama, američki istoričar Džej Vinter ustanovio je *Minor Utopias*. Male utopije mogu takođe da vode ka nasilju, ali je njihov uticaj prvenstveno merljiv po načinu na koji one kao zamisli nastavljaju da žive u sećanju generacija koje slede. Drugim rečima, male utopije ne nude nova državna uređenja, već inspirišu ljudsko delovanje. U svojoj knjizi Vinter ih opisuje kao "... prostore u kojima su izložene i intenzivirane protivrečnosti određenog perioda i u kojima se prikazuju nove mogućnosti."

Male utopije su takođe cvetale u dvadesetim godinama prošlog veka. Van

Eden i Mitrinović su bili podstrekači tih malih projekata. Mitrinović je u Londonu počeo s organizacijom okupljanja u Ulici Gover. Za vreme tih intelektualnih susretanja, vladao je slobodan duh a takva je bila i mašta. Tu su nicale radikalne ideje. Tako se on zalagao za sistem socijalnog kreditiranja u kome kontrola nad novcem ne bi bila data bankama. Sebi je takođe postavio za cilj da korak po korak kreira pančovečanstvo, počinjući u Londonu, zatim u Evropi, nakon toga u Evroaziji i tako dalje. Mitrinovićeve ideje se, dakle, nisu realizovale, ali njegov život kao izumitelja novih svetova mogao bi sada da inspiriše – kao priča, primer ili kao istorija. U vreme korone, do izražaja dolazi mašta. Mnogi čeznu za nekom vrstom izolacije u prirodi, onako kako je to Dejvid Toro uradio u svojoj solo-utopiji u Valdenu. Drugi pak upravo žele da pokrenu velike revolucije u kojima bi sav uspostavljeni red, Evropa, kapitalizam ili multikulturno društvo bili svrgnuti.

Van Eden i Mitrinović nude alternativu koja ne vodi direktno u nasilje, s jedne, ili pak u izolaciju s druge strane, već do većeg razumevanja između ljudi i njihovog okruženja. To je Mala utopija koja počinje u malom amaterskom udruženju u kome se, suprotno cinizmu, dočarava novo društvo.

POVRATAK IDEJA

Vratimo se u sadašnjost. Liberalizam i takozvane zapadne vrednosti devedesetih godina dvadesetog veka već godinama gube uticaj. Srbija je bila jedna od prvih zemalja u Evropi koja se upoznala s tamnom stranom zapadnih vrednosti tokom NATO bombardovanja 1999. godine. Poznati bugarski politikolog Ivan Krastev izrazio je u svojim radovima kako je mnogo država u srednjoj i istočnoj Evropi poslednjih godina prestalo da kopira zapadnoevropska liberalna društva. Sada, kada je i u Sjedinjenim Američkim Državama liberalizam mrtav, red je na protivnike hegemonije i njihove ideje. U prvoj deceniji dvadeset prvog veka činilo se kao da ideje više nisu bitne: vizije, utopije – bili su prevaziđeni. U ovom trenutku se to više ne podrazumeva samo po sebi, ali zaista novih ideja, alternativa zapadnom liberalizmu, skoro da nema. Rusija? Kina? Haos? Zar nije moguće smisliti išta više? Možemo li zamisliti društva koja ne odgovaraju kalupima krvavog dvadesetog veka? Možemo li jednostavno krenuti iz početka, korak po korak? Možemo li se osvrnuti oko sebe?

Poljski pisac Česlav Miloš piše 1953. godine da su "stanovnici mnogih evropskih zemalja tek sredinom dvadesetog veka počeli da shvataju, uglavnom kroz patnju, da složene i teške filozofske knjige direktno utiču na njihovu sudbinu". Bio je u pravu: ideje, filozofije i vizije, koliko god nejasne, mogu imati veliki uticaj na tok istorije. Mnogo na prvi pogled apsurdnih ideja u kasnom devetnaestom i ranom dvadesetom veku realizovano je krajem dvadesetog veka. Pokušao sam da kao istoričar dočaram period između 1910. i 1940. godine. Ono što me je pre svega fasciniralo, to je naboj između potencijalno zastrašujućih velikih utopija, koje će, to sada znamo, voditi u masovna stradanja, i malih utopija koje će nestati u zaboravu. Van Edena i Mitrinovića nije moguće sagledati odvojeno od užasa dvadesetog veka, i to ih čini tako fascinantnim. Taj naboj bih želeo da uporedim sa današnjicom jer sada takođe padaju velike reči o velikim promenama. Radi plodonosnog razmenjivanja ideja moramo uvek iznova promisliti koje ideje su totalitarne, a koje nam pomažu da bolje živimo i postanemo bolji ljudi.

Razmišljajući o opasci Česlava Miloša, nameće se pitanje: koje ideje ovog ranog dvadeset prvog veka želimo da realizujemo u poznom dvadeset prvom veku? A koje nikako ne? ¶

GVIDO VAN HENGEL

*sa holandskog jezika preveo Saša Mladenović

Koji si znak?

Asocijacije na horoskop su zabava, šarena laža, šarlatanstvo. Retko ko će pomisliti – nauka, zato što se kod nas astrologija ne izučava. Grupa naših astrologa pokušava to da promeni

Da li ste znali da je horoskop naučna disciplina i da se izučava diljem sveta u okviru studija astrologije? Na primer u višegodišnjim akademijama i institutima u nekoliko gradova SAD, u Moskvi, Buenos Ajresu, Istanbulu, Sao Paulu, Oslu... U Italiji postoji internacionalna trogodišnja škola, a postoje i dva državna koledža astrologije, u Sijetlu i u Nju Delhiju. Kod nas se o horoskopu mahom misli kao o zabavnoj šarenoj laži i praznoverici. Grupa naših astrologa pokušava da promeni to mišljenje nastojanjem da zainteresuje visokoškolske ustanove za izučavanje astrologije. Među njima je Jelena Bogavac, kostimograf sa diplomom beogradskog Fakulteta primenjenih umetnosti, a do pre sedam godina i član borda njujorškog "Voga" (Senior Vice President & Publisher of Vogue Pattern Magazine), koja je diplomirala astrologiju na Koledžu Kepler u Sijetlu i na Fakultetu za studije astrologije u Londonu.

Jelena Bogavac smatra da bi izučavanje astrologije trebalo uključiti u empirijske nauke, i podseća da "astrologija u procesu analize koristi matematiku, astronomiju, filozofiju (hermetizam: kako gore, tako dole), psihologiju (Jungovu teoriju sinhroniciteta) i mitologiju (slike i simboliku arhetipova). Mnogo više ljudi bi živelo lagano i zadovoljno kada bi im se dozvolio pristup znanju uz pomoć koga bi razumeli svoje potencijale u kosmičkom dijagramu natalne karte. Snažno verujem da je astrologija od neprocenjivog značaja za ljude, a pouzdanost astroloških prognoza bi se lako mogla dokazati. Recimo, da suočimo tri finansijska astrologa naspram trojice ekonomista da predvide situaciju na berzi. Ili, tri mundana astrologa naspram tri seizmologa i klimatologa da predvide elementarne nepogode. Sigurna sam da bi se nakon ovakvog testa akademije nauka ozbiljno potresle i konačno bi prestalo negiranje astrologije. Idealan put za napredak čovečanstva je u spoju, a ne u razdoru, nauke, filozofije i metafizike."

ZAŠTO SE DESILO

Podseća da su se u staroj Grčkoj astrologijom bavili Tales iz Mileta, Pitagora, Hipokrat, Platon, Ptolomej, da je "Galilej pravio horoskope za početak bolesti, da se u Njutnovim spisima vidi kako je astrologija uticala na objašnjenje o eliptičnoj putanji kometa iz 1680. godine, da je Jung jedan od retkih koji je uprkos oštrim kritikama kolega, često izjavljivao da astrologiju obilato koristi u psihoanalizi. Na primer, u analizi 483 bračna para, za koje je pokušao da pronađe povezanost u njihovim natalnim kartama, izjavio je da je statistički značajno što stabilni brakovi imaju Sunce i Mesec u konjukciji. U više navrata navodio je da su određena psihička stanja kod pacijenata i ljudi uopšte povezana sa kretanjem planeta, 'pogotovo kada su Saturn i Uran u nepovoljnim aspektima' (intervju 1954.g). Jungova ćerka Gret Bauman-Jung postala je profesionalni astrolog u Cirihu, čime se bavila sve do smrti 1995. godine." Kao zanimljiv podatak iz sadašnjosti, Jelena Bogavac navodi da je 2001. Elizabet Tajsir na Sorboni odbranila prvu doktorsku tezu o astrologiji. "Može se reći, a i lično sam tog uverenja, da je otpor prema astrologiji poslednjih 200 godina stvar 'intelektualnog snobizma', kao i stavova ljudi koji su imali potrebu da se priklone novonastalim društvenim vrednostima, koje su čoveka polako udaljavale od prirode."

Nauka tvrdi da čovek svesno koristi manje od 10 odsto moždanih mogućnosti, a da se astrologija bavi razumevanjem preostalog i pronalaženjem stvari koje su, kaže Jelena Bogavac, "unutar nas determinisane, unapred definisane i određene. Naime, ako smo od predaka dobili u nasledstvo spoljašnjost i unutrašnje mehanizme (kamen u bubregu, proširene vene, dioptriju...), šta dokazuje da nismo dobili i sudbinu? Dalje, tamo gde je nauka postavila zakone i formule, objasnila atom ili silu, metafizika pita – zašto. Na primer: nekom poginu roditelji u ranom detinjstvu. Crkva odradi standardno opelo i kaže: Bog je tako hteo. (Šta hoćeš više?) Nauka sagleda situaciju i zaključi: od takvih i takvih posledica osoba je preminula u toliko sati. (Zar nije očigledno?) A astrologija pita – zašto. Zašto se baš njoj to desilo? Zašto tog dana? Zašto na tom mestu? Da li je moglo drugačije? Ako jeste, šta smo mogli da promenimo?"

MNOGO TOGA JE MOGUĆE PROMENITI: Jelena Bogavac
Foto: Marija Janković

ŠTA JE SA SLOBODNOM VOLJOM

Kada je osoba upoznata sa svojom natalnom kartom, kaže Bogavac, mnogo toga je moguće promeniti. "Jer, sudbina nije – jedna i nepromenljiva. Svi izbori koje pravimo po pitanju obrazovanja, zanimanja, prijatelja, a naročito naglašavam – bračnih partnera, mogu značajno da nam promene put. U oba slučaja aspekti i značenja planeta su ispunjeni, a razlika je da li ćemo živeti zadovoljni ili sa teskobom, tj. da li ćemo živeti visok nivo svesti ili ne."

Zaista, šta astrologija može i kakve veze ima sa životom čoveka? "Od svih znanja, astrologija nam pruža moć da donosimo prave odluke u pravom trenutku. Kada protumačimo zvezde kao mapu »

mogućnosti i prepreka koje su pred nama, kao i rešenja za njih, život može postati laganiji i lepši jednostavnim prihvatanjem mogućnosti koje nam se otvaraju. Istovremeno, ne udaramo glavom u zid tamo gde nam sudbina nije naklonjena, tj. tamo gde isplaćujemo neke dugove predaka. Na primer, što bismo kupovali loz i posećivali kladionice ako ne samo da nemamo aspekte dobitka u igrama na sreću, već možemo i kuću da izgubimo... Ili, džaba jurиš bogatog muža ako postoje aspekti da ćeš novac zaraditi isključivo sopstvenim radom, ili ne sedaj ispred skupštine uz Boška Obradovića da podržiš štrajk glađu (koliko god da imaš jaku želju), jer u horoskopu postoje aspekti da u javnosti možeš biti ismejan, a vođa će se samo povući (ovo je bio konkretan savet klijentu)."

Šta je sa slobodnom voljom, sa činjenicom da svako odlučuje da li će da krene levo ili desno? "Posao astrologa je da protumači jezik kosmosa, kao i da uputi na mogućnosti i opcije, ali astrolog ne odlučuje koji će korak čovek da napravi. Ako je slobodna volja to što smo ujutru ustali uz budilnik, doručkovali i krenuli na posao, naravno da postoji. Dok se spremamo da izađemo, razmišljamo da li ćemo na tramvaj ili kolima, ipak krenemo autom i par minuta kasnije ulećemo u sudar. Rezultat naše odluke je polomljena ruka i uništen auto. Ovo je samo jedan od bezbroj primera gde se nameće logičan zaključak da sudbina i slobodna volja koegzistiraju zajedno", objašnjava Jelena Bogavac.

PRINCEZA MARGARET

Nepoverenju u horoskope i predubeđenju da su njihovi autori šarlatani, doprineli su horoskopi koje objavljuju mediji. Jelena Bogavac ga opisuje kao fenomen modernog doba i podseća da je prvi put "objavljen 24. avgusta pre 90 godina u Sandi ekspresu, povodom rođenja britanske princeze Margaret. To je godina nakon kraha Vol Strita, pa tadašnji glavni urednik Džon Gordon dolazi na ideju da bi rođenje nove princeze bio dobar povod za neke "dobre vesti" i astrolog R. H. Nejlor objavljuje članak "Šta zvezde predskazuju novoj princezi". Nejlor je napravio odličnu analizu i mnoge stvari su se pokazale tačnim u njenom životu, a u novinarstvu se događa – bang! Tiraž naglo skače, otvara se nova kolumna i rađa se fenomen današnjeg nedeljnog horoskopa podeljenog na 12 znakova. Američke novine i nedeljni časopisi kopiraju obrazac i tako ovaj supkulturni fenomen postaje nezaobilazna kolumna dnevnih i nedeljnih novina." Jelena Bogavac poredi nedeljni horoskop u 12 znakova naspram astrologije sa crtanim filmom *Rat i mir* naspram Tolstojevih sabranih dela – nije nam naudio, malo smo se zabavili i sve zaboravili za dva minuta. "Problem je što kao takav podstiče šarlatanstvo i ozbiljno šteti astrologiji. Kvalitetan nedeljni horoskop je moguće uraditi, ali on ne bi bio podeljen po znakovima, već bi se radio kao mundani horoskop – za tu zemlju, za lokalno stanovništvo, davao bi globalni prikaz planeta za određeni vremenski period, uz smernice šta bi kada trebalo uraditi ili izbegavati. To je lako objašnjivo kada znamo da postoje dani koji su na kolektivnom nivou sjajni za druženje i izlaske, neki drugi za samovanje ili sređivanje papirologije, pa neki treći za razrešenje konflikta sa porodicom, renoviranje stana, kupovinu auta ili kuhinje itd. Jedino tako formatiran, nedeljni horoskop bi koristio ljudima, bio finansijski isplativ za novine, a ne bi se kompromitovala astrologija kao nauka."

Da li osobe koje su rođene u isto vreme na dva kraja sveta imaju isti život – nakon ovog biće još dva koje biramo od niza uobičajenih pitanja onih koji sumnjaju. Jelena Bogavac odgovara primerima Linkolna i Darvina, "koji su rođeni istog dana sa tri sata razlike, u čijim se sudbinama, karakteru i političkim stavovima vidi fascinantna podudarnost, premda su se bavili različitim stvarima. Nikada se nisu sreli, možda su neke podudarnosti i slučajne, ali se jasno vide iz njihovih natalnih karata. Obojica su rano izgubili majku, obojici umire malo dete, a zvanično priznanje za kolosalne istorijske korake im stiže pred kraj 40-ih. Obojica su se javno suprotstavljali robovlasništvu i ostavili ogroman uticaj na buduće generacije na temu društvene jednakosti, gajili su ogromnu ljubav prema nauci, a otpor i skepticizam prema religiji. Iako fakultetski obrazovani, govorili su za sebe da su samouki u onome čime su se bavili. Obojica su imali po jednog moćnog i dugogodišnjeg protivnika koji je pokušavao da ih obezvredi, a u oba slučaja bezuspešno – Luj Agasi, koji je zagovarao katolički poligenizam, probao je da obori Darvinovu Teoriju evolucije, a Stiven Daglas, zagovaralac robovlasništva, da zaustavi Linkolna u oslobađanju porobljenog stanovništva. Slučajno ili ne, obojica su bili antisluhisti, a voleli su muziku – Linkoln je odbijao da peva u javnosti, a Darvin nije prepoznavao razliku u tonovima; obojica su obožavali Šekspira i u svojim radovima ga citirali par dana pred smrt."

Šta kad padne avion i nema preživelih? Da li su svi imali loš horoskop za taj dan? Naravno da nisu. Taj avion je u astrološkom smislu grupa ili kolektiv, pa u duhu hermetizma, kako na Zemlji tako i na nebu, sudbina pojedinca zavisi od okruženja. Ovde je najuticajniji horoskop osobe koja vodi priču – pilota u avionu, vozača u kolima ili CEO u firmi. Npr, u kolektivu koji se zove Srbija, gleda se prvo Vučićeva karta, iz nje se kroz poziciju Meseca tumači sudbina naroda, a u takvim situacijama, ko će proći bolje, a ko će biti "pojeden" kolektivnim uticajem, zavisi od aspekata u natalnoj karti. U kojoj meri globalni trendovi u svetu (mundana astrologija) kao što su velika ekonomska kriza, građanski ratovi, zemljotresi, kovid i slično utiču na život pojedinca, čita se iz njegovog ličnog horoskopa (natalna astrologija)."

Astrolog nema moralno pravo da klijentu ponudi priču o zastrašujućem budućem događaju ukoliko istovremeno ne ponudi rešenje kako da ublaži ili izbegne situaciju. Na primer, niko nema prava da kaže klijentu "bićeš pretučen/a do krvi sledeće godine", već treba detaljnom analizom da sazna iz kojih aspekata i planeta dolazi opasnost, te da ga posavetuje šta da se izbegava ili otpusti iz života: agresivnog partnera, pijanku sa ortacima, noćno stopiranje ili svađu u gradskom prevozu. Astrološka rešenja kako izbeći takve situacije uglavnom su vrlo jednostavna, premda iskustvo pokazuje da su često neprihvatljiva za osobu čiji zodijak posmatramo. Astrolog, na primer, kaže: "Bilo bi pametno da već sada počnete da izbegavate slatkiše i alkohol jer iz karte majke ste nasledili sklonost prema dijabetesu." Na šta klijent odgovara: "Ma nema šanse, moram nešto slatko posle ručka da pojedem, pa to ti je". Eto, astrološka je tuga pregolema. ¶

SONJA ĆIRIĆ

ONO ŠTO ZNAMO
ZAVISI OD NJIH
NEZAVISNI MEDIJI
ZAVISE OD TEBE!
podrzimedije.rs

Rukopis

Ispisujem adresu na poleđini koverte dok čekam red u Pošti. U Pošti i dalje postoje glatka kamena postolja koja računaju na papir i mastilo, *kako je to lepo*, pomislim, što su i dalje tu, kao relikt iz vremena kada je rukopis bio nužan. Dobiti slovo u domaćoj proizvodnji nekada je značilo napisati ga. Rukopis je sada manje-više stvar izbora. Ako izabereš da ga imaš, onda ga neguješ kao retku biljku ili domaći humus.

U srednjoj školi sam se divila ljudima čiji se rukopis godinama ne menja. Odgajili su ga i sad ga naprosto *imaju*, ne moraju da ga traže, kao ja. Moj rukopis se tada često menjao, imitirala sam rukopise koji su mi se dopadali, jer su mi se dopadali njihovi vlasnici. Rukopis je bio nešto kao odraz ličnosti, crtanje identiteta, a ja sam imala utisak da te ljude približavam sebi imitirajući njihove rukopise.

Moja profesorka književnosti imala je divan rukopis. Slova su joj bila spora, kao i njeni slogovi dok je govorila. Najpre sam počela da usporavam svoj govor, a onda i svoja slova, nalik njoj. Profesorka književnosti nikada neće znati da su me njeni slogovi i njena slova tada usporili baš onoliko koliko je trebalo.

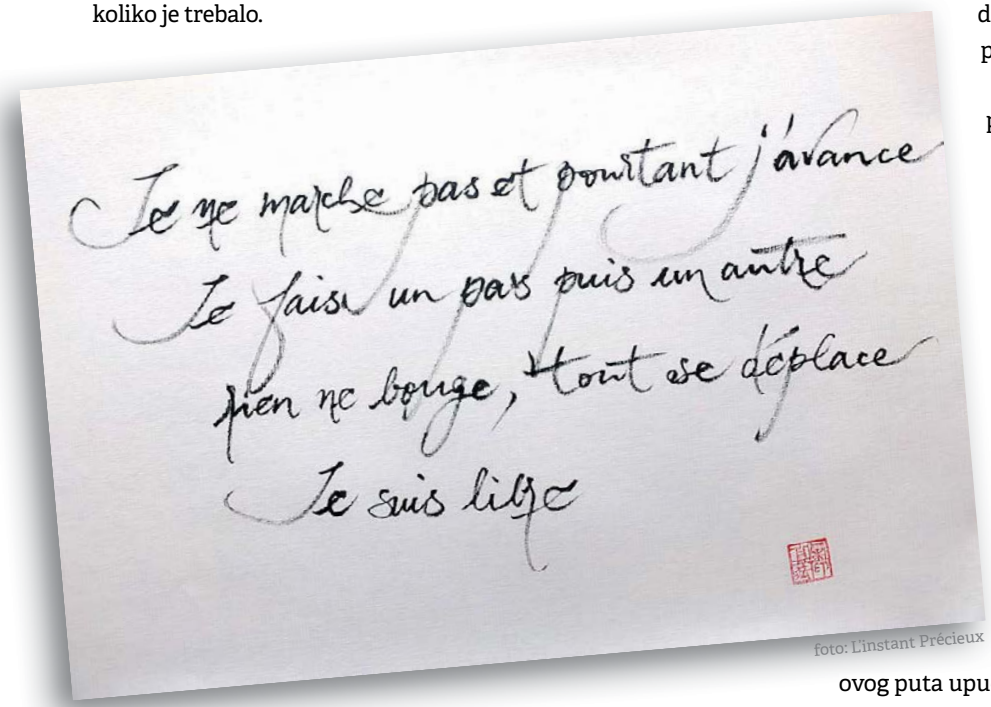

foto: L'instant Précieux

Na džez festivalu u Marsijaku (Francuska) upoznala sam Novosađanku Biljanu, koja je imala osobeniji rukopis od svih koje sam srela dotad. Zavoji i kvržice tog rukopisa imali su sopstveni život, kao da im je Biljana pridavala veću vrednost nego samim slovima. Pokušala sam da ih imitiram, ali bili su prepredeni, ispisani tako da imaš osećaj da nešto kradeš ako ih prisvojiš. Biljana je imala apsolutna autorska prava na te zavoje i kvržice, na kraju sam morala da se oprostim od njih.

Neka slova su mi išla slabije nego druga. To me je jako nerviralo. Kao da sam neka slova ispisivala veštije, a neka manje vešto. Recimo, želela sam drugačije da pišem "m" i "n", elegantno i nehajno. A onda sam počela da se družim s Marijom. Prvo što sam uzela iz Marijinog sveta, zatvorenog i nedostupnog, bilo je njeno "m". Marija i ja smo se dopisivale na časovima, a onda i van časova. Kupile smo svesku i krstile je "dopisnica". Jedna od nas bi ponela kući dopisnicu, držala je nekoliko dana da bi napisala nekoliko pisama, i onda je u školi predavala ovoj drugoj. To dopisivanje je trajalo godinama. Negde pred kraj, rukopis nam je već bio jako sličan. Mislila sam da je to zato što sam imitirala Marijin rukopis, da bi mi ona posle mnogo godina rekla kako je i ona imitirala moj. Ne znam ko je od koga koja slova preuzeo, ali sigurno znam da sam joj ukrala "m" i da ga i dalje čuvam.

Nekada sam se družila sa J., koja ima najpravilniji rukopis na svetu. Čak, previše pravilan. Njena slova su surovo skladna, ujednačena, gotovo štampana. U svoje rokovnike i sveske J. prepisuje priče, eseje, čak i čitave knjige. Počinje red bez pauze, na samom početku stranice u gornjem levom uglu, ceo list mora biti ispisan. Kao da ju je strah neispisanog papira. J. danas piše romane. Kladim se da ima makar po jedan primerak svakog od tih romana ispisan rukom.

Jednom mi je dopao šaka potpisani primerak romana jednog pisca koga sam tada čitala s ushićenjem. Gledala sam ta razvučena slova, tu posvetu koja se, eto, neko vreme nalazila kod mene. Zbog tih nekoliko desetina slova ispisanih njegovom rukom i neupućenih meni, kao da mi je bio bliže. Prelazila sam jagodicama preko te posvete pokušavajući da razaznam hrapavost, kao da je prisustvo pisca stvarnije ako je trag njegovog rukopisa dublji. List je, međutim, uporno ostajao ravnomerno gladak. Igrom slučaja, tog sam pisca kasnije upoznala i poklonio mi je primerak romana s posvetom, ovog puta upućenom baš meni, ali izgubio se osećaj intimnosti s njegovim rukopisom, osećaj da mi taj rukopis govori nešto što njegov vlasnik nije nameravao da mi kaže.

Posmatram adresu koju sam upravo ispisala, dok već dolazim na red u Pošti. Gospođa za šalterom mi pokazuje gde da potpišem, uzimam listić i škrabam potpis. Nikad mi nije bilo jasno zašto se potpis škraba, zašto mora da bude brz i nečitak. Možda je teže falsifikovati nečitka slova. A možda smo samo lenji. Slova su mi nekad bila mnogo lepša i samouverenija, a sada su kruta i neuhodana. Moraću više da ih treniram, pomislim dok izlazim iz Pošte i zapitam se koliko li je ljudi koji su izgubili rukopis, a nisu ni primetili. ¶

MILICA RAŠIĆ

Disney
Мулан
У БИОСКОПИМА
ОД 10. СЕПТЕМБРА
©2020 DISNEY

Raiffeisen Visa Infinite kartica

Bogdan Bogdanović,
vlasnik prve metalne
kartice u Srbiji

#8

fwr.raiffeisenbank.rs

FRIEDRICH
WILHELM
RAIFFEISEN
Banking Since 1886

VISA

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec